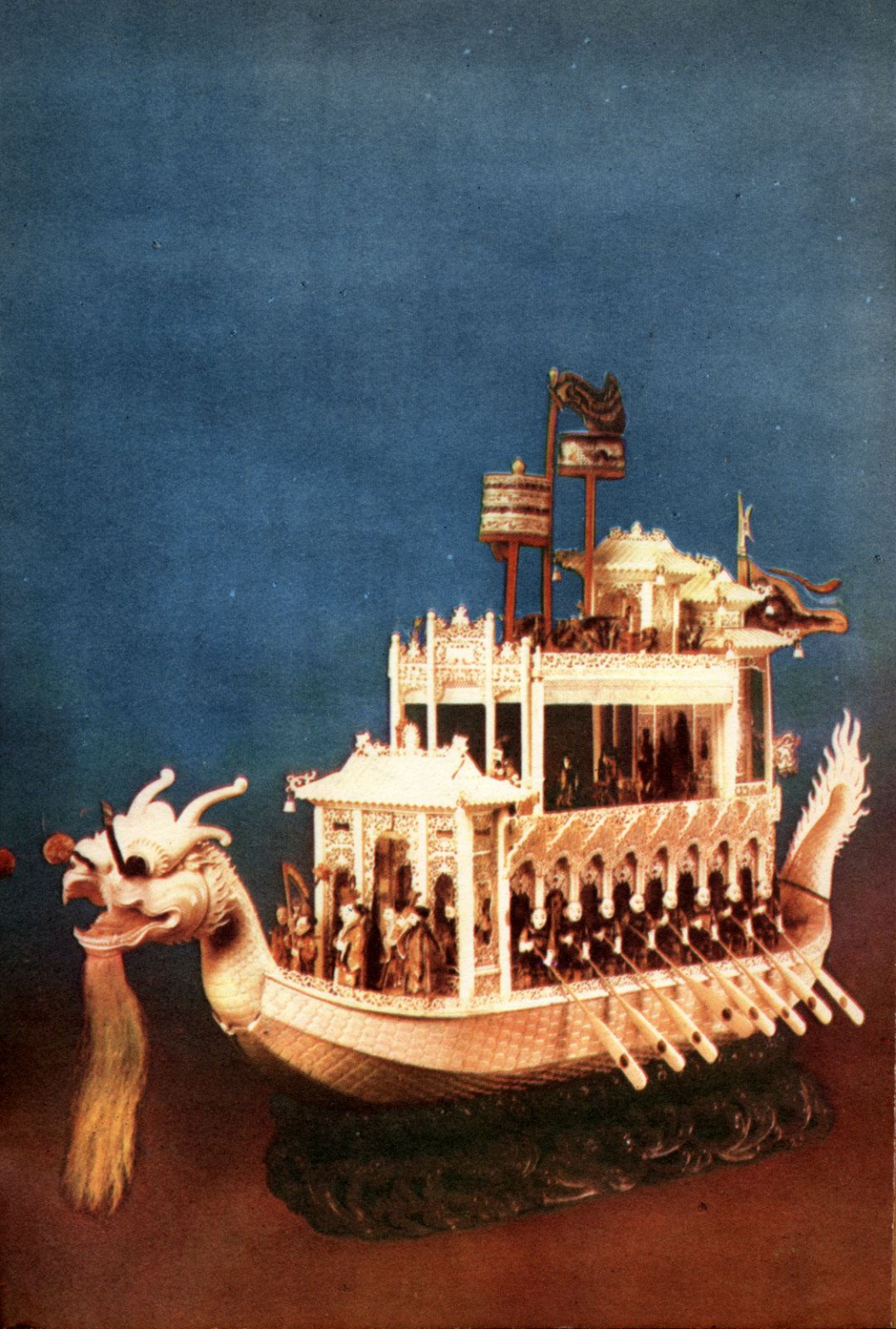

magazin istoric

ANUL XXII NR. 7 (256) IULIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 7 (256)
iulie 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Congresul IX al P.C.R. — Moment istoric crucial în destinele dezvoltării socialiste a țării: <i>Mircea Mușat</i>	2
O excepțională descoperire arheologică. Monumentul cu frescă de la Tomis-Constanța: <i>Virgil Lungu, Constantin Chera</i>	4
• 1848 în mărturiile străine necunoscute. Consulul prusian raportează: <i>Camil Mureșanu, Hilde Mureșanu</i>	6
• București — capitala revoluției române: <i>Eugen Glück</i>	8
• Români pe baricadele solidarității: <i>D. Ivănescu</i>	10
• Oameni ai revoluției pașoptiste — Ion Heliade Rădulescu (II): <i>Mircea Anghelescu</i>	12
Din vremea lui Cuza (IV): <i>Th.C. Văcărescu</i>	17
1888-1912. Trei diplomați în misiune la București (II): <i>Dumitru Hîncu</i>	21
În România „soluția finală” hitleristă nu a putut fi aplicată (II): <i>Oliver Lustig</i>	24
Pe urmele strămoșilor (XXVI): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Constantin Dobrescu-Argeș. Emanciparea culturală a sătenilor: <i>Romus Dima</i>	36
În București, acum 50 ani	40
Itinerar istoric — Pe Mureș și pe Tîrnave: <i>Vasile Smărandescu</i>	48
• Bătălia celor 50 de zile: <i>M.E. Katukov...</i> 28 • Thomas Paine — scriitorul a două revoluții: <i>Stuart Andrews...</i> 44 • Corul refuză să cînte pentru naști: <i>Anca Matei...</i> 50 • 3 mai 1945. Ținta atacului — pachebotul „Cap Arcona” (II): <i>Günther Schwarberg...</i> 51 • Memoriile de război. 1942. Aliatul în postură de agresor (II): <i>Alphonse-Pierre Juin...</i> 56 • Cărți sosite la redacție... 20 • Concursul Magazin istoric, 20 din 20, ediția 1988. A doua serie de întrebări... 61 • Poșta Magazin istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

①④ Descoperit în luna februarie a acestui an, monumentul cu frescă de la Tomis-Constanța reprezintă o nouă și remarcabilă expresie a culturii și civilizației ce a înflorit pe teritoriul patriei noastre, în urmă cu milenii. În imagini cîteva sevește din frescele de o deosebită valoare istorică și artistică ce împodobesc pereții edificiului (Monumentul cu frescă de la Tomis-Constanța, p. 4)

②③ Două dintre piesele aflate în colecțiile Muzeului Palatului Imperial din Beijing: barcă de fildeș, în formă de dragon (coperta 2), și cupă de ceramică, cu motivele acestuia (coperta 3) (Dragonul: un simbol de civilizație chineză, p. 39)

1965 –
1988

MOMENT ISTORIC CRUCIAL ÎN DESTINELE DEZVOLTĂRII SOCIALISTE A ȚĂRII

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Se implinesc în aceste zile 23 ani de la Congresul IX al Partidului Comunist Român, eveniment de importanță hotărâtoare în viața partidului și poporului nostru. Analiza istorică, făcută din perspectiva celor peste două decenii de excepționale realizări în toate domeniile vieții noastre sociale, economice și politice, profilează Congresul IX ca pe unul din momentele de referință ale întregii noastre existențe istorice. Abordînd într-un spirit nou, profund creator, problemele fundamentale ale țării, ale edificării orînduirii socialiste, ale dezvoltării forțelor de producție și perfecționării continue a relațiilor de producție, ale organizării și conducerii vieții sociale, ale creșterii bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, ale afirmării sale libere și independente în rîndul națiunilor lumii, Congresul IX a inaugurat cea mai înfloritoare și mai demnă epocă din întreaga istorie a poporului român. Relevînd implicațiile profunde ale acestui eveniment asupra operei generale de creație istorică a poporului român, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, preciza: „*Congresul IX a descătușat energiile creatoare, a înlăturat o serie de șabloane și dogme și a pus în fața partidului nostru sarcina edificării socialismului cu poporul și pentru popor, pornind de la condițiile concrete din România, aplicînd principiile materialist-dialectice, ale socialismului științific, adevărurile general valabile la realitățile României. Și tocmai înlăturarea acestor dogme și șabloane a descătușat energiile poporului nostru și a făcut să avem marile realizări de astăzi, care au ridicat țara pe treptele superioare ale dezvoltării materiale în toate domeniile*”.

Semnificativ pentru ritmurile înalte de dezvoltare pe care le-a cunoscut România în această perioadă este faptul că la sfîrșitul anului trecut volumul producției industriale era de 120 ori mai mare decît în 1945, creșterea cea mai importantă înregistrînd-o ramurile de vîrf — forța motrice a revoluției

tehnico-științifice adoptată cu fermitate de industria noastră, că agricultura și-a amplificat producția de peste 6 ori, că venitul național a sporit de peste 32 ori. „*Se poate spune — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Expunerea la Ședința comună a Consiliului Național al Oamenilor Muncii și a Consiliului Național al Agriculturii, din 2 iunie anul acesta — că, practic, în totalitate, baza tehnico-materială a societății noastre a fost creată în anii construcției socialiste, îndeosebi după Congresul al IX-lea al partidului. Aceasta a asigurat realizarea marilor transformări, victoria socialismului în România și trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate*!”

Transformări fundamentale s-au petrecut în domeniul organizării activității de cercetare științifică și a învățămîntului — factori esențiali ai dezvoltării patriei socialiste, ai afirmării depline a capacităților și aptitudinilor creatoare ale tuturor celor ce muncesc.

Realizările dobîndite reprezintă garanția că, pînă în 1990, România va depăși stadiul de țară în curs de dezvoltare, atîngînd în perspectiva anilor 2000 stadiul de țară socialistă multilateral dezvoltată.

Țară a progresului, a muncii libere și demne, România socialistă s-a afirmat în toți acești ani și ca un factor al păcii și colaborării internaționale, numele său fiind astăzi rostit cu stimă și respect pe toate meridianele globului.

Intregul nostru popor asociază, cu mîndrie, toate marile înfăptuiri din acești ani eroici de muncă plină de abnegație cu activitatea și cutezanța revoluționară ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — strălucit militant revoluționar, patriot înflăcărat, personalitate de mare prestigiu a vieții politice interne și internaționale. Excepționalele însușiri de conducător politic și de stat, opera teoretică și activitatea dinamică ale secretarului general

al partidului constituie chează sigură a viitorului luminos al patriei, a edificării cu succes a socialismului și comunismului pe pământul României. Încredințându-i tovarășului Nicolae Ceaușescu nobila misiune de a conduce destinele patriei române, partidul și poporul nostru au ales pe omul care, încadrându-se din adolescență, în urmă cu aproape șase decenii, în mișcarea muncitorească revoluționară, în lupta clasei muncitoare și a partidului său politic împotriva exploatării și asupririi, s-a identificat cu aspirațiile celor mulți, a luptat sub steagul glorios al comuniștilor pentru libertate și dreptate socială, pentru unitatea și independența națională a patriei și poporului, pentru ca oamenii muncii din țara noastră să devină stăpâni pe munca și destinul lor, pentru triumful socialismului și comunismului în România. Situat pe un loc inconfundabil în pleiada bărbaților iluștri, care și-au pus sigiliul pe cronică dăinuiri noastre istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu dă expresie împlinirii celor mai fierbinți năzuințe de progres și de pace ale poporului român.

Istoria clocotitoare a acestor decenii proiectează impresionantă activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu ca pe o pildă vie a ceea ce înseamnă a acționa și gândi cutezător, în spirit revoluționar. În cea mai bună tradiție a gândirii socialiste românești, aplicând creator adevărurile generale ale concepției materialist-dialectice și istorice la condițiile concrete ale țării, secretarul general al partidului a elaborat teze și concepte noi, reprezentând contribuții de mare valoare la sintetizarea experienței construcției socialiste în România, la dezvoltarea teoriei și practicii revoluționare, la îmbogățirea gândirii teoretice social-politice, potrivit condițiilor și cerințelor epocii contemporane. Ginditor vizionar de largă cuprindere, neobosit promotor al noului, profund cunoscător al realităților românești, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a adus în toți acești ani o contribuție hotărâtoare la elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a României, la soluționarea problemelor complexe ale făuririi noii societăți, la unirea și concentrarea forțelor întregii națiuni în direcția edificării unei patrii înfloritoare, libere și demne, bunăstării și fericirii poporului.

În viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu strategia dezvoltării naționale este strins legată de strategia participării cit mai active la opera de pace și colaborare internațională. Slujind cu pilduitoare abnegație țara și poporul, cauza socialismului și comunismului, președintele României socialiste s-a impus conștiinței opiniei publice mondiale, întregii umanități, ca unul din cei mai proeminenți și clarvăzători oameni politici ai contemporaneității, ca strălucit promotor al celor mai nobile idealuri de independență și suveranitate națională.

A bordind lucid, creator, problemele construcției socialiste, în strînsă legătură cu realitățile țării, propunind modalități cu tezătoare, revoluționare de soluționare a problemelor, opera secretarului general al

partidului a îmbrățișat multiple domenii ale vieții sociale, deschizînd drum larg pentru înlăturarea dogmelor de orice fel, promovînd puternic un curent de gândire curajos, novator, întemeiat pe analiza științifică a faptelor vieții, pe întreg tezaurul gândirii universale. O contribuție creatoare de cea mai mare însemnătate aduce secretarul general al partidului, președintele țării, la fundamentarea științei istorice, la analiza în spiritul adevărului științific a problemelor legate de trecutul, prezentul și viitorul patriei, la elaborarea unor teze și idei de excepțională însemnătate pentru cercetarea istoriei naționale și universale. Într-o viziune profund științifică, străbătută de fior patriotic, secretarul general al partidului s-a oprit asupra tuturor momentelor esențiale din istoria poporului nostru, repunînd în adevărata lor lumină evenimente și personalități, clase și forțe sociale, care, într-un moment sau altul, și-au adus contribuția la mersul înainte al civilizației românești. Relevînd cu putere rolul maselor populare, al forțelor revoluționare, progresiste în dinamica dezvoltării istorice, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se constituie într-un vibrant omagiu adus poporului — marele și unicul făuritor al istoriei.

În concepția secretarului general al partidului, istoria este un imens tezaur de experiență a cărui cunoaștere slujește prezentul; ea are o mare importanță în procesul de educare și formare a omului nou, în modelarea conștiinței socialiste a maselor, a unui nou mod de gândire, de simțire și comportare, în înnoirea personalității umane; prin asimilarea a tot ceea ce a fost valoros în trecut, ea ajută la formarea omului ca subiect al istoriei. „Cunoscînd istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri, strădăniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — învădăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund, cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului și comunismului.

Cunoașterea acestor tradiții ne învață să prețuim libertatea, independența, suveranitatea națională dobîndite cu atîtea jertfe, ne obligă să muncim și mai bine pentru a consolida necontenit aceste cuceriri de preț ale poporului nostru, pentru a face mereu mai luminos, mai strălucitor chipul patriei noastre, ne obligă să facem totul pentru ca poporul român, națiunea noastră, România socialistă, să fie totdeauna o țară liberă și independentă”.

Anii biruințelor noastre socialiste sînt istorie ridicată pe culmile cele mai înalte ale voinței unanime a întregii națiuni, expresia cea mai elocventă a ceea ce poate înfăptui un popor liber și stăpîn pe soarta sa, strîns unit în marele efort consacrat progresului și înfloririi continue a patriei. Pe temelia acestor biruințe se ridică tot mai puternică România de mine, al cărei chip este clar conturat în hotărârile Congresului XIII și ale celei de a cincea Conferințe Naționale ale partidului, hotărâri istorice care se înfăptuiesc prin munca entuziastă a întregului nostru popor. ■

O excepțională descoperire arheologică

MONUMENTUL CU FRESCĂ DE LA TOMIS-CONSTANȚA

VIRGIL LUNGU, CONSTANTIN CHERA

Muzeul de istorie și arheologie Constanța

- Mesaje de mare valoare artistică și istorică din vremuri îndepărtate
- „Stilul frumos” al veacului IV ● Similitudini cu Galla Placidia și tezaurul de la Pietroasa

februarie 1988. Lucrăm pe șantierul de cercetări arheologice din vechea necropolă a Tomisului. Activitatea se desfășoară cu atenție și mîgală. Și treptat, treptat, pe măsura înlăturării stratului de pămînt, în fața ochilor ne apare o construcție din cărămidă și piatră cu dimensiunile (2,80 x 2,30 x 2,05 m). Este vorba de un monument funerar, cu drum de acces (*dromos*, cum este numit în limbaj arheologic) ai cărui pereți interiori sînt acoperiți în întregime de o frescă de mari dimensiuni.

La 25 februarie, se încheie degajarea ultimei porțiuni din frescă. Cuvintele par lipsite de putere de sugestie pentru a descrie momentul. Ne aflăm în fața unei descoperiri de o valoare cu totul ieșită din comun, monument unic în țară și unul din rarele de acest fel din lume. Bogatul pămînt al patriei — păstrător al atitor vestigii — ne oferă astfel încă una din numeroasele comori istorice și arheologice pe care cercetarea arheologică, cu precădere din ultimele decenii, le-a adus la lumină¹, mînturii

grăitoare ale vechimii de locuire și ale gradului ridicat de civilizație și cultură ce a înflorit cu secole și milenii în urmă pe teritoriul dintre Carpați, Dunăre și Mare.

În interior, monumentul — cum arătam — este acoperit în întregime cu o frescă, pictată în tehnica *à secco* (adică pe tencuiala uscată), într-o amplă suită de reprezentări antropomorfe, zoomorfe, fitomorfe, urmărindu-se o compartimentare specifică (arcade, pereți, boltă), prin încadrarea diferitelor reprezentări în chenare. Trecerea de la pereți la boltă este marcată de o bandă continuă de ove. Pe perețele din sud, deasupra intrării în cavou, este pictată, în manieră naturalistă, într-o cromatică vie, o scenă cu patru porumbei, încadrați pe un decor vegetal, care beau apă dintr-o cupă. Peretele vestic înfățișează, la rîndul său, o bogată decorație zoomorfa și fitomorfa: patru potirnici (dintre care două se adapă din același tip de cupă, iar alte două ciugulesc în preajmă) și un iepure, care mîncă struguri dintr-un coș răsturnat.

Remarcabile sînt atenția și priceperea cu care pictorul antic a reușit să redea accentele de lumină, reflexele și umbrele.

Pe latura de nord a cavoului, într-o arcadă cu amplă deschidere, este înfățișată o masă rituală, scenă în care sînt prezente, în poziție specifică, șapte personaje masculine: cinci așezate pe *clînă* (patul caracteristic ospetelor romanilor) și două în picioare, unul, în stînga imaginii, lîngă masa rotundă, iar celălalt în partea opusă. Cele două personaje înfățișate în picioare țin în mîini vase rituale. Vestimentația personajelor este tipică romană, autorul încercînd, totodată, să le individualizeze. În plan secund se profilează siluetele stilizate ale unor arbori, sugerînd desfășurarea banchetului în exterior, în mijlocul naturii. Întreaga scenă se înscrie pe un fond luminos, formele fiind demarcate prin contururi puternice și tonuri calde.

Pe peretele estic, foarte bine conservat, ca, de altfel, întreg ansamblul, sînt înfățișați doi păuni, care ciugulesc dintr-un coș cu fructe. Vegetația este sugerată prin cîteva plante și arbori. Reflexele și efectele de lumină sînt redată cu deose-

¹ De-a lungul anilor, revista *Magazin istoric* a publicat numeroase articole consacrate celor mai de seamă descoperiri arheologice: vezi

nr. 1/1968, 4/1969, 3, 6/1975, 2, 4/1976, 11/1977, 6/1981, 2, 10/1983, 3, 11, 12/1984, 4, 5, 10, 11/1985, 6, 7/1986, 12/1987.

bită măiestrie și acuratețe, cu o vervă picturală care le conferă un caracter modern de o remarcabilă forță vizuală.

Bolta întregului edificiu are o decorație fitomorfă continuă, arabescul vrejurilor delimitind suprafețe în interiorul cărora sînt înscrise diferite plante stilizate.

Cromatică este vie, utilizînd numeroase culori; predominante sînt însă roșul și negrul.

În interiorul cavoului, sub nivelul actual al solului, au fost depuse în scirie de lemn corpurile a patru defuncți (trei bărbați și o femeie), așezate în poziție întinsă, orientate cu capul la vest și cu mâinile întinse pe lângă corp, după ritualul specific epocii. La acestea se adaugă un schelet în apropierea intrării și un altul, de copil, depus într-o amforă. Înhumările au fost făcute succesiv, deci cavoul a avut o mai îndelungată folosire în timp.

Inventarul funerar este reprezentat de obiecte personale aparținînd femeii: un *phylacterium* (mic recipient pentru păstrarea unor relicve), mai multe mărgelile, două brățări de bronz, din sîrme răsucite. În scriu a mai fost găsit un *unguentarium* (mic flacon, conținînd substanțe cosmetice) fusiform cu bulb la mijloc. Deși puține, aceste piese ne oferă importante repere cronologice pentru datarea întregului monument funerar, ele găsindu-se analogii în alte necropole. Astfel, exemplare asemănătoare de *unguentarium* au fost semnalate în necropola creștină a Callatisului, datînd de la mijlocul și din a doua jumătate a sec. IV e.n., precum și în altă necropolă a Tomisului, unde obiecte asemănătoare au fost găsite în asocieri cu o fibulă de tipul „Zwiebelknopffibel”, piese „la modă” între anii 340 și 380 e.n.

Brățările își găsesc corespondențe în exemplarele dobrogene, la Histria, Noviodunum, Callatis. Tot în sec. IV e.n. pot fi datate și mărgelile, exemplare identice fiind descoperite în necropola callatiană.

Cavoul tomitan poate fi deci încadrat cronologic în epoca de după Constantin cel Mare (307-337) și pînă către

sfîrșitul veacului IV e.n. În această perioadă au avut loc construirea camerei funerare și înmormintările succesive. Lăcșuri asemănătoare celui la care ne referim, realizate din piatră de calcar și cărămizi, își au modelul în mormintele de tip hypogeic, construite în Dobrogea încă din perioada elenistică; ele sînt întîlnite în plină epocă romană și se perpetuează pînă în perioada romano-bizantină.

Pictura întregului mormint pledează și ea pentru încadrarea monumentului în această perioadă de timp. Vasele (ce par a fi din argint) pe care le țîn în mîini cele două personaje înfățișate în picioare, precum și platoul cu decor perlat pe margini de pe masă își găsesc semnificative analogii cu exemplarele similare din tezaurul de la Pietroasa, iar patera (vas ritual, de forma unei farfurii adîncite, prevăzute cu mîner) și cana trilobată din mîinile personajului din dreapta imaginii sînt foarte asemănătoare cu cele pe care le țîne în mînă personajul pictat în cavoul de la Silistra, datat în epoca împăratului Theodosius I (379-395 e.n.).

Austeritatea inventarului funerar, orientarea est-vest a scheletelor și întreaga simbolică picturală ne îndeamnă să-i considerăm pe cei înmormîntați paleocreștini. Întreaga pictură a mormintului cuprinde scene cu profunde semnificații simbolice și rituale, iar maniera picturală aparține așa-zisului „stil frumos” sau „aristocratic” de la jumătatea veacului IV e.n., caracterizat prin întoarcerea temporară la naturalismul antichității greco-romane. O asemenea tendință se explică prin aceea că creștinismul a asimilat din plin limbajul artistic al antichității. Preluarea nu s-a făcut însă în mod mecanic, ci în conformitate cu nevoile spirituale și ideologice ale noii religii.

Motivele florale, arborii, animalele și păsările pot fi interpretate ca o evocare a Paradisului. Tot de simbolică

¹ Cercetările nefiind încheiate, toate concluziile comportă un caracter preliminar, iar interpretările reprezintă, deocamdată, ipoteze de lucru ce urmează a fi confirmate prin analize comparative cu monumente similare prezentate în literatura de specialitate.

unei vieți viitoare poate fi legată și imaginea porumbițelor, precum și aceea a potirnichilor care se adapă din cupe. O scenă foarte asemănătoare întîlnim pe mozaicul mausoleului Gallei Placidia de la Ravenna².

Pentru caracterul paleocreștin al monumentului pledează chiar modestia inventarului. La o asemenea bogăție picturală, dacă mormintul ar fi fost păgîn, obiectele depuse ar fi trebuit să fie, și ele, somptuoase. Apoi trebuie luată în considerare și prezența *phylacteriumului*, care reprezintă o punte de legătură între păgînism și creștinism, aceste amulete fiind caracteristice mai cu seamă cultelor de tip oriental întîlnite în primele secole ale erei noastre și în Dobrogea.

Cît privește apartenența monumentului la populația romană, comparațiile cu alte descoperiri din cuprinsul aceleiași necropole sînt cu deosebire de edificatoare. Amintim, în mod deosebit, un sarcofag datînd din sec. II cu următoarea inscripție în limba greacă: „Flavius Neikylos pentru sine și soția sa Flavia Cocceia”. Cele două personaje erau decii localnici, care primiseră cetățenie romană, element confirmat de numele Flavius și Flavia pe care îl adoptaseră. Alte morminte din necropolă conțin un inventar — opaie, cățui, vase — ce evocă existența unei populații getice în plin proces de romanizare. Situație întîlnită, de altfel, și în cadrul cercetărilor din celelalte orașe pontice: Histria, Callatis, precum și în teritoriile lor rurale.

Desigur, sînt deocamdată primele concluzii pe care le putem desprinde din extraordinara descoperire recent făcută, ce se înscrie ca o nouă și remarcabilă dovadă privind persistența și continuitatea de viață pe meleagurile dintre Dunăre și Mare și remarcabila dezvoltare economică, artistică și spirituală în această veche vatră geto-dacică. ■

² Celebru mausoleu, datînd din sec. V, împodobit deosebit de fastuos, unul din reprezentativele monumente ale antichității.

1848 ÎN MĂRTURII STRĂINE NECUNOSCUTE

Introducerea în circuit public a unor surse documentare inedite referitoare la români aflate în arhive din străinătate a fost o preocupare constantă a revistei noastre¹. Astfel, de-a lungul anilor, în paginile Magazinului istoric au fost publicate noi și importante mărturii inedite (documente și corespondență diplomatică, precum și extrase din lucrări și din presă necunoscute la noi, însemnări memorialistice) privind revoluția condusă de Horea, revoluțiile din 1821 și 1848, Unirea din 1859, războiul pentru cucerirea indepen-

denței de stat din 1877-1878. Aceste izvoare și-au adus contribuția la o mai exactă evaluare a acestor momente cruciale ale istoriei moderne românești și încadrarea lor în contextul general istoric european.

Recent depistate, documentele pe care le publicăm în acest număr ilustrează în chip grăitor importanța acordată peste hotare evenimentelor prin care, la 1848, românii au devenit părtașii acelei opere istorice europene cunoscută în istoriografie sub numele de „primăvara popoarelor“.

Consulul prusian raportează

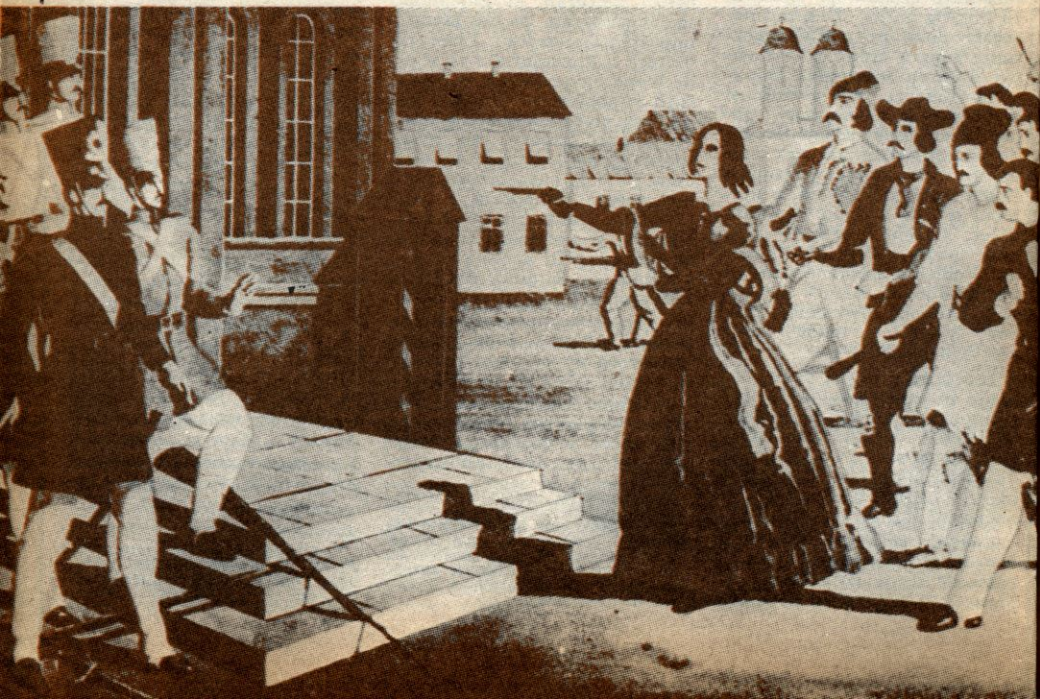
În Secțiunea istorică a Arhivei Centrale de Stat din Mer-

¹ Magazin istoric, nr. 1, 9/1967, 2, 3/1968, 3/1969, 3/1972, 11/1973, 11/1974, 5/1975, 3/1976, 5/1977, 1/1978, 5/1981, 5/1982, 11,12/1983, 4, 7/1984, 12/1985, 2/1986, 5/1987.

Aciunea hotărâtă a maselor populare din București zădărnicește complotul reacționar din 19 iunie/1 iulie 1848. În prim-plan — Ana Ipătescu

seburg a Republicii Democratice Germane, sub nr. 7 293, se păstrează corespondența politică dintre Ministerul de externe al Prusiei și consulatele acestei țări în Principatele

române, din anul 1848 și din cei imediat următori. Confruntate ele însele cu problemele marilor frământări revoluționare ale anului 1848, cercurile politice din Berlin.

opinia publică din Prusia au urmărit cu atenție și interes evenimentele din întreaga arie europeană a revoluției pașoptiste, fapt ce reiese limpede și din cele 393 file ale dosarului pe anul 1848, incluzând, între altele, și 11 rapoarte ale agenților consulari la București, König¹. De subliniat faptul că multe din aceste rapoarte au fost însoțite de anexe conținând traducerea în germană a unor importante documente emenate de la guvernul revoluționar din București; cu excepția ultimului, toate rapoartele au fost adresate direct ministrului de externe prusian, von Arnim.

Primul raport poartă data de 12/24 iunie și relatează condițiile în care a izbucnit revoluția din Țara Românească, mai întâi în Oltenia, la 9/21 iunie, și apoi la București (11/23 iunie). König insistă asupra acțiunii de pregătire desfășurată de fruntașii revoluționari („opozitia”, cum îi numește el), apreciind că aceștia reușiseră, cu mult înainte de declanșarea evenimentelor, să cîștige numeroși aderenți în școli și în rândurile armatei. Deși era informat despre aceste pregătiri, domnitorul Bibescu n-a recurs la arestări decât în urma presiunilor și insistențelor comisarului țarist, generalul Duhamel, și ale consulului general al Rusiei, Kotzebue. König e de părere că fruntașii revoluționari fuseseră încurajați în acțiunea lor și de faptul că în unele declarații ale sale comisarul otoman Talaat Effendi lăsase să se înțeleagă că Poarta n-ar fi potrivnică unor reforme în Muntenia.

Referindu-se, apoi, la declanșarea revoluției în Oltenia, unde se formase un guvern provizoriu, în frunte, precizează König, cu un „tipograf cunoscut și ca poet pe nume Eliade”, agentul diplomatic prusian își informează superiorii despre legăturile re-

voluționarilor români cu consulul britanic Colquhoun, căruia îi și înmînaseră un exemplar din programul revoluționar. La vestea că trupele din Brăila se alăturaseră revoluției, generalul Duhamel părăsise București, declarînd consulului austriac, Timoni, că trupele rusești concentrate la Prut vor intra în Principate. Aceeași opinie o exprimase mai multora și consulul general rus Kotzebue, precizînd, totodată, că Rusia nu va recunoaște sub nici un motiv noul regim din Muntenia. Este interesant amănuntul furnizat de König în legătură cu manifestările de simpatie organizate în fața sediului agenției consulare austriece din București, pornite, precizează el, din iluzia revoluționarilor români că în urma evenimentelor din martie-mai 1848 de la Viena, Pesta și din Transilvania, Austria însăși părea a fi trecut la un regim constituțional liberal-democratic.

Raportul avea anexate, în traducere, actul de abdicare a lui Bibescu, manifestul prin care se anunța constituirea și preluarea puterii de către Guvernul Provizoriu, decretul privind abolirea rangurilor și titlurilor boierești, desființarea cenzurii, a pedepsei cu moartea și decretul de instituire a drapelului „albastru-galben-roșu”.

Cel de-al doilea raport, din 22 iunie/4 iulie, relatează pe larg tentativa forțelor conservatoare contrarevoluționare din ziua de 19 iunie/1 iulie de a răsturna Guvernul Provizoriu, beneficiind de concursul colonelilor Odobescu și Solomon. König subliniază încă o dată speranța revoluționarilor români că Poarta va aproba „Constituția” (programul revoluționar) și în această idee se pregăteau să-l îndeplinească mai bine la București pe comisarul Talaat Effendi, care urma să pornească apoi mai departe spre Iași.

Patru zile mai târziu, la 26 iunie/8 iulie, König descria superiorilor atmosfera creată la București în urma răspin-

dirii zvonului că trupele otomane și țariste au intrat în țară, deși se sperase tot timpul că puterile europene se vor opune unei eventuale ocupații a Principatelor de către armatele celor două imperii absolutiste. Autorul raportului atribuia o mare vină în întreținerea acestei iluzii consulului englez Colquhoun. Referindu-se la reacția diferitelor forțe sociale față de programul revoluției, König notează că țărănii, care „înțeleg în felul lor devisa «dreptate, frațiele»”, au fost potoliți cu greu de guvern spre a nu se răscula împotriva boierilor.

Cea de a doua încercare a reacțiunii din 29 iunie/11 iulie de a răsturna puterea revoluționară este relatată de agentul consular prusian într-un raport purtînd aceeași dată. „Restabilirea ordinii legale în Muntenia”, cum se exprimă König, s-a produs prin acțiunea fermă a maselor, iar data de 1/13 iulie, cînd guvernul revoluționar a revenit la București, este definită de autorul raportului drept o „reizbucnire a revoluției”, o nouă insurecție care a anihilat planurile reacțiunii și a restaurat puterea revoluționară.

Raportul din 20 iulie/1 august relatea despre intrarea trupelor otomane în Muntenia și avea anexată, în traducere, proclamația adoptată în aceeași zi în cadrul adunării populare de pe Cîmpia Libertății din București — expresie însemnată a revendicării independentei față de Poartă.

Următorul raport, datat 10/22 august, descria sosirea lui Suleiman pașa la București și audiența pe care König, împreună cu consuli austriac și grec, a avut-o la acesta. Comisarul otoman le-a adus la cunoștință faptul că, în baza instrucțiunilor pe care le primise, Regulamentul organic va rămîne în vigoare, pînă cînd, cu aprobarea sultanului, se va proceda la o modificare „pe cale legală” a acestuia. König aprecia că Locotenența domnească ce preluase pu-

¹ La acea dată, Prusia avea un agent consular la București și un consul general la Iași, primul fiind subordonat ca rang de reprezentare celui de-al doilea.

terea se menținea pe aceleași poziții ca și Guvernul Provizoriu, din moment ce drapelul tricolor continua să fie arborat, iar textul „Constituție” era afișat peste tot. Ducându-se la Heliade pentru a-l felicita în calitate acestuia de membru al Locotenentei, König i-a exprimat interesul Prusiei față de Principate, date fiind legăturile lor economice cu lumea germană.

La 19/31 august, agentul prusian revenea cu un alt raport, în care prezenta măsurile luate de Suleiman pașa îndată după sosirea lui la București, insistând asupra condițiilor în care se formase Locotenenta domnească compusă din Heliade, Tell și N. Golescu. Pentru diplomatul prusian părea interesant faptul că uniți boieri, convocați de Suleiman la o instruire „cu ușile închise”, refuzaseră să semneze declarația de supunere față de sultan, pe care comisarul le-o prezentase însoțită de discreete dar neîndoielnice amenințări.

Fiind considerat prea concisiv, Suleiman a fost înlocuit. Raportul din 11/23 septembrie informează despre sosirea la Giurgiu a noului comisar otoman, Fuad Effendi, și agravarea raporturilor cu Poarta. Arderea Regulamentului organic, la 6/18 septembrie, a fost un act de inițiativă populară, la care Locotenenta domnească a consimțit intimidată de vechimea maselor. Raportul lui König era însoțit de copia tradusă a scrisorii adresate de Fuad mitropolitului Neofit, de fapt, un ultimatum sever, dar politicos, insistând pentru supunerea imediată și amenințând cu sancțiuni în caz contrar.

În dosarul pe care l-am cercetat n-am găsit nici un raport referitor la intrarea trupelor otomane în Capitală, la 13/25 septembrie. Nu-i exclus însă ca agentul prusian să fi fost plecat din București în acele zile, el deplasându-se adesea la Galați și Brăila,

București — capitala revoluției române

Cercetări recente în Biblioteca universitară din Oslo au evidențiat existența unor importante documente de presă referitoare la evenimente marcate ale istoriei moderne românești¹.

Cele două cotidiane norvegiene care apăreau la mijlocul secolului trecut — Den Norske Rigtstidende și Christiania Posten — au publicat numeroase știri și comentarii consacrate revoluției române din 1848, vădind simpatia și interesul opiniei publice din această țară față de poporul român și aspirațiile sale spre dreptate și libertate. Faptul este explicabil, căci la acea dată națiunea norvegiană era ea însăși angajată pe calea unor profunde transformări burghezo-democratice care vizau realizarea statului național independent prin desfacerea uniunii cu Suedia².

Cititorul norvegian n-a fost surprins de izbucnirea revoluției române din 1848, deoarece în repetate rânduri, știri și comentarii apărute în ziarele din țara sa îl informaseră despre existența în Principatele române a unei puternice opoziții împotriva regimurilor conduse de domnitorii Mihail Sturdza și Gheorghe Bibescu. Starea de nemulțumire generală existentă în țăările române, acțiunile forțelor revoluționare strînseră îngrijorarea celor două imperii absolutiste vecine — Rusia țaristă și Poarta otomană —, care, cum își informa cititorii săi ziarul Den Norske Rigtstidende din 16 mai 1848, își concentrau forțe armate pentru a interveni în caz de nevoie.

Primele informații despre izbucnirea revoluției în Muntenia au fost publicate în ziarul Den Norske Rigtstidende, din 11 iulie 1848. „Principatele dunărene. București. La 21 iunie, cînd domnitorul Bibescu, însoțit de un ministru, se afla la plimbare cu trăsura, o altă trăsura, în care se aflau trei tineri, s-a apropiat de aceea a prințului și toți cei trei au tras focuri de armă asupra lui, dar fără să-l nimerească. Cele trei gloanțe au fost gătite în trăsura, dar făptușii încă nu au putut fi prinși. Holera izbucnise de cîțva timp în București și domnitorul fusese plecat la munte spre a evita; la îndemnul rușilor, acesta tocmai se întorsese, cînd a avut loc atentatul”.

La rîndul său, celălalt mare cotidian norvegian, Christiania Posten din 11 iulie, relua știrile de mai sus, dar făcea precizarea că generalul Duhamel, trimisul țarului la București, a protestat împotriva acțiunilor revoluționare și a amenințat cu intervenția armată.

Den Norske Rigtstidende, din 18 iulie, preciza: „Potrivit unor știri din București, domnitorul, prințul Bibescu, și-a dat adeziunea la Constituția revendicată, precum și la desprinderea de sub protectoratul rusesc. În momentul în care s-a publicat textul Constituției, s-au formulat și alte revendicări, pe care însă domnitorul nu a putut sau nu a vrut să le acorde. După aceea, domnitorul a fugit la Brașov, în Transilvania. După plecarea lui a fost instituit un guvern provizoriu, la conducerea căruia se află mitropolitul Valahiei”.

Christiania Posten, din 22 iulie, repetă știrile amintite, subliniind însă că „atunci cînd prințul Bibescu a acceptat Constituția, i s-au cerut încă și mai multe concesiuni, pe care însă nu a putut sau nu a vrut să le acorde. După ce doi din foștii săi miniștri, Villara și Manu, fugiseră, s-a hotărît să părăsească și el București. Dar [capii revoluției] n-au vrut să-l lase să plece fără să semneze un act de abdicare. Și astfel a reușit și el să fugă la Brașov. După plecarea prințului Bibescu, a fost constituit un guvern provizoriu, în frunte cu mitropolitul Valahiei. A fost instituită

¹ Magazin istoric, nr. 5/1987; datele din acest articol sînt pe stil nou.

² În 1397, sub Margareta de Danemarca, s-a realizat Ununea de la Kalmar a regatelor danez, norvegian și suedez, din care Suedia s-a retras în 1523. Prin tratatul de pace încheiat între Danemarca, Anglia și Suedia, la 14 ianuarie 1814, Danemarca a cedat Suediei Norvegia. În august același an, în urma războiului suedo-norvegian, s-a încheiat convenția de la Moss, prin care Suedia a impus Norvegiei ununea personală, Carol XIII devenind și rege al Norvegiei. Ununea personală a fost abolită la 7 iunie 1905, prin acordul de la Karlstad, din 23 septembrie același an, Suedia a recunoscut independența Norvegiei.

o gardă națională și toți și-au făcut rost de arme cu care să poată menține ordinea la nevoie. Dar ordinea nu a mai fost turburată după plecarea prîntului".

Referindu-se la reacția guvernelor țarist și otoman, ziarul arăta că „rușii trecuseră Prutul cu o avangardă de 1 000 oameni și se află acum în apropierea orașului Iași... 4 000 turci urmau să intre în Valahia dinspre Silistra".

Fără a da amănunte, același ziar scria în numărul său din 5 august despre „răzmerițele" care aveau sărac la București, avînd, desigur, în vedere Incercarea boierilor de reacționare de a răsturna guvernul revoluționar, la 19 iunie/1 iulie 1848, acțiune lichidată prin intervenția promptă a maselor populare din Capitală.

Una din revendicările principale, formulate, într-o formă sau alta, în toate programele revoluției de la 1848 a fost unirea Moldovei cu Muntenia. Este semnificativ faptul că în numărul din 12 septembrie 1848, Christiania Posten relatează despre faptul că „locuitorii Moldovei au trimis o delegație la București cu mesajul că doresc să se unească cu Valahia, ai cărei locuitori sînt absolut de aceeași naționalitate".

Din aceeași conștiință a unității naționale și vizînd același obiectiv final al unirii tuturor românilor, Izvora și inițiativa lui Eftimie Murgu, despre care Christiania Posten scria că are sub comandă 20 000 oameni și că „aceștia vor să meargă la București spre a sprijini mișcarea de independență".

La 22 septembrie 1848, Den Norske Rigstidende informa opinia publică norvegiană despre hotărîrea Divanului din Istanbul de a numi pe Fuad Effendi în funcția de comandant al trupelor otomane de la Dunăre, insistînd asupra presiunilor pe care diplomația țaristă le făcuse la Poartă spre a determina o atitudine mai fermă a acesteia față de evenimentele din Țara Românească.

În fața pregătirilor pe care forțele de intervenție otomano-țariste le inițiau la granițele țării, masele populare din București au organizat — scrie Christiania Posten din 12 octombrie — o mare demonstrație, care „a forțat pe mitropolit să ardă documentul de protecție [Regulamentul organic]". În privința evenimentelor din 13/25 septembrie 1848, ocazionate de părăsirea trupelor otomane în capitala Țării Românești, Christiania Posten din 19 octombrie scria: „La 25 septembrie s-a ordonat bombardarea cazarmei din București și apoi cucerirea ei cu asalt. Au fost mulți morți și răniți de ambele părți. Turcii au luat peste 600 de prizonieri, pe care i-au dezarmat și apoi le-au pus căluse în gură. Lupta a continuat cu multă îndrîjire, în timp ce generalul Duhamel, aflat în clădirea Consulatului rus, păzit de 1 000 turci, a așteptat cu nerăbdare sosirea unor trupe rusești în ajutor. La 27 septembrie, generalul Lüders a intrat cu trupele în Valahia și a dat o proclamație în care a subliniat că împăratul Rusiei, de acord cu sultanul, a luat hotărîrea să restabilească ordinea și să instituie un guvern legitim — de aceea trupele rusești, împreună cu cele turceti, au ocupat țara.

Fuad Effendi a reținut prin șiretenie pe membrii conducerii țării, conducere care fusese aprobată de sultan".

Insistînd asupra evenimentelor din Dealul Spirii, același ziar din 28 octombrie preciza: „Din cauza revoltei din Valahia, turcii s-au raliat acum politicii rusești. La 25 septembrie au intrat în București și au provocat acolo o adevărată baie de sînge. O armată alcătuită din țărani a fost încercuită de turci. Membrii delegației care a fost trimisă la turci au fost luați prizonieri. La asaltul cazarmii au căzut circa 200 de oameni, printre alții și un pașă turc. În cele din urmă, turcii au instituit o regentă (caimacam) alcătuită din generalul rus Duhamel, comisarul turc Fuad Effendi și candidatul la demnitatea de prinț, Constantin Cantacuzino".

În sfîrșit, o notă apărută la 6 noiembrie 1848, în Christiania Posten își informa cititorii că „frunțași ai mișcării liberale din Valahia au plecat la Frankfurt spre a face apel la intervenția națiunii germane. Trei dintre acești frunțași și anume, Eliad, Golescu și Filipescu, au fost [reținuți] într-o închisoare turcească, dar, potrivit unei bine venite practici turcești, ce se caracterizează printr-o oarecare toleranță, toți trei, împreună cu păzitorii lor, au putut fugi în Transilvania".

Eugen GLÜCK

(Traducerea textelor din limba norvegiană: Valer MUNTEANU)

precum și la Iași, unde își avea reședința superiorul său, consulul general von Richthofen.

Ultimul raport al lui König este datat 28 septembrie/10 octombrie, cînd, prin intervenția trupelor otomane și țariste, revoluția în București și împrejurimi fusese înăbușită. Referindu-se la modul în care se petrecuse acest fapt, König menționa doar că „nu s-au comis noi excese din partea trupelor turcești", în afara, se înțelege, celor din Dealul Spirii, din ziua de 13/25 septembrie. El îl ridiculizează pe mitropolitul Neofit, cel care în răstimpul de la 11/23 iunie și pînă în acel moment depusese nu mai puțin de cinci jurăminte ba în favoarea, ba împotriva revoluției, iar la 6/18 septembrie rostise afurisirea Regulamentului organic, pentru ca, tot el, îndată după intrarea otomanilor în Capitală, să și-o retragă.

La data cînd își redacta König ultimul raport, revoluția continua în Oltenia, unde se afla oastea condusă de generalul Magheru, care respinsese orice ofertă de tratative cu Fuad. Trupele țariste intraseră și ele în țară, generalul lor comandant, Lüders, fiind așteptat să sosească la București. Fuad Effendi făcuse o declarație în sensul că intrarea trupelor țariste nu mai era necesară, deoarece vechiul regim fusese restabilit, ceea ce, pentru König, părea să indice o înăsprire a relațiilor dintre cele două puteri; cu toate acestea, comisarul otoman evitase să înainteze un protest oficial împotriva intervenției țariste.

După cum se poate constata, rapoartele reușesc să creioneze o cronică destul de amănunțită și exactă a desfășurării revoluției în Țara Românească, cu unele accente care întregesc imaginea pe care o avem despre însemnătatea ei europeană. ■

Camil MUREȘANU,
Hilde MUREȘANU

Români pe baricadele solidarității

D. IVĂNESCU

Cunoașterea legăturilor dintre revoluționarii români și cei din apusul Europei, îndeosebi din Franța, Italia, Austria și Germania a suscitat un interes constant din partea istoriografiei române. Investigații întreprinse în arhive de peste hotare au dus la depistarea a numeroase știri și informații despre prezența românilor pe baricadele Parisului, despre participarea unor tineri români la revoluția vieneză ș.a.

Documentelor existente li se adaugă un grupaj de scrisori trimise din Berlin în martie 1848 și intrate de curând în fondurile Arhivelor Statului din Iași. Ele ne rețin atenția, pe de o

parte, prin faptul că fac o descriere a evenimentelor revoluționare petrecute la Berlin în primăvara anului 1848, văzute de un român și, pe de altă parte — element necunoscut istoriografiei noastre pînă acum —, prin faptul că ilustrează prezența unor studenți români la acțiunile revoluționare berlineze.

Scrisorile pe care le aducem în discuție au fost trimise de Alexandru Bizay marelui moșter moldovean Constantin Balș, al cărui administrator și secretar era și în care calitate se și afla la Berlin, în vederea rezolvării unor chestiuni comerciale.

Cerințele poporului

Constantin Balș, „proprietar a 68 000 fâlcii de moșie”, cum îi plăcea să adauge cu emfază la numele său, s-a aflat, în anii 1832-1835, la Viena, pentru studii. Aici l-a cunoscut pe Constantin Hurmuzaki¹, unul dintre cei mai distinși studenți ai Facultății de drept din capitala Austriei, de care îl va lega, pînă la moarte, o strînsă prietenie. La întoarcerea în țară, Balș l-a convins pe strălucitul jurist să vină la Dumbrăveni, ca imputernicit al său pentru rezolvarea tuturor afacerilor și în special a administrării moșilor din Moldova. La Dumbrăveni, se afla atunci și Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu, mai întîi ca vătaf, apoi vechil al moșiei. Pe marele domeniu al lui Balș se găsea și Al. Bizay, despre care C. Hurmuzaki afirmă că „în cursul de mai mulți ani s-au întrebuințat la cumpărarea și desfacerea a tot felul de vite și cunoaște acest ram de comerț cu desăvîrșire”. Această explică și prezența sa, în martie 1848, la Berlin, cu un număr mare de cai pentru vînzare.

Dar să revenim la scrisorile lui Alexandru Bizay, pe care acesta le-a trimis lui Constantin Balș, deși nu-i exclus ca destinatarul să fie C. Hurmuzaki, dată fiind situația sa privilegiată pe domeniul lui Balș, cît și faptul că proprietarul moșiei nu se afla în martie 1848 într-o prea bună stare a sănătății care să-i permită o susținută corespondență. În prima dintre scrisori, purtînd data de 8 martie 1848, Al. Bizay își informează destinatarul despre efectul pe care reușita revoluției franceze l-a avut în Germania și revoltele care au cuprins ducatele Baden și Hessen, ca și orașele Hamburg, Leipzig, Mainz, Koblenz și Köln. În aceste locuri, răsculații, scrie el, „au cerut sufragiul universal, în orașe și sate, libertatea absolută a cuvîntului și a presei, desființarea armatei și înarmarea poporului, alegerea unor conducători de către popor, libertatea de întrunire, protecția muncii și garantarea drepturilor omului, educația completă a tuturor copiilor”. Tot din această primă scrisoare aflăm că Neuchâtel, cantonul elvețian care se afla în granițele Prusiei, s-a eliberat, iar guver-

natorul și funcționarii prusieni au fost alungați. La Ems, trupele se aflau în stare de mobilizare, în Karlsruhe și în Hesen se proclamase libertatea presei. În acele zile, printre revoluționarii germani circula zvonul că Republica Franceză a fost recunoscută de către Anglia, Belgia, guvernul nord-american și papalitate.

Pe Tiergarten, în fața „Porții brandenburge”

Iată, într-o altă scrisoare, câteva amănunte interesante privind izbucnirea revoluției la Berlin. La 11 martie, 15 000-20 000 oameni „provenind din diferite clase, juriști, artiști, cetățeni distinși și muncitori de rînd” s-au adunat pe Tiergarten, în fața „Porții brandenburge”. Liderii mișcării au cerut aplicarea programei revoluționare și înființarea unui parlament german. O nouă întrunire a revoluționarilor — relata Bizay — ar fi fost împărțiată de armată, care a intrat în Berlin, în seara zilei de 12 martie 1848. Trei escadroane de cavalerie și un batalion de infanterie s-au răfuit

¹ Magazin istoric, nr. 2/1974.

cu poporul, ucigînd și maltră-tînd. Cu toate acestea, revoluția s-a extins, cuprinzînd Bavar-ia, Hessa și Saxonia. În Berlin, cu toate că armata inter-venise brutal, poporul — arată Bizay — a pus mina, încet-încet, pe oraș.

La 17 martie 1848 — îngri-jorat de situația oamenilor aflați cu el și de animalele pe care trebuia să le vîndă — Bizay, într-o nouă scrisoare trimisă la Dumbăveni, își avertiza destinatarul asupra stării de incertitudine existen-ță la Berlin. Faptul că regele, deși primise propunerile revolu-ționarilor, n-a încercat o solu-ționare a lor, a determinat populația berlineză să se pre-gătească din nou pentru luptă.

Foarte multe date se găsesc în misiva din 21 martie, scri-soarea fiind în fapt o amplă descriere a momentului pe care autorul ei îl considera ca început al adevăratei revolu-ții. Prezența în capitala Ger-maniei a 35 000 ostași aduși de rege i-au creat acestuia din urmă falsa impresie că de-venise stăpîn pe situație, mo-tiv pentru care a respins pro-punerile delegației venită la el în ziua de 18 martie. Aceste propuneri conțineau de fapt dezideratele revoluției: liber-tatea cuvîntului și a presei, înlăturarea guvernului exis-tent, o constituție liberală, reducerea armatei și înființa-re a unei gărzi naționale, egal-itatea cultelor etc. Refuzul re-gal — se deduce din scrisoarea lui Bizay — a produs în rin-dul maselor nu numai indig-na-re, ci și hotărîrea de a obține drepturile cerute pe calea ar-melor. Imediat s-au înălțat baricade și lupta a început.

Dar, să dăm cuvîntul mar-torului ocular: „La 4 după amiază a început revoluția. Cetățenii nu erau pregătiți pentru această ocazie, duceau lipsă de muniții. Și-au încăr-cat armele, așteptînd armata cu gloanțe. Armata s-a răsfi-rat în grupuri pe străzi și de am-bele părți au început rafale groaznice de împușcături. Ce-tățenii au cedat locurile aler-gînd spre locuințele lor. Sol-dații îi urmăreau. Cetățenii trăgeau din ferestre asupra

soldaților. Aceștia au reușit să pătrundă în multe case...

Asupra baricadelor și a po-porului s-a tras cu tunurile. Era groaznic. Am auzit în toate cartierele împușcături, clopote de alarmă, tobe, strî-găte jalnice. Cetățenii au fost arestați și uciși. Măceluri sin-geroase au avut loc. Această gălgăie am auzit-o întruna, pînă la miezul nopții. La mie-zul nopții s-a liniștit puțin si-tuația. Armata se și vedea învingătoare. Dar dintr-o dată am apărut studenții înarmați, aducînd rezerve de muniții, incitînd poporul. Studenții au preluat conducerea, au cucerit cîteva străzi, s-au baricadat din nou. Acum soldații au fost respinși de popor, generalul Mōlendorff a fost arestat și dezarmat“.

A doua zi, 19 martie 1848, la orele 13, pe străzile Berli-nului s-a afișat lista noilor miniștri, două ceasuri mai tîr-ziu porțile Arsenalului au fost deschise, pentru a se distribui arme poporului. De la ora 17, la Palatul regal santinelele au fost înlocuite de către cetățeni înarmați, după ce cu numai jumătate de ceas mai devreme toate posturile de gardă se aflau în mîna poporului. La tot pasul puteai întîlni cetă-țeni și studenți purtînd emble-ma tricoloră a revoluției ger-mane. Datorită presiunii exer-citată de popor, regele s-a vă-zut obligat să elibereze 93 pa-trioți polonezi aflați în închi-soarea orașului (Polonia, era, după cum se știe, împărțită între cele trei mari imperii, iar patrioții polonezi desfășurau o intensă activitate revoluțio-nară de eliberare). Succesele obținute la Berlin au încurajat și pe țărani. Aceștia nu mai voiau să facă clacă, se răs-cu-lau, incendiau castelele și a-lungau pe iuncheri.

Cea mai interesantă este însă ultima scrisoare trimisă de Bizay, la 31 martie. În Berlin era liniște, la acea dată armata fiind evacuată din oraș, iar pe castelul regal se aflau arborate drapelele tricolore; poporul începuse să se obiș-nuiască cu ideea că regele va accepta programul revoluțio-nar. Ordinea era asigurată, scria Bizay, de „burghezii și

studenții care efectuează acum un serviciu armat; *printre stu-denți se află și mulți studioși din Moldova* [s.n.]“.

Ultima parte a frazei nu lasă nici un dubiu asupra pre-zenței românilor și pe barica-dele revoluției germane. Chiar dacă autorul nu-i nominali-zează, nu avem nici un motiv să-i contestăm afirmația. De-sigur, e interesant de aflat cine erau acei studenți plecați din Moldova, care au optat pentru idealurile revoluției. Din lista studenților români în străinătate, publicată de D.C. Amzar ca anexă la stu-diul *Studenți români în străi-nătate* (Cercetări literare, 1940, pp. 221-223) aflăm că, în martie 1848, la Berlin, se aflau trei frați Greceanu, doi dintre ei — Alexandru și Scarlat — făcînd studii de medicină și unul — Telemac — de filoso-fie. Se mai aflau la Berlin Constantin Cazimir, student la medicină și un anume Jean Martin, plecat din Iași. Nu este exclus, de asemenea, ca la Berlin să fi ajuns, în timpul revoluției, și unii tineri ro-mâni care studiau în alte cen-tre universitare germane. O-prindu-ne însă la cei amintiți mai sus, despre care știm în mod cert că se aflau la Berlin în martie 1848, vom observa că cei trei frați Greceanu ca și Constantin Cazimir s-au afir-mat, în anii ce au urmat, ca fervenți luptători pentru unire și cauza națională, ceea ce li situează — ipotetic — și în anul 1848 în rîndul luptători-lor cu convingeri democrat-revoluționare. Participarea lor la revoluția berlineză este per-fect justificată din punctul de vedere al evoluției lor politice ulterioare.

Scrisorile lui Alexandru Bi-zay oferă cercetătorului revolu-ției europene de la 1848 și alte date interesante în afara celor subliniate de noi. Desi-gur, el n-a înțeles, întotdeauna, cu exactitate semnificația eve-nimentelor la care a fost mar-tor ocular; mărturiile pe care le-a lăsat sînt însă, în egală măsură, prețioase documente atît despre revoluția germană, de la 1848 cît și despre contri-buția românilor la desfășura-rea ei. ■

Oameni ai revoluției de la 1848

ION HELIADE RĂDULESCU (II)

Dr. MIRCEA ANGHELESCU

În primăvara anului 1848, integrarea lui Ion Heliade Rădulescu în mișcarea revoluționară a devenit fapt împlinit. De altfel, popularitatea sa, prestigiul de care se bucura, îndeosebi în rîndul păturilor de mici meseriași și negustori ai Capitalei, determinase pe membrii grupului revoluționar de la Paris (Bălcescu, Ion Ghica, frații Golești) să încerce să-l cîștige pentru cauza revoluției încă înainte de 1848. În discursul rostit la Biblioteca

română de la Paris, cu ocazia Anului nou 1847, Bălcescu, elogiind operele cu aluzii politice, s-a referit și la scrierile satirice ale lui Heliade împotriva lui Bibescu vodă, iar Dumitru Brătianu, într-un alt discurs, a subliniat admirația pe care i-o inspirau poeziile naționale ale lui Cârlova, Alexandrescu, Alecsandri, Negruzzi, precum și „frumoasa și docta varietate a scrierilor lui Eliad“.

Un Lamartine al României

Inițierea lui Heliade în tainele mișcării s-a realizat prin intermediul lui Ștefan Goleșcu, fiul mai mare al lui Dinicu Goleșcu, fostul colaborator al lui Heliade în cadrul Societății literare din anul 1827. Heliade intenționa să întemeieze o „bibliotecă universală“ de traduceri; Ștefan Goleșcu i-a scris, oferindu-i o subscripție substanțială; Heliade a răspuns printr-o scrisoare emoționantă, în care vorbea despre „religioasa venerație“ pe care o avea pentru familia Goleștilor și de datorita morală față de fostul său colaborator, inspiratorul „în cele ce a făcut Eliade pînă acum“. A urmat o întrevedere, în cursul căreia Goleșcu i-a destăinuit, se pare, planurile revoluționarilor de la Paris. Faptul se deduce dintr-o scrisoare a lui Alexandru G. Goleșcu (Arăpili) către Ștefan Goleșcu, în care îi scria că „noi [tinerii de la Paris] aderăm deplin la măsura de care ne vorbești, de a

chema pe Eliade în sinul Societății noastre literare [ca aproape toate societățile secrete cu scop revoluționar din acea vreme și societatea întemeiată de tinerii români de la Paris se intitula literară]“.

Dar ideea revoluției nu aparținea în exclusivitate tinerilor aflați la studii, la Paris. Un puternic nucleu revoluționar exista și în țară, avîndu-i în frunte pe Heliade, Tell, Gh. Magheru, preotul Radu Șapcă, Nicolae Pleșoianu ș.a. Încă în luna martie 1848, ei preconizaseră un plan de acțiune. Într-o scrisoare a lui Magheru din 14 august 1848 se consemnează: „La 9 iunie trecut, în urma înțelegerii și a hotărîrii făcute mai înainte cu două luni și jumătate [decu pe la sfîrșitul lunii martie — n.a.] între subsemnatul cu dd. [domni] Eliade, Tell, Pleșoianu, pe pămîntul districtului Romanșii ne-am decis cu viața noastră, pentru sprijinirea a 21 de articole din constituția poporului român, atunci pentru întiași dată declarată pe pămîntul României“. Această înțelegere explică și decizia membrilor grupului din țară de a participa numai împreună la mișcare.

Cînd tinerii revoluționari de la Paris au încercat să obțină acordul lui Pleșoianu, acesta și-a condiționat participarea de adeziunea lui Tell, care, la rîndul său, s-a angajat să obțină colaborarea lui Heliade. „El [Tell] — îi scria I. Ghica lui Nicolae Bălcescu — zice că nădăjduiește să poată trage pe Magheru, care îi este prieten și că pentru aceea va porni îndată ca să îl întîlnească pe Magheru și pe Pleșoianu, iar lor le zise că, mergînd la București, să caute să unească într-o coaliție toate partidele pentru mișcare și, mai ales, a împăca pe Eliade cu tinerimea“, deoarece acesta „este popular și că poate fi de folos și că va fi măgulit de nădejdea că, aruncîndu-se în revoluție, va juca o rolă ca a lui Lamartine“.

Atunci cînd comitetul revoluționar, constituit pentru organizarea și coordonarea acțiunilor, s-a reunit la Bucu-

¹ Alphonse de Lamartine (1790-1869), poet și om politic francez, cu rol important în revoluția franceză de la 1848. A fost ministru de externe în Guvernul Provizoriu francez. Pe plan politic, a evoluat de la o poziție legitimistă spre un liberalism moderat.

rești, cu puțin înaintea izbucnirii revoluției, Heliade avea „deja pregătite” — după propria-i mărturisire — „proclamația și bazele constituției”. Tot lui i-a revenit și sarcina, extrem de importantă, a tipăririi și difuzării Proclamației alcătuite de revoluționari: „Cum se tipărea 25 de bucăți — îi scria el, mai tirziu, soției sale — le strîngeam sul, ca să se scoată [în mare taină] de sub acopărămîntul tipografiei”.

Heliade a fost și cel dintîi care, în Adunarea de la Islaz, dînd citire acestei proclamații, a vestit declanșarea revoluției în Muntenia. Cum se știe, sub presiunea evenimentelor, comitetul revoluționar a decis ca revoluția să înceapă la 9 iunie 1848, nu în Capitală, unde forțele de ordine ale domnitorului Gheorghe Bibescu puteau zădărnici acțiunea, ci în provincie, acolo unde era asigurat și concursul armatei. Tell, Ștefan Golescu și Heliade au fost desemnați să ridice populația din județul Românași, Nicolae Bălcescu urma să se ducă în județul Prahova, iar Constantin Bălcescu în Vilcea. Duminică seara, în ziua de 6 iunie, în trăsura lui C.A. Rosetti, I. Heliade Rădulescu și Ștefan Golescu porneau spre Islaz. Era și timpul. În aceeași noapte, domnitorul Gh. Bibescu ordonase noi arestări: Rosetti și I. Voinescu II; N. Golescu — vizat și el — s-a refugiat la consulul britanic Colquhoun, iar I.C. Brătianu a trebuit să se deghizeze pentru a nu fi recunoscut. Măsurile lui Bibescu erau însă tardive. Evoluția evenimentelor nu mai putea fi oprită. Revoluția începuse!

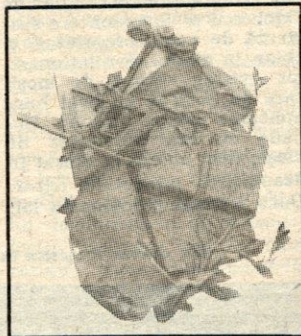
„Dreptul suveran

al poporului”

Din „memoriile” lui Heliade deținem cea mai exactă descriere a adunării de la Islaz: „Miercuri dimineața, 9 iunie 1848, piața satului Islaz era plină cu săteni. Compania a cincea a Regimentului I era prezentă, în mare ținută. Se

mai observau subadministra-torul cu dorobanții săi, o mulțime de negustori, de arendași și de marinari care veniseră împinși de 'curiozitate”.

După ceremonia liturgică, ținută de Popa Șapcă, Heliade a citit proclamația și programul revoluționar date „în numele poporului român”: „Fraților români! Timpul mîntuirii

Pe soclul statuii lui Ion Heliade Rădulescu ridicată în semn de prețuire publică în Piața Univerității din Capitală se află încrustată această stemă

noastre a venit, poporul român se deșteaptă... și își cunoaște dreptul său suveran”. În continuare, a fost ales Guvernul Provizoriu (alcătuit din Popa Șapcă, Heliade, Cristian Tell, Ștefan Golescu, Nicolae Pleșoianu și Gheorghe Magheru), revoluționarii îndreptîndu-se spre Caracal, iar de aici la Craiova, unde administratorul orașului, Ion Bibescu, fratele domnitorului, a încercat să interzică pătrunderea revoluționarilor în oraș. Locuitorii Craiovei, în frunte cu profesorul Ion Maiorescu, l-au obligat să fugă din orașul în care membrii Guvernului Provizoriu și-au făcut o triumfală intrare. Tot la Craiova s-a primit și vestea că domnitorul semnase Constituția și recunoscuse un guvern provizoriu cu N. Golescu la interne, Șt. Golescu la justiție, Magheru la finanțe, Heliade la culte și instrucțiunea publică, N. Bălcescu secretar de stat (ministru de externe), C.A. Rosetti, prefect de poliție.

Speriat de evoluția evenimentelor, ca și de o posibilă intervenție țaristă (Kotzebue, consulul Rusiei în Țara Românească îi trimisese, în ziua de 12 iunie, o adresă oficială în care aprecia toate schimbările drept „o flagrantă contra-venție la dispozițiile Regulamentului organic”), la 14 iunie Bibescu a abdicat, refugiindu-se la Brașov. Guvernul Provizoriu prevăzuse, se pare, o asemenea situație, căci încă la Craiova fiind, Heliade declarase că „noi nu-l mai voiam domn și am instituit un alt guvernămînt”. La 17 iunie, grupul de revoluționari din Craiova și-a făcut intrarea în București, fiind întîmpinat de o mulțime entuziasată: „s-au primit cu cea mai mare paradă, la marginea Capitalei și s-au adus în triumf la palatul cel vechi. D. Eliade au făcut un cuvînt foarte frumos cu prilejul acestor serbări”, consemna evenimentul Zaharia Caracalechi în *Vestitoriul românesc*.

Perioada de trei luni ce s-a scurs între izbucnirea revoluției și înăbușirea ei de către trupele otomane a marcat apogeul activității politice a lui Heliade. În acest scurt interval, prins de vîltoarea evenimentelor care se succedau cu amețitoare repeziune, chemat să participe direct la hotărîrea destinului țării, asupra căreia meditasă și scrisese vreme de douăzeci de ani, Heliade a dat întreaga măsură a abilității sale, dezlănțuindu-și, totodată, liniile principale ale programului său reformist. Talentul său oratoric, prestația și marea influență de care se bucura în rîndul păturilor mijlocii ale populației Capitalei au făcut ca Heliade să dobîndească o popularitate neegalată de un alt conducător revoluționar de la 1848 în rîndul maselor populare, care l-au aclamat efectiv ca pe un domn, văzînd în el un conducător, așa cum văzuseră și în Tudor Vladimirescu un sferț de veac mai înainte. Rolul deosebit jucat de Heliade în cadrul Guvernului Provizoriu a fost însă subliniat și de factori politici avizați, cum erau de pildă König, reprezentantul Prusiei la Bucu-

rești, Colquhoun, consulul britanic în Țara Românească sau istoricul francez A. Ubicini, sosit și el în București la scurt timp după debutul evenimentelor revoluționare.

Poziția proeminentă a lui Heliade în cadrul Guvernului Provizoriu a avut însă și un revers negativ: multe din neîmplinirile revoluției au fost puse — după încheierea evenimentelor — în sarcina politicii sale moderate și a influenței pe care el ar fi exercitat-o asupra celorlalți membri ai guvernului. Judecate prin prisma evoluției ulterioare a evenimentelor, reproșurile ar părea îndreptățite. Într-adevăr, Heliade era adeptul unei linii moderate, de compromis, pe care el însuși a explicat-o în eseuul său, sugestiv intitulat *Ecilibru între antiteze*. În practică însă, atitudinea moderată adoptată de Heliade trebuie raportată la momentul politic pe care îl trăia Țara Românească în anul 1848 și la sarcinile prioritare ce se ridicau în fața societății românești în acea etapă a revoluției. După eșuarea complotului contra-revoluționar al ofițerilor Odobescu și Solomon, guvernul a trecut la înfăptuirea majorității „punctelor” anunțate la Islaz: eliberarea robilor țigani, desființarea umiltoarei pedepse corporale, organizarea și înzestrarea armatei, organizarea sistemului de comisari de propagandă în județe, cu sarcina de a face pe locuitori „să se pătrună de drepturile cele nouă și de datoriile lor”. Cel mai important punct al Proclamației de la Islaz — reglementarea raporturilor dintre proprietari și clăcași și improprietărea țăranilor — a rămas însă nerezolvat. La 19 iunie 1848 — la sugestia lui Heliade — Guvernul Provizoriu a dat o declarație prin care amina o decizie asupra chestiunii agrare pînă după sfîrșitul muncilor agricole de vară, decizie care — s-a apreciat ulterior — a lipsit revoluția tocmai de sprijinul social cel mai important, acela al țăranimii.

Îmbrăcat în mantie albă

În realitate, problema era mult mai complexă: încă din primele zile după declanșarea revoluției, marii proprietari au fost ostili cu deosebire acestui punct din programul revoluționar, care prevedea improprietărea clăcașilor. Lovitura contra-revoluționară condusă de Odobescu și Solomon era susținută de marii proprietari și chiar în rîndul revoluționarilor existau stăpîni de moșii care nu vedeau cu ochi buni aplicarea acestei reforme. Heliade nu era proprietar de moșii, deci nu era interesat în neaplicarea proiectului agrar. Dacă a susținut aminarea lui,

aceasta s-a datorat dorinței sale de a nu lăsa să se ascuță o confruntare internă, care putea fi exploatată de imperiile țarist și otoman, pentru a-și justifica intervenția. Atitudinea moderată a lui Heliade izvoră deci din dorința acestuia (dar și a altor membri ai Guvernului Provizoriu), de a nu oferi un pretext de intervenție forțelor țariste sau otomane. Într-adevăr, prin actul de abdicare, Gheorghe Bibescu dăduse un caracter legal Guvernului Provizoriu — căruia îi lăsa conducerea treburilor țării — și, implicit, revoluției. Atîta timp cît acest guvern nu încălca formal vreuna din prerogativele sale, armata țaristă sau otomană nu aveau pre-

Ion Heliade Rădulescu cu mult discutata mantie albă

texte oficiale de intervenție. Un conflict deschis cu marii proprietari putea constitui însă un astfel de motiv. Această părere era împărtășită și de unii observatori externi, bine informați. Astfel, ambasadorul francez la Poartă, generalul Apick, trimitea la 19 iunie consulului francez la București, Hary, sfaturi foarte limpede privitoare la „necesitatea de a-și folosi influența... pentru a obține ca reforma pe care oamenii plasați în fruntea partidului liberal voiau să o înfăptuiască în Valahia, să păstreze deplina aparență a unei chestiuni interne [s.n.] Valahiei... trebuie să vegheze cu extremă vigilență ca nici un act de agresiune sau ostilitate directă... să nu poată servi ca pretext pentru o ocupare imediată a Valahiei”.

Desfășurarea evenimentelor în primele luni ale revoluției părea să justifice moderația lui Heliade. În misiunea întreprinsă în Țara Românească, comisarul otoman Suleiman pașa a cerut abolirea măsurilor luate până atunci de Guvernul Provizoriu și înlocuirea lui printr-un caimacam (locțiitor de domn). Printr-un subterfugiu formal — așa cum va fi utilizat și în alegerea lui Cuza, peste unsprezece ani — mulțimea a ales însă o căimăcămie... colectivă, alcătuită din șase membri ai fostului Guvern Provizoriu! Reprezentantul Porții a respins această stratăgemă, dar, văzând în ea o afirmare a voinței populare, a acceptat în cele din urmă o „locotenență domnească”, compusă din trei persoane (Heliade, Nicolae Goleșcu și Cristian Tell), pe care a primit-o în vizită protocolară. Cu acest prilej, Heliade a venit îmbrăcat în mantie albă („simbolul inocenței” — va scrie el în *Amintirile* sale — căci „haina albastră, în Muntenia, înseamnă om de oraș; haina albă, om de la țară. Ca ales al țării, Heliade crezu [în *Amintiri*, el folosea stilul impersonal] de cuviință să îmbrace haina

Poporului”). Mulți dintre contemporani au văzut însă în acest gest o expresie a visurilor sale de mărire, chiar a intenției de a ajunge domn.

Moderația lui Heliade a căpătat însă accente exagerate la începutul lunii septembrie, atunci când atitudinea noului comisar otoman, Fuad pașa, arăta clar că otomanii nu mai sînt dispuși la nici un fel de compromis cu revoluționarii. Când populația Capitalei a aflat intenția Porții de a reintroduce prevederile Regulamentului Organic, mulțimea — într-un acces spontan de revoltă — a dat foc originalului documentului și *Arhondologiei*. Heliade, însă — cum rezultă chiar din *Amintirile* sale — nu a înțeles gestul, opunîndu-se, de teamă că poporul va pierde astfel „fructul moderației sale”, continuînd să creadă pînă în ultima clipă într-o conciliere ce nu mai era posibilă.

Înfrîngerea revoluției pașoptiste nu trebuie însă aruncată asupra nici unuia dintre conducătorii ei. Ea s-a datorat datelor obiective ale istoriei, care au determinat eșecul tuturor celorlalte mișcări revoluționare europene ale anului 1848: de la Paris, Berlin, Milano, Viena și din celelalte locuri; peste tot, guvernele autoritare au înăbușit revoluțiile.

„Voi să intru în patria mea ca supus român”

Pornit în exil, ca mulți dintre participanții la revoluția română, Ion Heliade Rădulescu a nutrit credința că Franța și, în general, Apusul Europei vor găsi înțelegere pentru cauza dreaptă a României și a revoluției. A fost însă repede dezamăgit de atmosfera din capitala Franței,

mai cu seamă că și între fruntașii revoluționari români au apărut o serie de disensiuni, care au degenerat în reproșuri și acuzații privind căile și metodele adoptate. După un drum la Istanbul (în Imperiul otoman, la Brusa, se aflau numeroși alți participanți la revoluție, surghiuniți de otomani) — unde nu i s-a îngăduit nici măcar să coboare de pe vapor — s-a reîntors la Paris, unde a început o susținută activitate scriitoricească, de popularizare a țării și idealurilor revoluției române. Într-o scrisoare către prietenii exilați la Brusa, îi anunța că a terminat „o broșură în care arăt continuarea țării de la Radu Negru pînă la Mihai [Viteazul], drepturile și destinele ei”, precizînd „cauzele care au făcut pe români a face mișcarea, și, în fine, parafraza mișcării”. În acei ani a redactat lucrarea *Le Protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie, nouveaux documents sur la situation européenne*, în care prezenta evoluția țării de la cucerirea Daciei, de către romani, pînă în 1828 și dezvoltarea teoriei sa referitoare la interesele externe, care au făcut din Principate, încă de la sfîrșitul sec. XVIII, un teren de întîlnire și concurență a marilor puteri învecinate.

În 1857, în vremea în care Divanurile ad-hoc dezbăteau soarta viitoare a Principatelor, a vrut să se întorcă în țară. Solicita însă caimacamului Țării Românești, Alexandru Dimitrie Ghica, un pașaport special, fără a i se mai pune viza Porții suzerane, întrucît, scria Heliade, nu recunoștea dreptul acestuia „de a da voie guvernului țării mele spre a-mi da permise să intru în patria mea... Eu, unul, nu voi să intru în patria mea decît ca supus român”. Neîndeplinindu-i-se cererea, a revenit în țară abia la începutul anului 1859, după înfăptuirea Unirii Principatelor. A

consacrate Columnei în premieră mondială la București

O ilustrație a interesului deosebit pentru unul din monumentele devenite o adevărată emblemă a Romei a constituit și prezentarea, prin ecranul Consiliului Cultural și Educației Socialiste, în fața specialiștilor, la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România — în prezența ambasadorului Italiei la București, Sergio Cattani! — a două telefilme documentare realizate de curind de Radioteleviziunea Italiană (R.A.I.), și consacrate eforturilor depuse de specialiștii italieni pentru conservarea Columnei traiane și a altora din „Cetatea eternă”. Prilej nimerit pentru o întâlnire cu dr. arhitect Giangiulio Martino, din cadrul Supra-Intendentatului pentru arheologie a Romei (vezi Magazin istoric, nr. 5/1986), unul dintre cei mai avizați specialiști asupra monumentelor vechi.

— Cum s-a născut ideea unor filme documentare dedicate Columnei?

— Nimic mai firesc. Columna traiană reprezintă, ca înșăși, cum s-a mai spus, una din cele mai sugestive și plastice relatări, prin intermediul imaginilor, a direcției luptelor dintre daei și romani și, totodată, a apariției unui nou popor la Dunăre, poporul român, singurul popor neolatin din această parte a continentului. De aceea, prezentarea celor două filme în premieră mondială în capitala României (prima țară după Italia unde ele au fost înfățișate specialiștilor) capătă un caracter simbolic; de altfel, realizarea celor două documentare s-a bucurat de largul sprijin primit din partea arheologilor români, cu ocazia filmărilor la fața locului.

— Ce rezultate de perspectivă se întrevăd pentru operația de protejare a monumentelor?

— Pentru numeroase monumente ale Romei, ultimele decenii au însemnat distrugerile multe și grave, mai multe și mai grave decât cele aduse de optisprezece secole anterioare, laolaltă. Programul nostru este amplu și ambițios; el necesită operații migăloase și de durată, în care urmăm nu numai salvarea de la distrugere imediată ci și soluții de conservare pentru viitor, astfel încât aceste minuni ale istoriei și artei antice să fie păstrate pentru cît mai multe generații. Deocamdată, doar 18 dintre monumentele vechi sînt intrate în circuitul de protecție.

— În cadrul acestor operații de restaurare e urmărită și redarea formei originare a unor monumente?

— Oricît ar fi de lipsitor, un asemenea lucru este imposibil. Lucrările noastre urmăresc însă și descoperirea unor asemenea aspecte. De pildă, s-a confirmat una din ipotezele profesorului Ranuccio Bianchi Bandinelli (Magazin istoric, nr. 12/1969), anume că inițial scenele de pe Columnă erau colorate. Astăzi știm în mod cert că lucrurile stăteau astfel, fără a putea, din păcate, să le reconstituim, decît în mănule de felul celor prezentate de Magazin istoric (nr. 6/1987) și clitoriilor români. Esențial este însă să protejăm cît mai eficient ceea ce am moștenit de la strămoșii noștri și să le păstrăm pentru viitor.

Gheorghe DAVID

participat la alegerile din cele două Principate, candidind în orașul său natal, Tirgoviste. Inițial a cîștigat alegerile dar faptul că nu fusese înscris pe listele electorale a determinat anularea votului. A obținut, din nou, șase voturi, ca și Cezar Bolliac, a cărui alegere a fost validată de Adunare, ceea ce l-a nemulțumit pe Heliade, care a văzut în această preferință o persecuție. Mai ales că izbucniseră și vechi animozități și reproșuri cu C.A. Rosetti și I. Ghica.

Recunoașterile și aprecierile elogioase pentru strălucita activitate din anii tinereții și maturității au fost, în această perioadă, sporadice. La propunerea lui Gh. Costaforu („Dl. Eliad — motiva acestă — nu cere nimic, nu s-a adresat la nimeni și nici nu are cea mai mică cunoștință despre această propunere”), Camera Deputaților i-a acordat o pensie, în chip de recunoaștere pentru „omul care a lucrat 35 ani neconținut pentru țara lui, care a creat pînă chiar alfabetul român [se referea la eforturile acestuia de introducere a alfabetului latin în locul celui chirilic]”. În 1866, Locotenența domnească, instituită după abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, i-a mai acordat o pensie de 20 000 lei anual care rezolva problemele materiale ale scriitorului și omului politic. Heliade năzuia însă, cu deosebire, la recompense morale. Și acestea nu au întârziat. În 1866 s-a constituit, cum se știe, Societatea Academică-Română, care a început să activeze efectiv în anul următor, cînd s-a hotărît și completarea locurilor vacante, prin numiri făcute de domnitor. La propunerea lui Dumitru Brătianu (cel care încă cu două decenii mai înainte își exprimase „adorția” pentru versurile sale), prin decretul domnesc din 2 februarie 1867, Heliade a fost numit membru al Societății Academice, devenind, totodată, și inițial președinte al înaltului for științific și cultural.

Onorurile îl asaltau, căci în 1869 a fost ales și președinte al Societății Ateneului român, apoi și președinte al „secțiunii centrale” (din București) a Societății pentru învățătura poporului român, patronată de Ateneu.

Heliade își vedea astfel răsplătite marile merite culturale. Din păcate, firea sa vanitoasă i-a mai rezervat o lovitură. În urma re izbucnirii unor vechi animozități cu colegii de generație, în toamna anului 1869 și-a dat demisia atît de la conducerea Societății Academice, cît și din aceea a Ateneului. Sconta pe refuzul acestor foruri de a-i accepta demisia, dar aceasta i-a fost primită. Bătrîn, bolnav și înconjurat de indiferență în ultimii trei ani, s-a stins din viață, în sărăcie, în 1872. La moartea sa, Hasdeu, care vedea în Heliade pe omul providențial al generației sale, care a deschis drumul culturii noastre moderne, a rostit un memorabil discurs. „Ion Heliade Rădulescu — spunea el — a învins toate, căci a făcut toate: de la abecedar, pînă la filosofie, de la tipografie pînă la teatru, de la gazetă pînă la epopee! Nu este aproape nici o ramură a cunoștințelor umane în care să nu fi înfipt vîrfurile condeiului!” Șapte ani mai tîrziu, la propunerea aceluiași Hasdeu și a lui Alexandru Odobescu, Academia va institui un premiu acordat „cele mai bune disertațiuni în care se va studia activitatea literară și pedagogică a lui Heliade Rădulescu”, iar peste alți doi ani (1881), s-a inaugurat statuia din Piața Universității: „Academia Română — spunea cu acest prilej istoricul Vasile Maniu — va înregistra cu legitimă mîndrie, această însuflețire națională în anele proprii sale vieți, la ale cărei începuturi și destiniuri a lucrat ca președinte și ca un puternic factor bărbatul generațiunii noastre și al viitoarelor generațiuni”. ■

¹ Magazin istoric, nr. 6/1986.

DIN VREMEA LUI CUZA (IV)

TH. C. VĂCĂRESCU

La 2/14 mai 1864, determinat de faptul că majoritatea deputaților din Cameră a refuzat să ia în discuție proiectele a două importante legi — cea rurală (prin care se desființa claca și se înfăptuia reforma agrară) și cea electorală (care lărgea considerabil dreptul la vot) — Al. I. Cuza a decretat dizolvarea Adunării Elective¹. Intrată în istorie sub denumirea de „lovitură de stat de la 2 mai”, acțiunea domnitorului a constituit un curajos act politic, izvorit din dorința lui — exprimată în proclamația dată imediat după dizolvarea Camerei — „de a duce România pe calea propășirii”.

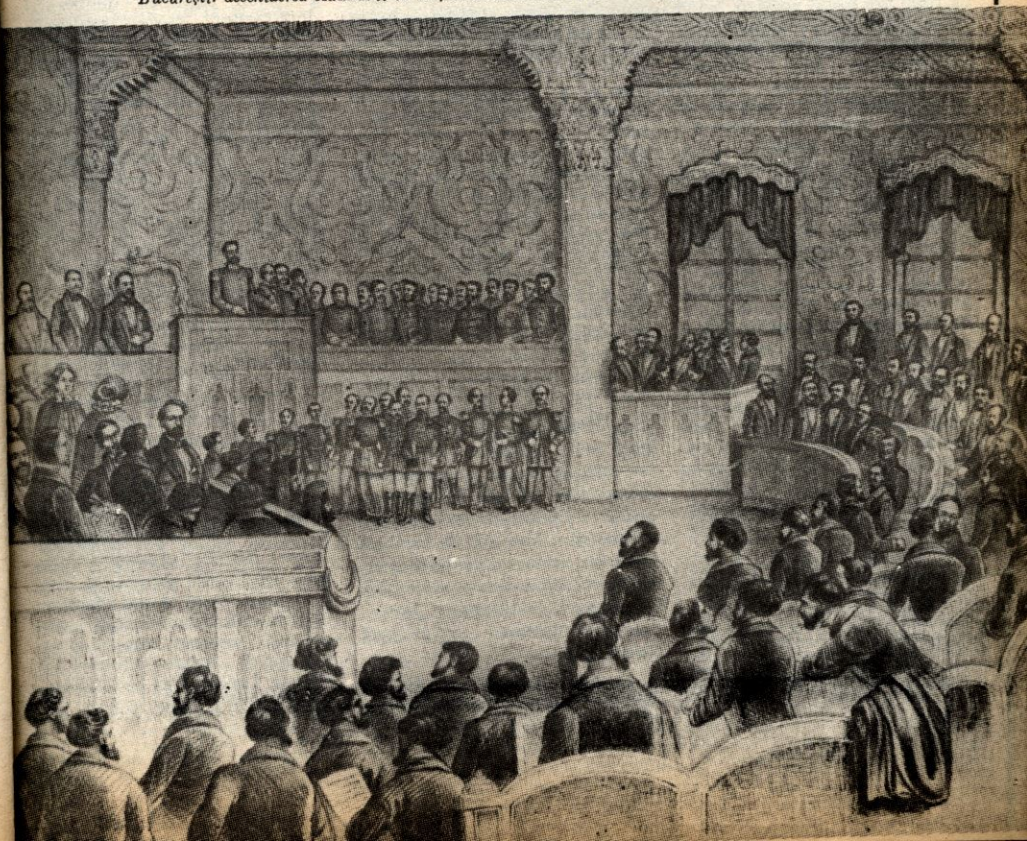
Iată pe scurt cum s-au derulat evenimentele „loviturii de stat”.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1973, 10/1974.

La 13/25 aprilie 1864, Camera — formată în majoritate din deputați cu mari proprietăți de pământ și cu o puternică opoziție conservatoare, ostilă reformelor preconizate de Cuza pe linia modernizării țării — a adoptat o moțiune de vot de blam împotriva guvernului prezidat de Mihail Kogălniceanu, care intenționa să introducă spre votare proiectul legii rurale. Drept urmare, guvernul a fost nevoit să demisioneze. Al. I. Cuza a refuzat însă demisia cabinetului și legea a fost depusă în Cameră. La 15/27 aprilie a fost prezentat și proiectul legii electorale, primul ministru anunțând că domnitorul a hotărât suspendarea lucrărilor Camerei pînă la 2/14 mai, cînd era convocată în sesiune extraordinară.

La 2/14 mai, la redeschiderea Adunării, în atmosfera încordată întreținută de opoziții

București: deschiderea Adunării la 29 februarie/12 martie 1860. Litografie de C. Danielis

reformelor preconizate de domnitor, Kogălniceanu a citit mesajul de dizolvare a Camerei care refuzase să colaboreze cu guvernul. În aceeași zi, Al. I. Cuza a dat publicității o proclamație însoțită de textul unei noi Constituții care urma să fie supusă plebiscitului. Intitu-lă Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris sau Actul adițional la Convențiunea din 7/19 august 1858¹, noua Constituție a fost supusă aprobării maselor la 10/22-14/26 mai 1864, fiind primită cu 682 621 voturi de da, 1 307 nu și 70 220 abțineri. Potrivit prevederilor Statutului, puterea legiuitoare se împărțea între domnitor, Senat și Cameră. Domnitorul avea singur inițiativa legilor, a căror elaborare revenea Consiliului de stat, organism nou creat.

La 14/26 august 1864, printr-un decret cu putere de lege, Cuza a promulgat Legea rurală, prin care au fost improprietărite 511 896 familii cu peste 2 038 640 hectare de pământ.

„Lovitura de stat” de la 2 mai 1864 și adoptarea prin plebiscit a noii Constituții au consolidat, totodată, poziția domnitorului și autonomia țării în raport cu Poarta otomană și puterile garante. „Principatele Unite — prevedea Statutul — vor putea în viitor modifica

și schimba legile care privesc orânduirea lor internă, cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenție externă, exceptându-se, firește, legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul otoman”.

A.D. Xenopol, în Domnia lui Cuza vodă, Iași, 1903, arată că Al. I. Cuza, prin actul de la 2 mai 1864, „zdrobise privilegiul politic și social în lăuntru și dobîndise autonomia în afară”.

Th. C. Văcărescu — autorul memoriilor din care am publicat unele fragmente în numerele precedente — era atunci, în 1864, aghiotant domnesc. În acea memorabilă zi de 2 mai se afla de serviciu la Palat. Să-l urmărim deci, cum a înregistrat evenimentul, revenindu-l în 1892 în revista *Convorbiri literare*, și reluat, în 1915, în volumul său de Discursuri, publicat postum.

În transcrierea textului — ca și la episoadele anterioare — am păstrat particularitățile stilistice ale autorului, adoptînd însă normele ortografice actuale. Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Intervențiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Datele sînt după stilul vechi.

I. LĂCUSTĂ

O zi de mare însemnătate pentru patrie

În 26 aprilie 1864, la 3 ore după-amiază, vodă Cuza, care cu două zile mai înainte plecase din București la Ruginoasa, spre a petrece acolo cu d-na Elena sărbătorile Paștelui, se înapoie în Capitală. Seara, un numeros public veni, cu muzici și cu fapte, înaintea Palatului, spre a manifesta bucuria, pentru fericita întoarcere a domnitorului. În fața împrejurărilor zilei, această manifestație populară era semnificativă.

Stăpînit, cu toată ardoarea vârstei mele de 22 de ani, de iubirea meseriei armelor, pentru care, de mic și în școli militare din Prusia, fusesem crescut, eu pe acele vremi nici nu mă interesam, nici nu mă ocupam de politică. Mă țineam cu ațît mai retras de dînsa cu cît ca regulă de purtare, trasă mie ca fiteș-cărui militar, de onoare și de disciplină, era de a nu cunoaște

decît o singură tabără, aceea unde se află steagul, căruia îi jurasem jertfelnică credință, de a nu ști de altă poruncă, decît de aceea a mai marilor mei și a căpeteniei supreme a oștirii, pe lîngă a cărei persoană eram de-a dreptul chemat cu serviciul. Dar oricît de nepăsător mă lăsam luptele aprige, care urmau atunci între partide și guvern, nu le puteam ignora, căci ecoul lor se repercuta în discuțiuni aprinse și pasionate, de la tribuna parlamentară și din presă, prin saloane, prin locuri publice și pînă și în intrările intime și de familie.

Situațiunea era, în adevăr, din cele mai încordate la noi în țară, în apropiere de 2 mai 1864. Adunarea deputaților, înaintea de a intra în dezbaterile legii rurale, pusă la ordinea zilei, dedese, în ședința de la 13 aprilie un vot de blam cabinetului din 12 octombrie 1863, prezidat de M. Kogălniceanu, avînd de tovarăși pe Steege, Bălănescu, Bolintineanu, Orbescu și general Savel Manu.

La 15 aprilie, citise camerei mesagii domnești; printr-unul

guvernul supunea deliberării deputaților, cari-i exprimaseră neîncrederea lor în proiectul de reformă electorală; prin celălalt li se anunță că domnitorul refuzase demisiunea ministerului [guvernului] și Adunarea era prorogată pînă la 2 mai viitor, pentru cînd dînsa era convocată în sesiune extraordinară, spre a se ocupa cu discutarea și votarea aceluia proiect de reformă electorală, menit a da țării reprezentățiune mai deplină a tuturor claselor sociale.

Toată lumea se aștepta deci la grave evenimente, în ziua de reîntrînire a Camerei. Era ceva în aer și se simțea, din manifestațiunile din județe, ca și din Capitală, că lupta politică se mutase de pe tărîmul ei normal.

Nu mai era obișnuitul și veșnicul război parlamentar, între miniștri și opozițiune, compusă acum din conservatori uniți cu liberali, unire poreclită, de neîntrecută în polemică pană a lui Bolliac, coalițiunea monstruoasă, lupta de față semăna mai mult cu un duel, între Adunare și domn. Întoarcerea capului statului în București, cu 6 zile

¹ La 7/19 august 1858, Conferința reprezentanților celor șapte puteri (Anglia, Franța, Austria, Prusia, Rusia, Turcia, Sardinia) de la Paris a adoptat o convenție prin care se stabilea statutul politic, social și administrativ al Principatelor; ea a constituit legea fundamentală a țării, în vigoare pînă în 1864; *Magazin istoric*, nr. 1, 10/1975.

Înainte de fatidica dată de 2 mai, părea semnalul prevestitor, pentru ridicarea perdelei asupra dramaticilor evenimente, ce se pregăteau.

La palatul domnesc, de obicei destul de liniștit, căci, din fire, vodă Cuza n-avea gust de serbări și de primiri oficiale, se vedea în aceste zile o mai mare mișcare, ca de ordinar [obicei]. Miniștrii, înalți funcționari, prefectul poliției, M. Marghiloman, directorul telegrafelor și poștelor, Liebrecht, persoana grătitoare; apoi cei din intimitatea domnitorului: A. Cantacuzino Kneazul, I. Docan, bătrînul Cuza, unchiul domnului, Costache Siliou, secretarul său particular, Lambrino, Sachelarides etc. intrau și ieșeau. Dar cine, în aceste zile, decît oricînd, era mai neobosit și mai nepregetat, venea și se suia la vodă, pleca și iar venea, era președintele și sufletul guvernului, M. Kogălniceanu. Din orice punct de vedere se va privi actul de la 2 mai — rezervînd cu totul judecata morală a acestui act seninei și liniștitei istorii care, mai nepărtinitoare decît noi contemporanii, va da partea dreaptă a fiecăruia de dojeane și de laude — un lucru va sta însă întreg și netăgăduit; este suma enormă de energie și de activitate, inteligența limpede și îndrăzneală, într-un cuvînt toate însușirile îndemnatului și desăvîrșitului om de autoritate și de guvernămînt, dovedite de M. Kogălniceanu, pe timpul cit exercita puterea, înaintea și în urma loviturii de stat din 1864.

Și pe lîngă un Kogălniceanu, cîți alți bărbați însemnați, în toată puterea vîrstei și activității lor, n-au văzut această intensată și în anele noastre pururea instructivă perioadă, de la 1857 încoaace? A văzut caractere antice și cavaleresti, ca Costache Negri și Nicolae Goleșcu, minți cămpănite și filosofice, ca Costache Kretzulescu¹ și C. Bosianu și tempe-

ramente de credințele lor aprinse, ca Barbu Catargiu și Anastasie Panu; inimi cu avînturi de apostolat, cu calde simțiri patriotice, ca Costache A. Rosetti și Ioan Brătianu; inteligente agere și destoinice, în afacerile politice și de stat,

număr. Dar mulți din ofițeri generali și superiori, care-l compuneau, mai aveau alte misiuni și însărcinări, așa încît cu serviciul efectiv nu rămîneau decît 5-6 adjutanți.

De aceea și ofițerii de ordonanță domnești, care îndepli-

Al. I. Cuza împreună cu sfetnicii săi (de la stînga la dreapta): Nicolae Kretzulescu, generalul Ioan Em. Florescu, Costache Negri, Mihail Kogălniceanu

ca Petrache Mavrogheni² și Manolache Costache [Epu-reanu]; spirite deopotrivă vii, pe catedra jurisconsultului, la baza pretoriului și la tribuna parlamentului, ca Costaforu și Boerescu; suflete ideale, rătăcind citeodată pe spinoasele poteci ale politicii, dar mai plăcut adumbrindu-se sub pururea verdele dafin al poeziei, ca Bolintineanu și Alecsandri. Și nu citez decît actorii care nu mai sunt, spre a ocroti modestia celor încă în viață și a mă scuti însumi de bănuiele de lingusire. Dar numele, aci amintite, ajung spre a dovedi că are drept prezentul să întrecă, dar nici cum să disprețuiască trecutul.

Casa militară sau, cum se zicea atunci, stabul domnesc, al lui vodă Cuza era mare la

neau serviciul zilnic pe lîngă doamna, alternau, cînd dînsa lipsea din Capitală, cu adjutanți, spre a le rări rîndul și făceau atunci serviciu de zi pe lîngă domnitor. Astfel se întimplă că în ziua de 2 mai să fie rîndul meu de serviciu.

Dimineața, înainte de 10, ora fixată pentru lua rea serviciului, mă aflai la palat, și cu toate că de obicei adjutanții veneau fără cai — căci vodă Cuza foarte rar și numai la ceremonii și parăzi ieșea călare — dar, în fața agitațiunii zilei și pentru orice întîmplare, dispusesem să-mi vie calul, așezînd și un revolver la coburul³ șelei. În salo-nul adjutanților, găsi pe șeful Statului major domnesc, bătrînul colonel E. Boteanu⁴, un veteran care luase parte la lupta pompierilor cu turcii, în Dealul Spirei, la 1848

¹ Costache Kretzulescu (1809-1884), luptător unionist, președintele comitetului din Muntenia pentru alegerile în Divanul ad-hoc; președinte al guvernului și ministru de interne în 1867.

² Petre Mavrogheni (1819-1887), om politic, ministru în mai multe rînduri; luptător pentru unire, candidat la domnie; a îndeplinit misiuni diplomatice la Roma, Constantinopol și Viena.

³ Cobur — toc de pistoale ce se atîrnă de șaua calului.

⁴ Magazin istoric, nr. 5/1977.

foarte stimat și iubit de noi toți subordonații săi.

— Văcărescule, îmi zise colonelul, îmi pare că o să ai mai multă ocupație astăzi; și regret că nu m-am gândit a-ți trimite răspuns să-ți aduci calul.

— L-am adus, răspunsei, și pentru orice întâmplare am pus și un revolver la cobure.

— Bravo! exclamă mulțimit vechiul soldat, ești om de prevedere, se vede că ai fost la școală bună. Cit pentru revolver, nu cred să fie trebuință a te sluji de dînsul; dar la întâmplare ai trage în carne vie? mă întreabă el, cu un suris ispititor.

— Domnule colonel, întîmpinai, binevoit să pomeniți de școala în care am fost; apoi acolo am învățat că ostașul n-are altă lege, decît credința domnului și supunerea șefilor săi.

— Bine, bine, nu mă îndoiesc, urmă colonelul serios. Nu știu ce s-o face la Cameră, dar desigur toate au să se petreacă în liniște; apoi măsurile sînt luate.

În adevăr, observai că garda palatului fusese îndoită, și mergînd la grajd, să văd cum mi s-a așezat calul, zării postat în ulicioara din dos, un escadron de cavalerie.

De la 10 la 12, în celelalte zile, veneau a lucra și a lua ordinele domnitorului miniștri, prefectul poliției; în această dimineață nu se înfățișă nimeni. Ulița, chiar, era mai puțin animată, mișcarea toată era atrasă către Dealul Mitropoliei. Pe la orele 11, maiorul Pisotski, adjutant și întîm al lui vodă, locuind chiar în Palat, intră în salonul adjutanților și șopti ceva la urechea colonelului Boteanu.

— Fii pe pace, răspunse acesta, liniștit și destul de tare, ca să-l aud, cunosc eu pe tabaci, nu vor face nimic. Apoi eu nu mă mișc de aici; am și pe băiatul ăsta, care și-a adus și calul cu pistoale la cobure; garda este îndoită, mai avem și un escadron la îndemînă. Am cu ce să dau piept și turcilor, dacă ar veni.

Înțelesei că maiorul Pisotski era îngrijat de atitudinea ce vor avea tabacii, care, de

pe la 24 ianuarie 1859, jucau un rol în mișcările populare ale Capitalei...

Ceva după 12, mi se aduse de la telegraf o depeșă urgentă, adresată domnitorului. Mă urcai s-o înmînez.

Mă pogorii de la vodă și, intrînd în camera de așteptare a audiențelor, care era în fața salonului adjutanților și avea vederea spre stradă, găsii acolo, privind la fereastră cu colonelul Boteanu, pe Baligot de Benye, un francez care îndeplinea funcțiunile de secretar privat al domnitorului.

Nu trecu mult și văzurăm sosind, în goana cailor, precedată de 2 jandarmi, birja prefectului Poliției, în care se afla acest funcționar, avînd la dreapta pe șeful său, ministrul de interne. Imediat, după această trăsură, urma aceea a directorului general al telegrafelor, Liebrecht, însoțit de maiorul Pisotski. Invitai pe ministrul Kogălniceanu¹ a se înfățișa îndată domnitorului, și el urcă scara, însoțit de Pisotski...

La 4 ore, toți miniștrii se adunaseră în consiliu la Palat sub președinția domnitorului. Deliberările se prelungiră tirziu. Vodă prinzi singur în apartamentele sale și nu se dete jos, în sala cea mare, unde obișnuia a se așeza la masă, cu cîțiva invitați și cu serviciul său: adjutanți, ofițeri de ordonanță și de gardă. Credeam că, în această zi, serviciul meu se va prelungi și că domnitorul mă va libera mai tirziu. Dar cînd, la 8 seara, conform reglementului, îi dusei plicul secret, de la comandamentul pieței, cu parola pe garnizoană, vodă îmi zise:

— Îți mulțumesc și ești liber. Mi-ai spus azi de dimineață că nu te ocupi, ca militar, de politică; dar cu toate acestea, adu-ți pururea aminte că ai fost de serviciu pe lîngă mine, într-o zi de mare însemnătate.

Apoi, făcînd un ușor salut din cap, mă concedie; iar eu mă înclinai militărește. ■

¹ Președintele Consiliului de Miniștri, M. Kogălniceanu, avea și portofoliul Ministerului de interne.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Radu Bogdan — ROMÂNIA ȘI PROCESUL SECURITĂȚII EUROPENE.

Editura politică, București, 1988, 208 pp., 12 lei: concepția novatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu, acțiunile practice întreprinse de România pentru edificarea securității europene în intervalul cuprins între Conferința de la Helsinki (1975) și Reuniunea general-europeană de la Viena (1986).

● Ion Bulei — SISTEMUL POLITIC AL ROMÂNIEI MODERNE. PARTIDUL CONSERVATOR.

Editura politică, București, 1987, 600 pp., 32 lei: lucrarea analizează, în contextul vieții social-politice din a doua jumătate a secolului XIX, evoluția Partidului Conservator, rolul său în perioadele de guvernare precum și în timpul opoziției, pînă la 1920.

● József Hajós — TIMOTEI CLARIU ȘI FILOSOFIA.

Editura Academiei R.S. României, București, 1987, 232 pp., 16 lei: prezentarea ideilor filosofice și social-politice ale marelui cărturar, însoțită de o bibliografie a cărților de filosofie din fondul ce îi poartă numele, păstrat la Cluj-Napoca și Blaj.

● ASSOCIATION INTERNATIONALE D'ETUDES DU SUD-EST EUROPEEN. BULLETIN.

București, vol. XVII-XVIII, 1987, 199 pp. + 149 pl.: studii și cercetări consacrate istoriei Europei de sud-est din sec. II e.n. și pînă în contemporaneitate; volum apărut cu ocazia celei de a XXV-a aniversări a Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, creată ca urmare a inițiativei țării noastre în anul 1963.

● MANUSCRIPTUM. REVISITĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE (director fondator: D. Pănaiteșcu-Perpessiciu).

Nr. 1/1988 (anul XIX), 190 pp., 35 lei; numărul grupează studii și contribuții documentare inedite privind viața și opera lui Mihai Eminescu, August Treboniu Laurian, Tudor Arghezi, Cella Delavrancea, Mihai Cruceanu, Nicolae Labiș, Panait Istrati, B.P. Hasdeu, Lucian Blaga, Grigore C. Moisil, C. Dobrogeanu-Gherea, Titu Maiorescu.

1888-1912

TREI DIPLOMAȚI ÎN MISIUNE LA BUCUREȘTI (II)

DUMITRU HÎNCU

Spre deosebire de prințul von Bülow¹, Alfred von Kiderlen-Wächter (1852-1912) a sosit în București, la începutul anului 1900, într-un soi de exil aurit. Până atunci, mai fusese ministru plenipotențiar în orașul liber Hamburg², iar apoi, din 1895, la Copenhaga. Prezent adesea în anturajul lui Friedrich von Holstein și în cercul lui Philipp Eulenburg, persoane influente din jurul Kaiserului, Kiderlen-Wächter se bucurase și el o vreme de bunăvoința imperială și, timp de zece ani, între 1888 și 1898, îl însoțise pe Wilhelm II, ca reprezentant al Ministerului de externe, în toate croazierele nordice ale monarhului. Până când, firea-i independentă și gura-i excesiv de slobodă au sfârșit prin a trage asupra-i fulgerele Kaizerului și o dizgrație tenace ce avea să dureze până aproape de moartea sa, survenită brusc, în urma unui atac de apoplexie, după numai doi ani și ceva de la numirea sa ca secretar de stat pentru afacerile externe.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 6/1988.

² În anul 808, Carol cel Mare a ridicat cetatea din care, ulterior, s-a dezvoltat marele oraș de pe malul Elbei. În 1241, prin uniunea dintre Hamburg și Lübeck, s-au pus bazele Hansei (uniune politico-comercială a orașelor din nordul Germaniei, care a jucat un rol important în istoria economică europeană a evului mediu). În 1510, Hamburgul a devenit oraș imperial liber, statut pe care și l-a păstrat și după intrarea sa în componența Imperiului german (1871).

Kiderlen-Wächter n-a apucat să-și scrie amintirile. Era, de altfel, și prea sceptic și prea comod ca să-și dea osteneala să transmită ceva posterității. A lăsat, în schimb, un imens număr de scrisori — vreo 3 000 — către Hedwige Klepke, pe care a cunoscut-o la 40 ani și care, vreme de alți 20, i-a fost o prietenă fără egal și singura autentică confidentă, însoțindu-l pretutindeni unde cariera lui îl chema. Afecțiunea lui Kiderlen-Wächter pentru ea a fost, s-ar putea spune, exemplară. Când nu era lângă el, o informa în scris despre tot ce i se întâmpla. Uneori îi expedia chiar mai multe scrisori în aceeași zi și era teribil de neliniștit când răspunsurile ei întârziiau, căci avea grijă în fiecare clipă pentru sănătatea ei fragilă. Simțea o acută nevoie să-i comunice impresiile zilnice, s-o asocieze, fie și din depărtare, la toată viața lui; avea o desăvârșită încredere în judecata și în bunul ei simț și-i destăinuia secretele curților și guvernelor pe lângă care era acreditat, cerându-i sfatul în cele mai delicate probleme diplomatice sau de politică înaltă.

În societate, doamna Klepke nu avea însă o situație de invidiat. Din motive pe care nici unul, nici celălalt nu le-au făcut publice, cei doi nu și-au legalizat legătura și Kiderlen-Wächter o recomanda ca pe „menajera” lui, ceea ce dădea, evident, loc la tot felul de comentarii malițioase sau indignate.

În această din urmă calitate a adus-o Kiderlen și la București, instalînd-o chiar în localul Legației. Prezența doamnei Kiepké la București ne-a lipsit de multe scrisori în care Kiderlen-Wächter ne-ar fi putut lăsa o imagine mult mai cuprinzătoare asupra perioadei pe care el a petrecut-o aici. Cele la care ne vom referi provin astfel numai din răstimpul de pînă la sosirea doamnei Kiepké și din cele două întreruperi ale misiunii lui Kiderlen la București: prima oară, timp de șapte luni, între mai și decembrie 1903, cînd l-a înlocuit la Istanbul pe ambasadorul german Marschall von Bieberstein, iar a doua oară, vreme de patru luni, între iunie și septembrie 1908.

Personaj tandru și delicat în viața intimă, Kiderlen era însă foarte dificil în raporturile cu terțe persoane. Cu aceste prelejurii, incontestabilele lui talente de diplomat și om de stat erau handicapate de maniere bruste, pe care unii n-au ezitat să le califice chiar drept bătărănești, de un ascuțit și necontrolat simț al satirei ceea ce îl făcea să se amuze, fără reținere, de ridicolul unor situații și oameni cu care venea în contact, avea și o limbă pe care nu știa de fel să și-o stăpînească, ceea ce l-a adus multe neplăceri.

Foarte deosebit și în această privință de prietelui von Bülow, Kiderlen-Wächter nu avea decît un respect foarte moderat pentru capetele încoronate, luate ca atare, și — ce era mai rău — nici nu o ascundea. La București a fost, astfel, pur și simplu exasperat de serile de muzică și de lecturile poetice la care era invitat de velleitara poetă cu coroană — Carmen Sylva. Iată spre edificare, o mică mostră a unui asemenea eveniment monden, în viața lui Kiderlen-Wächter, care era exact contrariul a ceea ce se numește un om cu dragoste de muzică: „Serata mea muzicală a decurs bine. Cum l-am șoptit și vechil mele prietene Maria Cantacuzino, se vede că eu am aici un dușman ascuns, întrucît regina mi-a spus: „Am auzit că iubiți mult muzica“. El bine, află că nu m-am plictisit, întrucît în

tot timpul aceluia vacarm am rămas în grădina de iarnă alăturată și am conversat cu oameni interesanți care nu sînt exagerat de muzicali...”

La balurile Curții, la care nu se putea duce cu doamna Kiepké, prefera să se retragă într-un loc mai ferit și să facă observații asupra moravurilor, amuzat de emfaza și afectarea vădite de o seamă de invitați. „Cele mai distractive — o informa el pe Hettling, cum o numea în intimitate pe prietena lui — au fost ultimele trei sferturi de oră. M-am așezat într-un colț cu soția fostului ministru Sturdza, „Zoe“, cea mai rea gură a Bucureștiului. Ea îmi explica cine erau cei care treceau și-mi povestea mici anecdote pe socoteala lor”.

Din cauza gîlcevilor și orgoliilor ridicole, a agitației lipsite de sens și a ambițiilor meschine care, sub solemne și respectabile aparențe, colcăiau în sinul ei, colonia germană din București îl afla și ea, ba chiar destul de des, volubilitatea stilului și-l dădea ocazia să dezvolte un umor de cea mai bună calitate. Iată un pasaj dintr-o mai lungă descriere a unei serbări patriotarde organizată de Deutsches Vesein (Reuniunea germană) din Capitală: „Apoi a avut loc reprezentarea unei plesse de lungă respirație, compusă special pentru acea ocazie de un Institut. De la ridicarea cortinel, toate personajele, în număr de cinci, erau în scenă și fiecare și-a recitat pe rînd, și ca din pușcă, cupletul, foarte patriotic, dar mult prea lung. Erau acolo o „România“, și evident, o „Germania“ apoi un „Spirit german“, și un „Geniu al Germaniei“, și, se înțelege, „Sufletul german“. Noroc că fiecare din aceste personaje a avut singur grijă să se recomande, pentru că altminteri nimeni n-ar fi putut-o ghici. Eu nu văzusem pînă atunci niciodată „Germania“ în carne și oase, dar parcă totuși nu mi-o închipuiam așa. Avea pe creștet un soi de coroană din frunze de stejar, o mică armură, o rochie învoaltă și un păr lăptos care-l cădea pe ambele laturi ale obrazului. A fost cumplit. Însă un mare succes”.

O simpatie care deservește

Lumea politică românească era, desigur, aceeași ca pe timpul lui Bülow și, după cum rezultă din scrisorile lui Kiderlen — care nu urmau să fie citite decît de prietena sa și exprimau deci cu siguranță adevăratele lui păreri — i-a făcut, în genere, o bună impresie. La 5 mai 1909, Kiderlen-Wächter comunica, bunăoară, doamnei Kiepké: „După ce am cinat la club, am fost la familia Sturdza. Acolo am avut, mai întîi, o

lungă convorbire politică cu el. E întotdeauna interesant, întrucît oamenii ăștia au trăit mai mult și au văzut mai multe lucruri din politica înaltă decît toți danezii noștri luați la un loc”. (Am văzut că, înainte de a fi numit la București, Kiderlen-Wächter fusese ministru plenipotențiar la Copenhaga.) Iar la 8 iunie, relatînd despre o audiență la regele Carol I, scria confidențiale sale: „În toți cei patru ani pe care i-am petrecut la Copenhaga și punînd la un loc toate întrevederile mele politice, nu am avut o

A. Kiderlen-Wächter...

convorbire atât de interesantă ca aceea pe care am avut-o ieri în timpul celor două ore și jumătate“.

În mod cu totul deosebit, preferințele lui Kiderlen-Wächter mergeau însă către Take Ionescu, bărbat politic cu mari talente, în care el vedea „omul viitorului“. În *Bucureștii de altădată*, Constantin Bacalbașa pretinde că apropierea dintre Take Ionescu și ministrul Germaniei la București s-a produs datorită faptului că cel dintâi a sprijinit un proiect de convenție financiară cu marile bănci „Diskonto-Gesellschaft“ și „Deutsche Bank“, ceea ce i-ar fi adus, trecător, și bunăvoința lui Carol I. Succesorul lui Kiderlen în postul de la București a socotit că la baza prieteniei dintre acesta și Take Ionescu ar fi stat un motiv de ordin mai personal: anume faptul că soția omului politic român era singura care consimțea s-o frecventeze pe doamna Kiepke.

Oricare ar fi fost însă adevărul, este cert că în tot timpul cât Kiderlen-Wächter s-a aflat la București, dar și după aceea, până la moartea lui, între cei doi bărbați a domnit o strînsă amicizie, înțemeiată pe o stimă reciprocă. Cu siguranță că, grație lui Kiderlen, la sfîrșitul anului 1906, lui Take Ionescu i s-a făcut la Berlin o primire mult comentată în cercurile politice românești. Să-l cităm însă mai bine pe Bacalbașa: „Din Berlin s-a scris la 1 ianuarie în București că lui Take Ionescu împăratul i-a făcut o favoare specială căci l-a primit la dejun în mod cu totul intim, la masă nefiind decît împărateasa..., ministrul de externe Tchirsky și ministrul României la Berlin, Al. A. Beldiman“.

Cu prilejul vizitei, presa germană a scris în general elogios despre omul politic român. *Kölnische Zeitung*, de pildă, aprecia că „Take Ionescu, prin marea sa putere de muncă și vastele sale cunoștințe în materie financiară, ocupă un loc de frunte în guvernul român și, în tot cazul, e unul din cei pe care trebuie contat în viitor“.

Pentru Take Ionescu modul cum decursese această vizită

...și Hedwige Kiepke

părea a fi un factor favorizant. Numai că, în loc să-l ajute, primirea care i s-a făcut la Berlin avea să-l deservască în realitate. Căci, pe de o parte, l-a indispus pe rege, iar, pe de alta, i-a supărat și îngrijorat atât pe bătrîni conservatori, cit și pe junimiști, încît, ceea ce în primul moment a părut a fi un triumf politic al lui Take Ionescu, a grăbit apropierea dintre cele două ramuri conservatoare, spre a preîntîmpina primejdia ascensiunii unui concurent ce se anunța periculos. De altfel, în 1908, Take Ionescu a și părăsit Partidul Conservator, înființînd o formațiune proprie: Partidul Conservator-Democrat și devenind unul din principalii promotori ai ceea ce el numise, într-un celebru discurs ținut încă în 1891, „politica sentimentului național“, care, în noile împrejurări, nu se putea traduce decît printr-o apropiere de Tripla Înțelegere (alianță politico-militară dintre Franța, Rusia și Anglia).

Scrisoarea cătrecancelar

Acest fapt avea să însemne, implicit, și un eșec al lui Kiderlen-Wächter care, fire

extrem de voluntară și cu o încredere fără margini în propria judecată, credea că el cunoștea ca nimeni altul curentele de opinie din politica românească și că le putea chiar influența în sensul dorit de el. Această atitudine și-a păstrat-o și după ce fusese promovat în funcția de secretar de stat pentru afacerile externe. Așa s-a întîmplat că un avertisment destul de alarmant al Kronprințului¹ — care vizitase România și ajunsese la cu totul alte concluzii decît acelea ale lui Kiderlen — l-a lăsat pe acesta absolut insensibil. În *Erinnerungen des Kronprinzen Wilhelm* (Amintirile Kronprințului Wilhelm), o carte apărută în 1922, fostul moștenitor al tronului celui de al doilea Reich, scria: „După înapoierea din călătoria făcută în România, în aprilie 1909, i-am arătat tatălui meu că am rămas cu impresia că, acolo, doar un singur om ne este în întregime favorabil, anume regele Carol. Cercurile politice conducătoare [din România] care așteaptă numai ieșirea din scenă a bătrînului rege, se află, cu totul și durabil, sub influența franceză și rusă. Simpatia prîntesei moștenitoare [Maria] merg către Anglia, iar prințul moștenitor [Ferdinand] e foarte influențat de soția sa. Toate acestea mă fac să mă gîndesc că, în eventualitatea unui război, în cel mai bun caz România ne va refuza ajutorul de aliată, dacă nu cumva se va hotărî chiar să se alăture părții adverse. Majestatea Sa m-a trimis la secretarul de stat pentru afacerile externe de pe Wilhelmstrasse, ca să-i comunic constatările mele. Domnul Kiderlen-Wächter m-a ascultat concendent și superior și a zîmbit, auzindu-mi spusese. Iar la sfîrșit mi-a spus că, probabil, mă înșelasem sau avusesem un vis urit. Toată România, pe care o cunoaște doar, ca pe buzunarul de la vestă, e absolut fidelă alianței. «Sozusagen mündelsicher!»“².

(Continuare în p. 38)

¹ Prințul moștenitor Frederic-Wilhelm (1882-1951), fiul cel mare al împăratului german Wilhelm II.
² Fără nici un dubiu!

ÎN ROMÂNIA

„SOLUȚIA FINALĂ” HITLERISTĂ

NU A PUTUT FI APLICATĂ (II)

Dr. OLIVER LUSTIG

Gustav Richter elaborează și semnează planul deportării evreilor din România cu certitudinea înfăptuirii lui imediate. Siguranța și aroganța cu care făcuse publice intențiile Berlinului se bazează pe faptul că, în acel moment, „marea ofensivă” hitleristă de cucerire a Europei se afla la apogeu. După cum reiese din planul Deportarea evreilor din România, reprodus în prima parte a acestui articol, apărută în numărul trecut al revistei, Richter, îndrumat de Berlin, a lucrat „temeinic”, cu meticulozitate tipic prusacă. Nu i-a scăpat, aparent, nimic. A prevăzut totul pînă în cele mai mici amănunte, inclusiv ce era voie să se pună în rucsacul fiecărui deportat, cîte liste să se întocmească cu cei înghesuși în vagoane și cum să fie ele predate, cum să se asigure ordinea și liniștea pe timpul călătoriei spre moarte și cum să fie înduși în eroare oamenii prin înființarea unui „lagăr de re-

facere” — pentru a preveni panica. Richter n-a uitat nici să creeze un „temei legal” întregii acțiuni, nici să stabilească cine să suporte cheltuielile în vederea deportării. Preocupat de măsurile organizatorice, juridice, tehnice, financiare, de siguranță și psihologice, Richter nu s-a gîndit la un factor esențial, capabil să le anihileze pe toate celelalte. El n-a prevăzut ce consecințe poate avea starea de spirit generată de omenia poporului român, de rezistența și de intensificarea luptei sale antifasciste și antihitleriste!

Cum afirmam în prima parte a acestui articol, istoricul și publicistul Matatias Carp semnală o situație unică: salvarea a 350 000 evrei — fapt pe care îl însuși îl considera un adevărat miracol. Un miracol care, cum atestă adevărul istoric, s-a datorat poporului român. Însăși evoluția evenimentelor o demonstrează.

In vara lui 1942, naziștii erau atît de siguri de reușita planului lor de deportare a evreilor din România, încît, nerăbdători, la 8 august 1942 s-au grăbit să anunțe, prin intermediul oficiosului Legației germane de la București, *Bukarester Tageblatt*, faptul că „... în cursul lunii septembrie și octombrie, un prim contingent de evrei, care — datorită dificultăților de transport — s-ar putea limita la circa 25 000, va fi deportat în răsărit... Alie contingențe vor urma în cursul primăverii anului 1943, iar restul evreilor din România, inclusiv cei aflați în Transnistria, vor fi scoși din țară pînă în toamna lui 1943”.

¹ Omenia poporului român în acei ani a fost ilustrată în numeroase articole publicate de *Magazin istoric*, nr. 6/1976, 5/1982, 6/1983, 5 și 7/1987.

Ziarul afirma: „În cursul anului viitor, România va deveni deci judenrein [Țară curățată de evrei]. Astfel, ea va fi, pe cît se pare, primul stat din sud-est, care va soluționa problema evreiască pe bază rasială”.

În aceeași zi, pe același ton și în același spirit, în articolul intitulat *Deportarea evreilor din România*, ziarul german *Donauzeitung*, care apărea la Belgrad, anunța: „...Deportarea evreilor din România va începe încă în toamna aceasta, și pînă în octombrie, cel mai tîrziu, 25 000-30 000 de evrei vor fi deportați în teritoriile din est. Deportarea va fi reluată apoi în primăvară, cînd vor exista din nou premise corespunzătoare pentru efectuarea transporturilor spre teritoriile respective din est...”

În Arhivele Ministerului de externe german și în ale Gestapoului s-au păstrat nu puține documente care atestă că Berlinul considera drept certitudine deportarea evreilor din România în lagărele de exterminare din răsărit. Astfel, încă la 26 iulie 1942, șeful Gestapoului, Heinrich Müller, îi raporta lui Himmler despre încheierea lucrărilor pregătitoare privind declanșarea deportării evreilor din România.

La 19 august, conținutul acestui raport a fost adus și la cunoștința Ministerului de externe hitlerist. În adresa nr. 954/19 august, trimisă subsecretarului de stat Luther, se spune: „Din punct de vedere politic și tehnic, pregătirile vizînd soluționarea problemei evre-

iești în România au fost în asemenea măsură încheiate de înscărmnatul Reichssicherheitshauptamtului [Direcția Generală a Siguranței Reichului], încît peste puțin timp vor putea demara transporturile de evacuare¹. Se prevede ca începînd eventual cu data de 10 septembrie 1942, evreii din România să fie duși prin transporturi succesive în districtul Lublin, unde cei apti de muncă vor fi angajați la diferite munci, restul urmînd a fi supuși tratamentului special². S-au luat măsuri ca, după trecerea frontierei române, acești evrei să-și piardă cetățenia [română].

Tratativele cu privire la aceste reglementări în România sînt de cîțva vreme în curs cu Ministerul de externe al Reichului, la fel și discuțiile cu Ministerul transporturilor al Reichului, în scopul stabilirii orarului trenurilor; tratativele pot fi considerate ca totul favorabile...³

Pentru insistențele cu care Berlinul accelera declanșarea deportării evreilor din România este semnificativ următorul episod. Șeful Căilor Ferate Germane a invitat pe omologul său român la Berlin să participe la o conferință de lucru între 26 și 28 septembrie 1942, în vederea elaborării unui „mers al trenurilor” ce urmau să transporte loturile de evrei deportați. Deși reprezentanții C.F.R.-ului n-au sosit la Berlin, conferința s-a ținut totuși, iar deciziile s-au luat în lipsa lor. Iată minuta conferință:

„Protocolul conferinței ținută la 26 și 28 septembrie la Berlin, cu privire la deportarea evreilor din Guvernământul General și deportarea evreilor din România în Guvernământul General.

Pe ordinea de zi:

1. Deportarea a 600 000 evrei din Guvernământul General
2. Deportarea a 200 000 evrei din România în Guvernământul General...

¹ „Evacuare” (Evakuierung) era una din expresiile frecvent folosite în corespondența oficială nazistă pentru a evita cuvîntul deportare.

² „Tratament special” (Sonderbehandlung) era expresia eufemistică folosită în corespondența oficială pentru cuvîntul gazare.

În ceea ce privește punctul 2, Căile Ferate Române au comunicat telegrafic în ziua conferinței că nu pot participa din motive de serviciu și solicită amînarea conferinței.

Conferința, care a avut loc fără reprezentanții Căilor Ferate Române, a ajuns la următoarele concluzii:

În România, stația de plecare a trenurilor speciale este Aiud; se va folosi apoi linia Ploiești-Cernăuți, stația de graniță spre Guvernământul General este Sniatyn; destinația finală — Belzec⁴. S-a avut în vedere că, la fiecare două zile, va trebui să plece cîte un tren special, cu 2 000 de persoane, avînd cîte 50 vagoane de marfă și un vagon de pasageri pentru escortă.

Pentru a se evita ca trenul special să se întoarcă gol, se vor folosi vagoane de marfă acoperite germane, care se află în România sau care vor sosi acolo.

Reprezentantul general al Căilor Ferate Germane la București a fost rugat să aranjeze, împreună cu Căile Ferate Române, punerea la dispoziție a vagoanelor necesare transportului, precum și, în înțelegere — pe cît se pare puțin mai tirziu decît s-a intenționat — cu Comandamentul Transporturilor București și cu Comandamentul Transporturilor Wehrmachtului Sud-Est.

Predarea trenurilor speciale de către C.F.R. se va efectua la timp, în zilele de circulație, în înțelegere cu Direcția din Cracovia a Căilor Ferate Germane, astfel încît acestea să poată porni de la Sniatyn la ora 1.03 în direcția Lvov⁵.

Reprezentanții organizațiilor evreiești, alarmați îndeosebi de știrile provenite din surse germane, au făcut apel la opinia publică din România pentru a lua atitudine împotriva deportării. Și, într-adevăr, cele mai largi cercuri românești — politice, econo-

mice, culturale și religioase — au protestat, intervenind activ pentru a face să eșueze planul. Într-un protest adresat guvernului, președinții Camerelor de comerț din Transilvania de sud exprimau neliniștea provocată de articolele din presa germană, potrivit cărora „evreii din România vor fi deportați, așa încît pînă la sfîrșitul anului 1943, să nu mai existe nici un evreu în țară...” și relevau „...că este potrivit interesului Țării ca evreii născuți pe teritoriile ce reclamă ca fiind românești și care nu sînt supuși unui stat să fie deportați, a declarat-o și Domnul Mareșal Antonescu cînd a spus că evreii vor putea trăi în România⁶.”

Cu simțămintele noastre religioase și omenești, ca și cu interesele permanente ale Țării în general și ale Ardealului și Banatului în special, ne îngăduim să vă rugăm a face așa încît Țara să fie informată că deportarea nu este în intenția guvernului...⁷

Într-un alt protest, înaintat Ministerului afacerilor interne, se spunea: „Subsemnații români ardeleni, intelectuali, comercianți, industriași și meseriași, alarmați de presa germană care anunța iminenta deportare a tuturor evreilor din România care ar începe peste cîteva săptămîni cu evreii ardeleni — și ar sfîrși în anul viitor cu toți evreii din Vechiul Regat — ne adresăm domniei voastre, rugîndu-vă cu profund respect și în deplină cunoștință a îndatoririlor noastre românești ca să nu lăsați ca un asemenea fapt să se săvîrșească.

Oricare ar fi concepția noastră despre evrei, sîntem creștini și oameni și noi, care am suferit atîta sub dominația ungărilor și știm cît suferă astăzi ai noștri sub aceeași dominație, ne culțurăm la idea că celdăneii unui stat ar putea fără nici o vină să fie despuiați de tot avutul lor și alungați din țara în care s-au născut și în care zac de secole osemintele părinților, bunicilor și străbunilor lor...⁸

⁴ O declarație apărută în ziarul *Timput* din 30 septembrie 1940.

⁵ Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, vol. IV, pp. 116-117.

⁶ *Ibidem*, vol. IV, pp. 113-114.

Au protestat, de asemenea, oameni politici ca Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, profesori universitari și reprezentanți ai clerului. La 6 noiembrie 1942, revista evreiască din Canada *The Canadian Jewish Chronicle*, din Toronto, publica o știre în care se arăta că patriarhul Nicodim al României l-a avertizat pe generalul Antonescu că intenționează să demisioneze din postul său dacă crimele împotriva evreilor nu vor înceta. Un rol de mare însemnătate în amnarea și anularea deportărilor a avut-o intervenția mitropolitului Transilvaniei, Nicolae Bălan. Șef-rabinul de atunci din România, Alexandru Șafran, a relatat ulterior că mitropolitul Bălan, pe care îl considerase antisemit, „a răspuns la cererea mea personală și a venit de la Sibiu, unde își avea sediul, la București, pentru a se întâlni cu mine. Întâlnirea a avut loc în fața generalului Vădiloianu, cumnatul lui, și a fost dramatică. După câteva ore, mitropolitul Bălan m-a anunțat că a obținut de la mareșalul Antonescu anularea deciziei de deportare a evreilor din Transilvania”¹.

N-a rămas pasivă nici „Casa Regală. La 30 octombrie, Richter raporta la Berlin: regina Elena a spus regelui că „este o rușine ceea ce se face în țara aceasta cu oamenii [evreii] — și că ea nu mai poate suporta o astfel de situație, cu atât mai mult cu cât regele este fiul ei și numele lui, în istoria României, ar putea să rămână legat de crimele împotriva evreilor, astfel încât domnia lui să fie numită — cea a lui „Mihai cel Groaznic”².

Toate aceste proteste, intervenții și manifestări oglindeau lărgirea rîndurilor și creșterea amploarei mișcării generale de rezistență a poporului român, a luptei antifasciste din România, al cărei catalizator și nucleu conducător era Partidul Comunist Român. Militînd în întreaga perioadă interbelică împotriva Gărzii de fier, a tuturor organizațiilor de extremă dreap-

tă și a oricăror manifestări antisemite, P.C.R. s-a pronunțat de la începutul dictaturii militaro-fasciste împotriva tuturor măsurilor și legislației inspirate de discriminarea rasială. În *Platforma* din 6 septembrie 1941, în *Hotărîrea C.C. al P.C.R. din iunie 1943*, privind încheierea Frontului Patriotic Antihitlerist, ca și în alte documente programatice din perioada următoare, P.C.R. a cerut cu hotărîre oprirea imediată a asupririi evreilor.

Șef-rabinul dr. Alexandru Șafran relevă obstinența hitleristilor în a aplica planul Richter: „Dar planul ucigaș al germanilor de a deporta în Polonia toți evreii din România — adică din Vechiul Regat — nu fusese încă abandonat. Germanii au continuat, cu o încăpăținare sporită, să insiste asupra «rezolvării problemei evreiești». Deportarea evreilor din Transilvania de sud urmă să fie doar un preludiv la lichidarea întregii populații evreiești”³.

În fața situației create, deși inițial își dăduse acordul de principiu, Ion Antonescu a hotărît în toamna anului 1942 amnarea deportării proiectate, pînă în primăvara anului următor, pretextînd că nu era temeinic organizată. Și, astfel, deportarea evreilor din România, cerută și planificată de Berlin, a rămas amînată pentru totdeauna.

În cartea sa consacrată judecării lui Adolf Eichmann, publicistul Schön Dezső, care în timpul procesului de la Ierusalim a relatat zilnic în presa israeliană desfășurarea dezbaterilor, scrie: „Deportările [din România] ar fi trebuit să înceapă la 10 septembrie 1942. Biroul lui Eichmann elaborase toate planurile. Direcțiunea Căilor Ferate Germane făcuse toate pregătirile necesare ce i-au revenit, iar acuzatul [Eichmann] tratase nemijlocit cu guvernul român și obținuse acordul vice-prim-ministrului pentru deportarea generală. La 26 iulie 1942, Eichmann i-a raportat lui Himmler că evreii din România vor fi deportați la Lublin, cei capabili de muncă vor fi utilizați, în timp ce cei-

lalți — potrivit propriilor sale cuvinte [ale lui Eichmann] — vor fi supuși unui tratament special”⁴.

Analizînd zădărnicierea planului de deportare a evreilor din România — așa cum rezultă din documente și din declarațiile acuzatului — Schön Dezső scria, la 24 mai 1961: „Deși Gustav Richter — împunătorul lui Eichmann în România — a publicat la 8 august 1942 în ziarul *Legatului german din București* Bukarester Tageblatt un articol de fond intitulat Rumänien wiew Judenrein [România va fi curățită de evrei], totuși trenurile cu deportați n-au pornit. Așa au rămas în viață 300 000 [în realitate 350 000] de evrei în România”⁵.

Neîndoindu-l, la acest deznoadămint salvator a concurat un șir întreg de factori obiectivi și subiectivi, interni și externi. În acea perioadă, de pildă, s-au manifestat intense preocupări din partea diplomaților elvețieni, suedezi, turci și ai Vaticanului la București în legătură cu soarta evreilor, precum și a reprezentanților Crucii Roșii internaționale. Enumerarea exhaustivă și analiza acestor factori nu fac însă obiectul acestui articol. Fapt este că, în România, nu s-a propagat, nici nu s-a elaborat, o doctrină despre puritatea rasială a poporului român și nici nu s-a proclamat inferioritatea rasială a evreilor; niciodată, nici un partid nu și-a fixat drept obiectiv politic exterminarea lor fizică. În expunerea ținută la un simpozion științific româno-israelian, profesorul universitar dr. Israel Gutman, director științific la Yad Vashem din Israel, a relevat, pe bună dreptate, că planurile nazistilor de a-i deporta pe evreii din România în lagărele de exterminare hitleriste s-au lovit de „o opoziție energică din partea poporului român și a autorităților românești, inclusiv a guvernului și dictatorului Antonescu... Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de «soluția finală» de concepție nazistă...

¹ Arhiva Yad Vashem 10/1 din 1961. TR-11 poliția israeliană, Doc. 568 (mărturie lui A. Șafran, dată poliției israeliene cu prilejul procesului Eichmann).

² Jean Ancel, *Op. cit.*, vol. IV, p. 314.

³ Alexandru Șafran, *Resisting the Storm, Romania 1940-1947. Memoirs*, Yad Vashem, Jerusalem, 1987, p. 101.

⁴ Schön Dezső, *A ierusalemi per. Tel-Aviv*, 1962, p. 150.

⁵ *Ibidem*, pp. 269-270.

Deseori, noi, cercetătorii evrei și neevrei din Occident revenim la întrebarea: Cum trebuie înțeles refuzul energic și constant al României de a-și preda evreii naștilor? Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci în mare măsură și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România de sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor. Antonescu declarase deseori că este antisemit și la fel au procedat miniștrii din guvernul său. Însă acest antisemitism era ațat pe ura sau împotrivirea pe fond național sau religios și nu rasist sau în urma unor concepții de bază rasiste. În cele din urmă, nici acest regim n-a fost dispus, chiar sub dictatura lui Antonescu, să participe la metoda asasinărilor prevăzute în soluția finală¹.

Relevarea tuturor factorilor obiectivi și subiectivi care au determinat prin acțiunea lor convergentă acest deznodământ necesită încă eforturi de cercetare, investigații multiple și aprofundate. Se desprinde însă, ca o concluzie indubitabilă, faptul că pe prim-plan se situează atitudinea definitorie a poporului român, binecunoscuta sa omenie. Această omenie a stat la baza solidarității maselor românești cu evreii prizonieri. Această omenie explică de ce, în ultima perioadă a războiului, când, prin cele ce se întâmplau în Ungaria și în lagărele de concentrare naziste, exterminarea evreilor ajunsese la apogeu, România, după cum apreciază cunoscutul istoric american al holocaustului, profesorul Randolph L. Braham, a reprezentat o adevărată oază, un liman pentru evreii hăituiți și minaiți spre camerele de gaze și crematoriile Auschwitzului². Această omenie a fost decisivă pentru a-l determina pe Antonescu să amâne și, ulterior, să nu aplice planul de deportare elaborat de Richter, pe baza instrucțiunilor Berlinului și a

tuturor insistențelor și presiunilor venite de acolo.

Fostul șef-rabin din România acelor ani, dr. Alexandru Șafran, avea să scrie în memoriile sale: „Maniu a promis să intervină în favoarea evreilor din Transilvania de sud, dar nu părea să fie prea dornic să meargă mai departe pentru a salva populația evreiască din patria sa de origine de la deportare. Cîrînd după aceea, ne-a informat că era incapabil să ne ajute. Apoi ne-am dus la Brătianu, la dr. N. Lupu, la Dimitrie Lupu, președintele Curții de Apel, și la acei miniștri care păreau a fi mai favorabili față de cererile noastre. Am fost și la cîțiva academicieni de seamă, precum Petrovici, om politic și profesor la Universitate. Am bătut la ușile celor mai înalte oficialități din țară; mai întâi, la mareșalul Antonescu și la Mihai Antonescu. Și ușile ne-au fost deschise.

Faptul că autoritățile m-au lăsat să intervin este o parte a miracolului care caracterizează soarta evreilor din România în timpul holocaustului, căci, în fond, eu eram un ostatic oficial, iar Filderman era urmărit drept fostul lider al evreilor din România”³.

Dr. Jean Ancel, la rîndul său, în amplul studiu *Regimul antonescian și salvarea evreilor din Transilvania de sud (toamna 1942)*, este pe deplin îndreptățit să scrie: „Problema deportării evreilor din Transilvania și Banat poate fi considerată ca o primă ciocnire serioasă între planurile guvernului nazist și dîrzenia unui popor mic. Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărîtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfîrșitului dominației naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat ca unul dintre marile acte de rezistență din Europa într-un moment în care Germania se afla în culmea puterii sale, forțele aliate pierduseră orice cap de pod în Europa sau în Africa de Nord și nu se întrevedea sfîrșitul războiului”⁴.

Că supraviețuitor al fostelor lagăre de concentrare hitleriste consider că investigaarea modului de aplicare și a urmărilor „soluției finale” în diferitele țări ale Europei este un comandament nu numai istoric, ci, prin excelență, și unul de ordin moral. În ce mă privește, sint surprins că, în unele țări, există voci care susțin că ar fi, chipurile, o jignire, o profanare chiar, a memoriei victimelor „soluției finale” să începi să faci, zic aceste voci, „o contabilitate meschină”, comparînd cu cît la sută au fost exterminați mai mulți într-o țară decît în cealaltă, cu cît a fost mai mare procentul celor salvați „aici decît dincolo” etc. Fascismul a fost fascism, susțin aceste voci, și, indiferent de numărul victimelor, el trebuie combătut fără drept de apel, ceea ce este într-un totu adevărat. Dar nu este vorba de a diminua răspunderea fascismului dintr-o țară sau alta, ci de datorită de a da aprecierea cuvenită forțelor antifasciste, rezistenței populare dintr-o țară sau alta, a căror amploare a fost mult diferită.

Ar fi nedrept și imoral, cred eu, să nu se arate că, de exemplu, în nordul Transilvaniei cîtotpit vremelnice de horthyști toți cei peste 166 000 evrei au fost trimiși spre exterminare, supraviețuind doar 15-16 la sută dintre ei, în timp ce din sudul Transilvaniei, rămasă în granițele României, nici un evreu n-a fost deportat, nici unul n-a fost exterminat pe motiv că s-a născut evreu, cu excepția celor măcelăriți de trupele horthyste în localitățile în care acestea au pătruns pentru cîteva zile după 23 august 1944, înainte de a fi izgonite pentru totdeauna de pe aceste meleaguri.

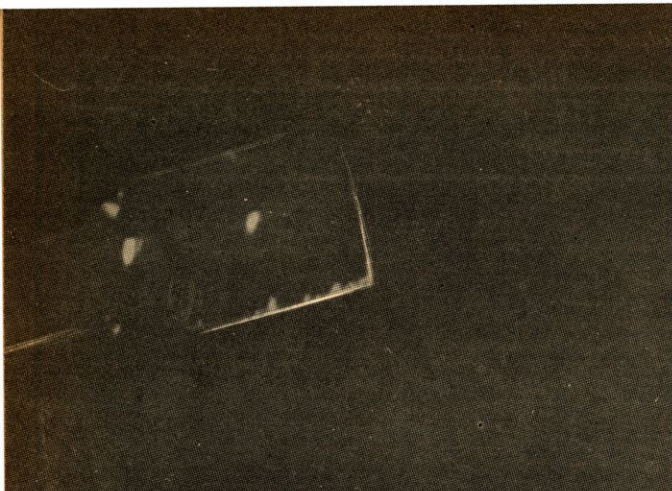
Mă simt dator să relievez omenia poporului român care a constituit factorul fundamental în salvarea celor circa 350 000 de evrei din România, cu atît mai mult cu cît această omenie am simț-o și eu, firește, în alte condiții, în nordul Transilvaniei. În zorii

¹ Simpozion științific românno-israelian, în *Anale de istorie*, nr. 6/1984, p. 88.

² Vezi Randolph L. Braham, *The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary*, New York, Columbia University Press, 1981, vol. II, p. 905.

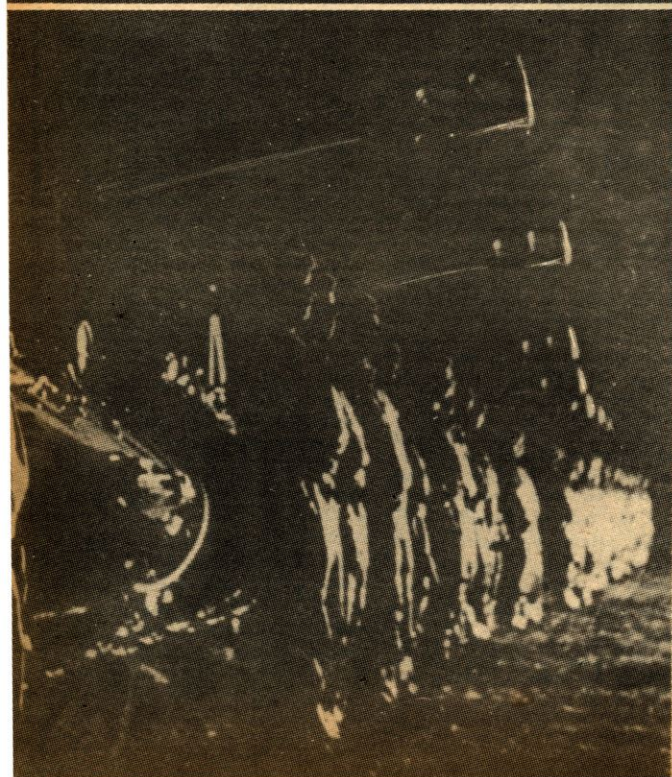
³ Alexandre Șafran, *Op. cit.* p. 98.

⁴ Simpozion științific românno-israelian, în *Anale de istorie*, nr. 6/1984, p. 90.

BĂTĂLIA CELOR 50 DE ZILE

Mareșal M.E. KATUKOV

În urma operațiilor ofensive încununată de succes din iarna 1942-1943, trupele sovietice au respins unitățile hitleriste la peste 100 km de Kursk, provocându-le pierderi serioase¹. Astfel s-a format ieșindul de la Kursk. Suferind deja două înfringeri de proporții — la Moscova² și Stalingrad³ —, hitleriștii sperau să-și ia cu orice preț revanșa, să-și refacă cit de cit prestigiul zdruncinat. De altfel, ei erau încă destul de puternici pentru a urzi noi planuri ofensive, clădite nu pe nisip, ci pe o forță militară uriașă.

Nu mai puteau declanșa o ofensivă de amploare pe întregul front sovieto-german, cum făcuseră în anul 1941, dar nutreau speranța să obțină o cotitură radicală în mersul războiului, prin lovituri puternice executate pe una sau două direcții. Dispuneau de un număr mare de mașini blindate noi și puternice — tancurile T-VI „Tigr” și T-V „Pantera” și autotunurile „Ferdinand” — și mizau pe lovituri masate, executate cu mari unități blindate prin surprindere, în sectoare înguste de front.

Vacanța ia sfârșit

Potrivit concepției Comandamentului suprem, trupele noastre trebuiau să treacă în mod premeditat la apărare, lăsându-i pe hitleriști să atace primii. Apărându-ne, puteam să-i producem dușmanului pierderi mult mai mari în oameni și tehnică, declanșând

¹ Mareșalul de trupe blindate (din 1959) Mihail Efimovici Katukov (1900-1976), de două ori Erou al Uniunii Sovietice, era, în iulie 1943, comandantul Armatei 1 de tancuri (devenită, în 1944, Armata 1 de tancuri de gardă). În cartea sa *Na ostrie glavnogo udara* (În centrul loviturii principale), ajunsă la a treia ediție (1985), el prezintă participarea trupelor aflate sub comanda sa la bătăliile pentru Moscova, la aceea de la Kursk, la cele din Ucraina și Polonia, pentru fortarea Vistulei, Oderului, de pe țărmurile Balticii și la ofensiva asupra Berlinului. Din capitolul consacrat de autor înfruntării de la Kursk reproducem câteva fragmente, prezentate cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin istoric*.

Bătălia de la Kursk, în urmă cu 45 ani, a cuprins operațiile de apărare (5-23 iulie 1943) și ofensiva (12 iulie-23 august), desfășurate timp de 50 zile de armata sovietică.

^{2,3} *Magazin istoric* nr. 1/1987, 2/1968, 1/1969, 2/1973, 2/1983, 1/1988.

apoi o ofensivă hotărâtoare¹. În noaptea de 4 spre 5 iulie eu și, probabil, toți cei care știau că inamicul va trece la ofensivă, nu puteam dormi. Stăpînit de o vagă neliniște, am sărit din pat și m-am uitat la ceas. Era două și jumătate.

M-am spălat în grabă, m-am îmbrăcat și am ieșit pe uliță. Iarba strălucea de rouă. Soarele se ridica alene de după acoperișul unei izbe, străpuns parcă de un nor subțire liliachiu. Grădinile răsunau de tri-lirile păsărilor. Părea că liniștea și pacea sint statornice și veșnice. Nu-ți venea a crede că peste o oră sau două această liniște a satului rusesc, risipit printre livezile de meri, va fi spartă de canoada tunurilor și vulețul motoarelor.

În izba amenajată pentru statul major, colaboratorii mei, Șalin și Nikitin, se aflau deja la masa de lucru. Ne-am salutat.

— Aveți noutăți? i-am întrebat.

— Da, avem, mi-a răspuns Mihail Alekseevici Șalin, scoțindu-și ochelarii. De la statul major al frontului ni s-a comunicat că ieri a trecut la noi un genist de naționalitate slovacă. El a declarat că unitatea lor a primit ordin să demineze trecerile în fișia de baraje.

— Dar dacă e o acțiune obișnuită de dezinformare, întreprinsă de cercetarea germană?

— Tot ce se poate. Deși, dacă luăm în considerare cele petrecute ieri...

În ziua precedentă, la orele 16.10, asupra pozițiilor siguranței de luptă a Armatei 6 de gardă, hitleristii executaseră o puternică lovitură de aviație și artilerie, după care două regimente de infanterie, sprijinite de 80 tancuri, trecuseră la ofensivă. Dușmanul nu reușise însă să respingă siguranța noastră de luptă.

— Da, m-am declarat eu de acord. Statul major al frontului are toate motivele să ia în serios declarațiile prizonierului. Este limpede că ieri nem-

ții au întreprins o cercetare prin luptă deosebit de puternică. Cred că declanșarea ofensivei este iminentă.

— După toate probabilitățile, interveni în discuție de obicei taciturnul Nikitin, „vacanța” noastră a luat sfîrșit.

„Executați varianta nr. 3!”

Frontul ne ținea mereu la curent cu situația din fișile armatelor 6 și 7 de gardă. Pe la ora 6.15 a telefonat generalul S.P. Ivanov, șeful de stat major al Frontului Voronej.

— Inamicul, i-a comunicat el lui Șalin, a declanșat o ofensivă foarte puternică. Lovitura principală este executată de pe aliniamentul Butovo-Rakovo, spre nord.

Așadar, momentul decisiv, pe care îl așteptau toți, de la soldat la Comandamentul armatei roșii, sosise.

— Este evident că inamicul încearcă să rupă apărarea noastră printr-o puternică lovitură cu blindatele.

— Tactica preferată a lui Manstein, observă Nikitin. Pe același procedeu a mizat și la Stalingrad².

Am trecut pe la toate corpurile, care fuseseră deja alarmate. Pregătirile erau în toi.

— Apariția Armatei 1 de tancuri înapoia pozițiilor Armatei 6 de gardă trebuie să constituie o surpriză pentru inamic, le-am spus. Luați toate măsurile pentru ca deplasarea să se execute în cea mai mare tăină.

După-amiază la punctul de comandă din Uspenov, atmosfera era încă pașnică. La clubul statului major rula un film. Abia am apucat să văd cîteva secvențe, că un ofițer de legătură m-a chemat la telefonul secret. La celălalt capăt

al firului era generalul Vatutin, comandantul frontului.

Salutîndu-mă și pîndindu-mi cîteva întrebări despre situație, mi-a ordonat ca pînă la orele 24 Armata 1 de tancuri să ocupe fișia a doua de apărare din cadrul Armatei 6 de gardă.

— Executați varianta nr. 3, a încheiat Vatutin.

În încăperea statului major eran deja prezenți Șalin, Nikitin și Sobolev. Toți mă priveau întrebător.

— Da, tovarăși, am spus, „vacanța” a luat într-adevăr sfîrșit. Am primit ordinul să ocupăm aliniamentul de apărare. Plecați la trupe. Trebuie să asigurăm îndeplinirea ordinului primit întocmai și la timp.

Am rămas împreună cu Șalin. L-am rugat să mă pună la curent cu ultimele evoluții în fișia Armatei 6 de gardă. Situația ce se crease stîrnea îngrijorare. Spre sfîrșitul zilei de 5 iulie, inamicul reușise să dea înapoi diviziile 67 și 52 de gardă și unități izolate din Divizia 71 de gardă. Hitleriștii pătrunseseră în dispozitivul Armatei 6 de gardă pe o adîncime de 4-6 km.

— Care-i situația în sectorul lui Burda?, l-am întrebat pe Șalin.

— Neclară. Am primit rapoarte contradictorii. El comunică cifre privind tancurile inamice distruse sau avariate. Totodată, raportează că brigada a suferit pierderi importante. Se pare că situația este destul de grea.

În cele mai mici amănunte

Împreună cu Șalin și Nikitin am început să pregătim ordinul de luptă pentru a doua zi. Tocmai atunci a intrat Burda, abia ținîndu-se pe picioare. Avea obraji nerași, negri de funingine și de oboseală. Bluza era pătată de transpirație. Cizmele pline de praf. Nu-l văzusem niciodată într-o asemenea ținută. Schiță gestul de a duce mîna la casca de tanchist. Dar eu i-am ieșit în întîmpinare, l-am îmbrățișat și l-am așezat pe laviță.

— Hai, spune!

Și-a umezit buzele crăpate și a cerut permisiunea să fume-

¹ Acțiunile celor șase fronturi sovietice participante la diferitele faze ale bătăliei de la Kursk au fost coordonate de mareșalul G.K. Jukov și A.M. Vasilevski, reprezentanți ai Comandamentului suprem. În ajunul bătăliei, gruparea de trupe sovietice din zonă număra 1 336 000 oameni, peste 19 000 piese de artilerie, 3 444 tancuri și autotunuri, 2 172 avioane.

² Gruparea de trupe germane (formată din mari unități de la grupurile de armate „Centru”, de sub comanda lui von Kluge, și „Sud” — von Manstein) dispunea de peste 900 000 oameni, circa 10 000 piese de artilerie, 2 700 tancuri și autotunuri și 2 050 avioane, cuprînzînd 70 la sută din numărul diviziilor blindate și peste 65 la sută din cel al avioanelor ce acționau pe întregul front sovieto-german. Comandamentul german își punea mari speranțe în noile tipuri de tancuri și autotancuri grele, lansate în producție de serie în acel an.

ze. A tras adînc din țigară și a început să bîlguiască:

— Tovarășe comandant, pierderile...

— Război fără pierderi...

— Nu, asemenea pierderi n-am mai avut...

De mirare să auzi așa ceva de la un comandant ca Burda.

— Dar care sînt totuși pierderile? a intervenit Șalin. Cifrele ne-ar interesa.

— Lasă acum cifrele! am spus eu. Povestește, Aleksandr Fiodorovici.

Și Burda a început să povestească. În sectorul lor, inamicul atacase neîntrerupt. Veneau cite 50-100 tancuri deodată. În fața — „Tigri”, „Pantere”.

— Iar cu blindatele astea e greu, tovarășe comandant. Tragi în ele și proiectilele ricoșează.

— Dar care sînt rezultatele luptei?

— Pierderi... pierderi groaznice, tovarășe comandant. Cîra șaizeci la sută din efectivul brigăzii.

Îngrijorarea lui Burda era explicabilă. Luase în primire brigada cu puțin timp în urmă. Era prima lui luptă în calitate de comandant de brigadă. Bilanțul se prezenta cu totul neobișnuit. De obicei, Burda știa să lupte cu pierderi minime. Îl bătea pe inamic prin iscusință...

I-am cerut lui Șalin raportul în care erau menționate pierderile produse inamicului de Brigada 49 tancuri. Ele depășeau cu mult pierderile brigăzii lui Burda.

M-am ridicat și i-am strîns mina comandantului brigăzii.

— Consideră că ți-ai îndeplinit misiunea. Principalul constă în faptul că ai rezistat, nu v-ai retras. Acum du-te la ateliere și grăbește-i pe cei care îți repară mașinile. Sînt convinși că veți mai lupta cu ele și veți săvîrși numeroase fapte de armă.

Superioritatea în tancuri era de partea inamicului. Mai mult! Blindatele lui dispuneau și de armament mai puternic. Acest aspect nu putea fi neglijat. „Tigri” inamicului trăgeau asupra mașinilor noastre cu tunurile de 88 mm de la distanța de 2 km, rămînînd

totodată în afara bății tunurilor de 76,2 mm de pe tancurile T-34. Cu alte cuvinte, hitleriștii susțineau cu succes duelul de foc de la distanța maximă. Atunci de ce să le oferim un atu atît de puternic? În aceste condiții, ne gîndisem că ar fi mai indicat să amînăm pentru un timp contralovitura, să mizăm în continuare pe apărarea noastră adînc eșalonată, pregătită din timp în cele mai mici amănunte.

Îi lăsăm pe fasciști să se avînte, în speranța că mai au puțin și vor răzbi în spațiul operativ. Gîndeam că se vor împotmoli în apărarea noastră. Iar noi le măcinăm tehnica și forța vie. Abia după ce unitățile lor vor fi sleite, după ce tăvălugul de oțel va fi zdrobit, va sosi momentul pentru executarea unei puternice contralovituri. Dar, deocamdată nu era momentul.

Raportasem aceste considerații comandantului frontului. Noaptea era pe sfîrșite, dar răspunsul nu venea. Sosisse termenul de executare a ordinului privitor la contralovitura. Nu ne rămînea altceva de făcut decît să deplasăm tancurile pe pozițiile de plecare.

Cu stringere de inimă, am dat ordinul de executare a contraloviturii. Brusc stepa, ce păruse pînă atunci pustie, răsună de vîietul sutelor de motoare. Ieșind din acoperiri, tancurile luau din mers dispozitivul de luptă și se năpusteau asupra dușmanului. În urma lor, înaintau șirurile de pistolari.

Eram însă îngrijorat. De la primele rapoarte primite din raionul Iakovlevo a devenit clar că noi făcăm exact ceea ce n-ar fi trebuit să facem. Așa cum prevăzusem, brigăzile sufereau pierderi serioase. Cu durere în inimă, vedeam de la punctul de observare cum ard și fumeagă tancurile noastre.

Cu orice preț, trebuia să obținem revocarea ordinului de contralovitura. M-am înapoiat în grabă la punctul de comandă, sperînd să iau urgent legătura cu generalul Vatutin și să-i raportez încă o dată considerațiile mele. Dar abia am trecut pragul izbei, că șeful transmisiunilor, pe un ton în care se simțea importanța faptului, mi-a raportat:

— De la Cartierul general... Tovarășul Stalin!

Oarecum emoționat, am luat receptorul.

— Bună ziua, Katukov! s-a auzit binecunoscutul glas. Raportați situația!

I-am relatat comandantului suprem ceea ce văzusem cu ochii mei pe cîmpul de luptă.

— După părerea mea, am spus, ne-am grăbit cu contralovitura. Dușmanul dispune de rezerve importante, inclusiv de tancuri, neintroduse în luptă.

— Ce propuneți?

— Deocamdată este indicat să folosim tancurile pentru trageri din poziții fixe, îngropîndu-le sau amplasîndu-le în ambuscade. În felul acesta, am putea lăsa mașinile dușmanului să se apropie la 300-400 metri, pentru a le lovi cu foc precis.

Stalin tăcea.

— Bine, zise în cele din urmă. Nu veți mai executa contralovitura. Veți primi dispoziții de la Vatutin.

Curînd mi-a telefonat comandantul frontului și mi-a comunicat revocarea contraloviturii. Departate de mine gîndul că tocmai părerea mea a determinat acest ordin. Mai curînd, ea a coincis cu punctul de vedere al reprezentantului Cartierului general și al Comandamentului frontului.

**„Parcă au căpiat,
nu alta!”**

După convorbirea cu generalul Vatutin, am plecat la corpul lui Krivoșein, unde inamicul ataca din nou. Pe Krivoșein l-am găsit într-o viroagă împădurită. Lîngă șanțul-adăpost era parcată furgoneta cu care comandantul corpului privea pe drumurile războiului, împreună cu soția sa. Generalul striga ceva la telefon. Văzîndu-mă, scurtă convorbirea, lăsă receptorul și duse mina la chipiu.

— Tovarășe comandant, inamicul a trecut la ofensivă! — Asta văd și eu... Cu ce forțe?

— În sectorul corpului atacă circa 400 tancuri!

— Nu exagerezi, Semion Moiseevici?

— Nici vorbă! Numai pozițiile lui Gorelov sint atacate de 100 tancuri. Pozițiile lui Babadjanean — de 70!

— Tine-te bine, Semion Moiseevici! Ăsta-i abia începutul!

O situație încordată se crease și în fișia Corpului 6 tancuri comandat de A.L. Ghetman, care se apăra împreună cu Divizia 90 infanterie de gardă. Pe la amiază, cînd am ajuns la punctul de comandă al comandantului corpului, în sectorul respectiv lupta antinseise punctul culminant. Chipul rotund, blajin al lui Ghetman era scîldat în sudoare. Comandantul răcnea ceva la telefonul de campanie. Aruncînd receptorul, își șterse fruntea cu mînea și veni spre mine. Ne-am strîns în tăcere mîniile.

— Naiba știe ce se petrece! exclamă furios Ghetman. Se bagă fără oprire, ca orbeții! Parcă au căpiat, nu alta!

Cînd, spre seară, m-am întors la statul major, Șalin mi-a servit o noutate care m-a năucit. La flancul stîng al armatei, la est de Iakovlevo, diviziile blindate S.S. „Adolf Hitler” și „Das Reich” reușiseră să rupă apărarea Diviziei 51 infanterie de gardă și să pătrundă în spatele armatei noastre. Analizînd situația, am dat imediat ordin ca în raionul amenințat să fie trimisă Brigada 100 tancuri din Corpul 31 tancuri.

Toată seara am așteptat cu nerăbdare vești din raionul Iablocikin — Bolșie Maiaciki. Speram că brigada trimisă, în cooperare cu Corpul 5 tancuri de gardă, va reuși să respingă dușmanul. Comandantul de brigadă a raportat însă că, datorită insuficienței forțelor și mijloacelor, nici el, nici vecinii săi n-au reușit să restabilească situația. Și brigada, și corpul au fost nevoite să treacă la apărare.

Între timp soseau rapoarte care confirmau că ostașii armatei luptă cu un eroism fără seamăn.

În noaptea de 6 spre 7 iulie mi-a telefonat Vatutin. Își dădea perfect seama de gravitatea situației:

— Katukov, am hotărît să întărim armata dumitale de tancuri cu brigăzile 180 și

192 tancuri de la Moskalenko (Armata 38 — n.a.), două regimente de artilerie antitanc și unul de aruncătoare, trei divizioane de artilerie antitanc și două batalioane de puști antitanc.

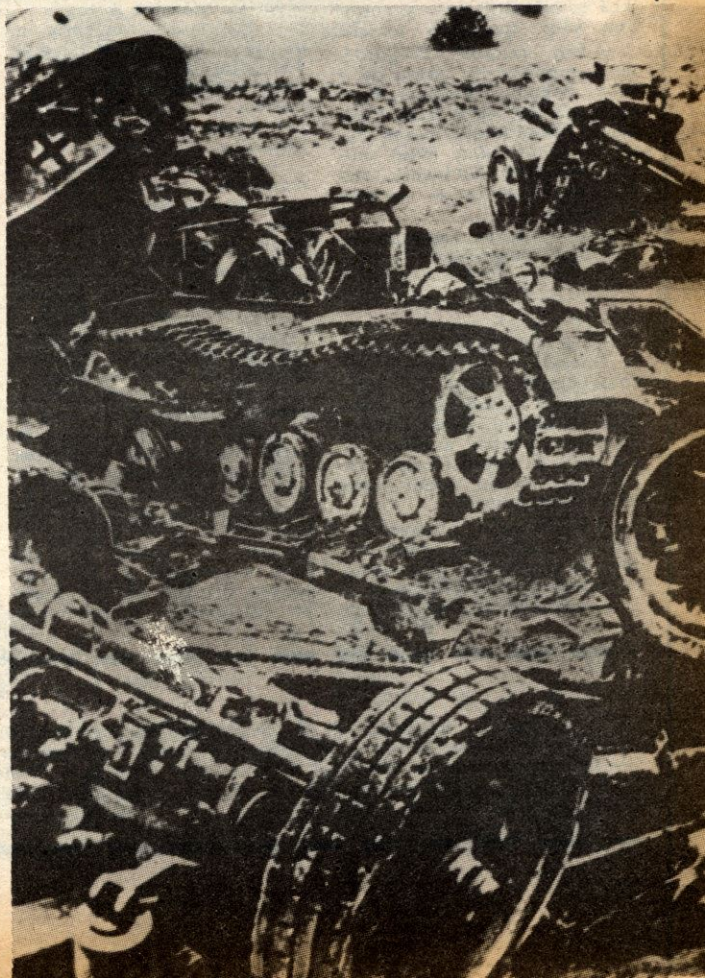
Abia s-a crăpat de ziuă că inamicul a și încercat o nouă pătrundere spre Oboian. Lovitura principală era îndreptată asupra pozițiilor corpurilor 3 mecanizat și 31 tancuri. A.L. Ghetman ne informa că în sectorul lui inamicul nu e activ. În schimb, S.M. Krivoșein nu-și ascundea îngrijorarea:

— Ceva nemaipomenit, tovarășe comandant! În sectorul nostru inamicul a aruncat în luptă circa 700 tancuri și autotunuri. Numai brigă-

zile 1 și 3 mecanizate sint atacate de 200 tancuri.

Cu asemenea cifre nu mai avusesem de-a face. Ulterior am aflat că în ziua respectivă comandamentul hitlerist trimisese împotriva Corpului 3 mecanizat întregul Corp 48 de tancuri și Divizia de tancuri S.S. „Adolf Hitler”. Concentrînd aceste forțe colosale într-un sector îngust de 10 km, comandamentul german nutrea speranța că va reuși, cu acest tăvălug blindat, să rupă apărarea noastră. Inamicul se grăbea. Vroia să ajungă cu orice preț la Kursk, pentru a face joncțiunea cu trupele ce înaintau din nord. Deasupra dispozitivului corpurilor 3 și 31 se roteau fără

La Kursk, în cea mai mare bătălie de blindate din istorie, au fost nimicite mii de tancuri germane

incetare grupuri mari de avioane „Heinkel” și „Junkers”. În tobul luptei a venit la mine Sobolev:

— Tovarășe comandant, a fost interceptat un raport. Priviți ce transmite cercetarea aeriană a inamicului.

El mi-a pus în față o foaie de hirtie. „Rușii nu se retrag. Ei se află pe același aliniament. Tancurile noastre s-au oprit. Ard”.

Asemenea interceptări radio demonstau că hitleriștii, nereușind să obțină succese notabile pe direcția Oboian, erau cuprinși de iritare. Noi eram din ce în ce mai convinși că vom rezista în această înclăstare singeroasă, cu atât mai mult, cu cât inamicul, în pofida eforturilor colosale, nu reușise să rupă apărarea noastră pe întreaga ei adîncime.

Dar inamicul nu renunțase încă la intențiile sale și continuă să-și sporească forțele.

— Din raionul Belgorod, mi-a raportat în seara de 7 iulie Sobolev, coloane blindate afluesc spre linia frontului. Deocamdată, n-am reușit să identificăm noile unități, dar pînă dimineața cred că vom rezolva și această problemă.

A doua zi ne așteptau iarăși lupte singeroase.

Din zori și pînă-n noapte

Pe la ora două am ajuns la Brigada 3 mecanizată. Pe comandantul brigăzii, colonelul A.H. Babadjanean, l-am găsit în bordei. Dicta ordinul de luptă pentru a doua zi. De statură mijlocie, slab, de felul lui tucuriu, acum părea de-a dreptul negru.

— Parcă ar fi sfîrșitul lumii, tovarășe comandant, începu el surescitat, pronunțînd cuvintele cu un vădit accent caucazian. Nu conțenesc nici

o clipă. Astăzi am respins opt atacuri. Tanchiștii noștri s-au bătut ca lei. I-ar fi sfîșiat pe fasciști cu dinții!

— Lasă asta, povestește mai bine ce ți s-a întîmplat, spuse zîbind colonelul V.E. Kopienko, șeful de stat major al corpului, care ne însoțea.

— Ce să mai povestesc! Am avut de tras azi, nu glumă!

— Iată despre ce este vorba, tovarășe comandant, mi se adresează Kopienko. Astăzi tancurile inamicului au răzbit pînă la punctul lui de comandă. El a sărit în tranșee, a pus mina pe o legătură de grenade și a aruncat-o în „Tigru”. Și l-a incendiat.

— Păi ce-ar fi trebuit să faci, după părerea dumneavoastră?, replică tăios Babadjanean. Să stau și să privesc, ca la teatru? Toți ostașii se băteau, tot personalul statului major, așa că m-am alăturat și eu.

— Hai lasă, i-am spus eu, nu mai face pe modestul. Toți știu cît ești de curajos. Pentru modul în care îți faci datoria îți mulțumesc. Vom ține seama la întocmirea propunerilor de decorare.

— Mulțumesc, tovarășe comandant. Acum însă mă preocupă altceva. Brigada are pierdere. Oamenii pică din picioare de somn.

— Știu, știu. Pînă dimineață veți primi întăriri. Și celelalte brigăzi, de asemenea.

Ziua de 8 iulie a fost decisivă pentru armata noastră. Probabil că, de data aceasta, ajuns la exasperare, comandamentul hitlerist s-a hotărît să mizeze totul pe o singură carte. Din zori și pînă noaptea tirziu el a aruncat asupra pozițiilor Corpului 3 mecanizat, brigăzilor 49, 1 și 200 tancuri noi și noi grupuri de tancuri. În această zi, care mi s-a întipărit în memorie pentru toată viața, hitleriștii au întreprins douăsprezece

atacuri și, cu toată fermitatea și vitejia ostașilor noștri, au reușit totuși să pătrundă în apărarea noastră pe o adîncime de 4-6 km.

Dacă ar fi reușit să producă o breșă în fișa de apărare, pentru unitățile de servicii s-ar fi creat o situație dezastruoasă. În citeva rînduri am sesizat acest aspect comandamentului Frontului Voronej. Cînd însă luptele au atins intensitatea maximă, problema eșalonului doi a căpătat o importanță excepțională.

I-am telefonat lui Vatutin și i-am expus considerațiile mele.

— Da, se declară el de acord, după ce cugetă un timp. Eșalonul doi este necesar. Vă afectez Corpul 10 tancuri, Divizia 309 infanterie, trei regimente de tancuri, două regimente de artilerie antitanc, Brigada 14 artilerie antitanc și Divizia 9 artilerie antiaeriană.

În ziua de 12 iulie, la ora 10, corpurile 5 tancuri de gardă și 10 tancuri, împreună cu diviziile de infanterie ale Armatei 6 de gardă au trecut la ofensivă. Ele nu numai că l-au imobilizat pe inamic, dar l-au și obligat să readucă pe direcția Oboian o parte din artilerie și alte mijloace de foc, care se deplasau deja spre Prohorovka. De asemenea, fasciștii au trimis împotriva grupării de contralovitură aviația¹.

Două zile mai tirziu, atacurile hitleriștilor au încetat în tot sectorul nostru de front. I-am telefonat comandantului frontului.

— Situația este identică în toate sectoarele, mi-a comunicat el această veste plăcută.

Așadar, am rezistat, iar rezistînd, am învins! ■

În românește de col. (r.)
AL. COVALIU

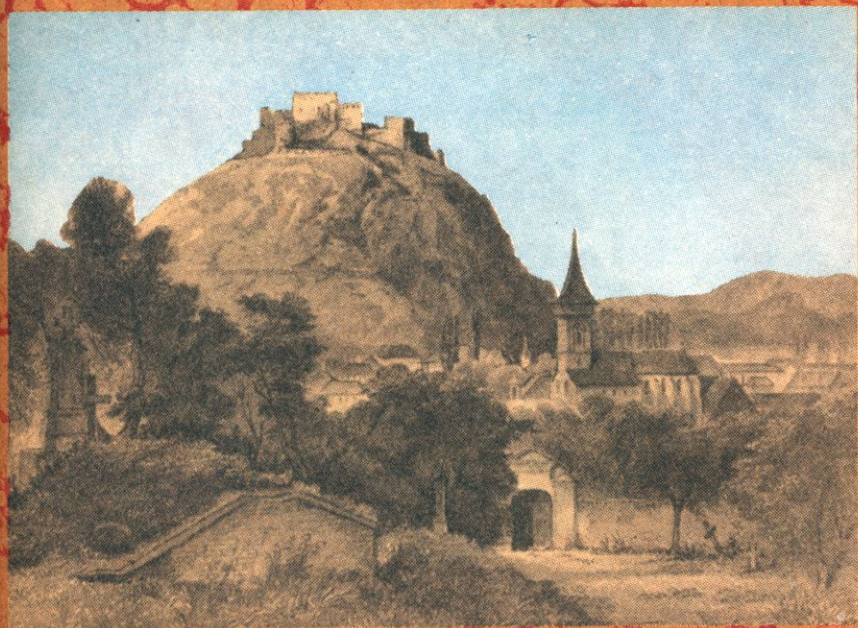
¹ În total, în bătălia de la Kursk, Wehrmachtul a pierdut 500 000 oameni, 1 500 tancuri, peste 3 700 avioane, 300 piese de artilerie.

PLANSELE NOASTRE

①②③④ În drumul lor de la izvoare spre vărsare, Mureșul și principalii săi afluenți străbat locuri încărcate de istorie, evocatoare ale unor momente de seamă din trecutul românesc. Imagini de epocă de la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R. S. România: a) Alba Iulia; b) Blaj; c) Sighișoara; d) Tîrgu Mureș; e) Deva; f) Arad; g) Cetatea de Baltă; h) Mediaș (Pe Mureș și pe Tîrnave, p. 48)

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXVI)

ION POPESCU-PUȚURI

În *Faptele geților sau goților*, savantul italian Carlo Troya prezintă semnificative date și fapte dintr-o perioadă deosebit de importantă din istoria geto-dacilor, considerată multă vreme a fi lipsită de informații. Este vorba de perioada de după retragerea administrației romane din provincia Dacia Traiană, de reunificarea populației autohtone și afirmarea marelui popor geto-dac în epoca frământată a mileniului I e.n.

Într-un capitol special intitulat *Ermanarich cel Mare* consacrat acestui rege care s-a născut la 276 e.n. din neamul Amalilor, familia pe care Carlo Troya o consideră ca reprezentând dinastia dacilor liberi, istoricul italian reconstituie cronologic momentele în care acest rege, în alianță cu dacii, a reînființat regatul lui Decebal.

Istoricul italian aduce numeroase dovezi din scrierile antice asupra acestei perioade privind identitatea geților cu cea a goților, combătând pe acei istorici care afirmau că goții ar fi fost de neam germanic și ar fi venit în spațiul carpato-dunăreano-pontic: „De unde au venit acești goți? — se întreba istoricul italian. Ce scriitor sau document istoric afirmă că au venit din Germania în Dacia părsită de romani?”

Bazindu-se pe știrile lui Iordanes, Carlo Troya amintește victoria din anul 332 a goților (deci a geților potrivit identificării pe care o face el) asupra popoarelor germanice.

Troya subliniază apoi marea întindere a teritoriului cîrmuit de Ermanarich din anii 334-337, în vastele spații care se întindeau „de la Mlaștina Maeotidă [Marea de Azov] pînă în Germania Orientală și pînă la Marea Baltică” adică „la țărmlu Venedic menționat în scrierile lui Ptolemeu”.

Abia acum, afirmă el, după ce au luat contact cu goții lui Ermanarich, germanii au început să-și construiască case, de tip roman, după cum scrie istoricul latin Ammianus Marcellinus; ceea ce demonstrează „cît era de neîntemeiată așa-zisa lipsă de civilizație a lui Ermanarich cel Mare, get sau got, către mijlocul secolului al IV-lea”.

Revenind la diferențierea dintre goți (adică geți) și popoarele germanice, istoricul italian

amintește apoi războaiele din anii 289-291 e.n. dintre popoarele gotice (iutungi, tervingi, gepizi și vandali) și cele germanice (burgunzi și alamani). Amintind de războaiele împăratului bizantin Valens „împotriva geților sau goților de la Dunăre”, menționează pe Athanaric „jude sau conducător al vizigoților tervingi”, pe care istoricul Temistius îl numește *Dinastia dei geti* (Suveran al geților) „cu numele vechi deci — remarcă Troya — și nu cu noul nume [de got] ce se atribuie națiunii [poporului] sale”.

Urmărind procesul de creștinare a goților, Carlo Troya remarcă traducerea, la 361 e.n., a *Bibliei* de către Ulfila, „în limba getică sau gotică, prima carte oferită la o dată certă popoarelor neromane din Europa”. Prelundu-știea dintr-o lucrare a istoricului antic Iamblichos, Troya afirmă că în același an 361 e.n. „cultul lui Zamolxe mai persista” încă și adaugă că „și împăratul Iulian [Apostatul] vorbește despre incantațiile geților ca despre lucruri ce se mai practicau în vremea sa”, încît — conchide Carlo Troya — „marele popor al daco-geților nu dispăruse încă”.

De o importanță deosebită pentru cunoașterea istoriei din anii de după retragerea administrației romane de pe teritoriul geto-dacilor de la nord de Dunăre este menționarea continuă a unor conducători în regatele locale, precum Bononus în anul 282, Aoric și Avaric (anul 331), Visimer (332), Geberic pe Tisa (332), „rege al geților sau goților [care] pune stăpînire pe pămînturile părăsite de vandali în fosta Dacie a lui Traian”.

Începuturile pătrunderii hunilor în Europa, eveniment petrecut în anul 374 e.n., și moartea lui Ermanarich cel Mare au contribuit la destrămarea puternicului regat al acestuia, încît goții (sau geții, cum le spune Troya) din nordul Europei, de la Marea Baltică, fiind astfel „lipsiți de orice cale de comunicare cu patria lor de la Dunăre și de la Pontul Euxin. Aici, în nordul Europei — subliniază istoricul italian — începe istoria lor septentrională, care, pentru o lungă perioadă de vreme, a zguduit structura Europei meridionale, făcîndu-se să se creadă că cuceririle goților

zamolxieni ai lui Ermanarich în Scandinavia ar trebui puse în legătură cu epoci foarte îndepărtate și nebuloase și că cultul lui Zamolxe ar fi apărut în Suedia”.

Cronicarul suedez din sec. XVII Karl Lund (Carolus Lundus) și alți învățați suedezi găseau — spune Troya — „cea mai mare similitudine între religia din Suedia și cea a goților lui Zamolxe și Deceneu”. „Asemănarea — constată și savantul italian — este adevărată”. El precizează însă că, spre deosebire de savanții suedezi, care credeau că cultul lui Zamolxe ar fi pornit din Suedia, „această doctrină a pătruns aici [în Suedia] odată cu goții lui Ermanarich, care după spusese lui Herodot învățaseră această doctrină în Tracia”.

După aprecierile istoricului italian, geții din nordul Europei, s-au răspândit după moartea lui Ermanarich cel Mare în regiunile de la Marea Baltică, au trecut apoi în Suedia, creînd aici „o nouă Ostrogoție și o nouă Vestrogoție, asemănătoare celor ce fuseseră atît de prospere la Dunăre și la Pontul Euxin”. Aici în nordul Europei — mai subliniază Troya —

geții „au adus toate instituțiile lor și au numit «Dacia» totalitatea cuceririlor lor în Danemarca și în Suedia, nume care timp de mai multe secole a fost amintit în actele publice și oficiale ale ambelor regate”. Contribuții științifice de o deosebită originalitate pentru cunoașterea istoriei popoarelor vechi ale Europei aduce Carlo Troya și în ceea ce privește alte seminții migratoare. „Gepizii — scrie el — sînt de neam getic sau gotic”, conform identificării făcute de el. În confruntarea lor cu triburile hunice, Arderic, regele gepizilor, i-a învins pe fiii lui Atilla (453) în bătălia de la Nedao, ceea ce a avut ca rezultat destrămarea Imperiului hunic.

Scriind despre legile, limba, arhitectura, continua permanență, în aceleași locuri și identitatea familiei domnitoare a Amalilor cu geții sau dacii lui Deceneu și Decebal, Troya arată că uzanțele și obiceiurile, ca și absența ordaliilor (guidrigo-ul) de origine germanică, dovedesc identitatea geto-dacilor cu goții, atît cu ostrogoții, cît și cu vizigoții, și demonstrează radicala diferențiere a neamului getic sau gotic, de cel german.

Perioada a IV-a:

Ermanarich cel Mare

Anul 277 Burgunzii, popor germanic devenit gotic, s-au unit, după moartea lui Fastida, cu herulii, popor ce locuia teritoriile de la Mlaștina Maetidă, și au avansat pînă spre Rin, luptînd în acel an împotriva împăratului Probus. Ist. I., p. 722; Tab. Cron., p. 291.

277 Probus așază 16 000 barbari în Gallia. Ibid.

278/280 Același împărat stabilește 100 000 bastarni în Tracia, în același mod în care mii de persoane au fost așezate de Ermanarich în jurul vechii Sarmizegetusa. Ist. I., pp. 724-727; Tab. Cron., pp. 292-293.

278/280 Gautunli, considerați popor gotic, atacă Imperiul roman, împreună cu gepizii și vandalii. O parte din acești vandali puteau fi aliați ai regelui ostrogot din neamul Amalilor. Ibid.

282 După moartea lui Bononus, Unila rămasă văduvă este adusă în imperiu, unde Probus o ține în mare cinste. Ibid.

282 Tiridates, regele Armeniei luptă alături de romani împotriva goților. Ibid.

286 Burgunzii, se unesc cu alamanii împotriva împăratului Maximian. Ist. I., p. 729; Tab. Cron. p. 294.

289 Războaie între Iutungi, tervingi, gepizi, vandali, burgunzi și alamanii, adică între popoare gotice și germanice. Ist. I., pp. 731-732. Tab. Cron., pp. 295-296. 291 Endinos și Sinistos sînt aliați juri ai burgunzilor; acești magi-

trași sînt aleși după obiceiul gotic, nu germanic. Ist. I., pp. 732-733; Tab. Cron., p. 296.

297/306 Goții sînt semnați în Armenia. Ist. I., pp. 735-736; Tab. Cron., p. 299.

320/322 Victorie obținută de împăratul Constantin cel Mare asupra goților. Ist. I., p. 743; Tab. Cron., p. 303.

323 Noi năvăliri ale goților în Tracia. Ibid.

325/331 Convertirea unei părți a goților la creștinism; Ist. I., pp. 744-749; Tab. Cron., pp. 303-305. 331 Alte victorii ale lui Constantin cel Mare asupra goților; în urma victoriilor, împăratul li în slujba romanilor 40 000 de goți ca foederați, nume devenit atît de celebru cu trecerea timpului.

Asupra triburilor goților foederați domneau Aoric și Araric. Ist. I., pp. 749-750; Tab. Cron., p. 307. Constantin ridică o statuie una dintr-o astfel de foederați în Senatul de la Constantinopol (vezi anii 365-367).

332 Visimer, regele vandallilor asdingi, stabilește încă din epoca lui Marcus-Aurelius în Dacia, pe riul Tisa, este ucis de Geberic, rege al unui trib de goți, toți fiind supuși ai regelui Ermanarich din sptia Amalilor. Ist. I., pp. 750-752; Tab. Cron., p. 307-308.

332 Geberic, regele goților sau goților, pune stăpînire pe pămînturile părăsite de vandali în fosta Dacie a lui Traian. Ibid.

332 Victorie a goților asupra popoarelor germanice, descrisă de Iordanes. Ibid.

334/358 Ermanarich cel Mare cucerește vaste teritorii de la Mlaștina Maetidă [Marea de Azov] pînă în Germania orientală și pînă la Marea Baltică. Ist. I., pp. 755-756; Tab. Cron., p. 309.

361 Asprimesa limbii germanilor la Rin, după afirmările împăratului Iulian. Ist. I., pp. 790-791; Tab. Cron., p. 320.

361 Germanii încep a-și construi case după obiceiul roman, cum scrie Ammianus Marcellinus; o particularitate pe care o relevă și care demonstrează cît era de nelumelată așa-zisa lipsă de civilizație a lui Ermanarich cel Mare, get sau got, către mijlocul secolului IV. Ibid.

361 Traducerea Bibliei de către Ulfila (Wulfila) în limba getică sau gotică. Ist. I., pp. 791-794; Tab. Cron., pp. 320-325.

361 Iamblichos (nu știu dacă cel din Apamea sau din Colchida) scrie că în epoca sa cultul lui Zamolxe mai persista încă. Și împăratul Iulian vorbește despre incantațiile getice ca despre lucruri ce se mai practicau în vremea sa. Ist. I., p. 694; Tab. Cron., p. 321.

361 Ermanarich învinge, după veștii, pe sclavii și pe anții; cele mai importante trei triburi ale slavilor. Daco-geții care nu se convertiseră la creștinism, se stabilesc la tîrmul Mării Baltice. Ist. I., pp. 795-811; Tab. Cron., pp. 325-327.

361/364 Goții sînt semnați la Eufurat. Ibid.

365/368 Războaiele împăratului Valens împotriva goților sau goților de la Dunăre.

Athanasie, „Jude” sau conducător al vizigoților tervingi. Temistius îl numește „Dinasta dei Geti” (suveran al goților) denumindu-l cu numele vechi deci [de geți] și nu cu noul nume ce se atribuia națiunii sale. Ist. I., pp. 803-807; Tab. Cron., pp. 328-331.

Athanasie jură să nu mai pună piciorul pe teritoriul roman. Ibid. 365/367 Împăratul Constantin ridică lui Rotestus, tatăl lui Athanasie,

o statute în Senatul din Bizanț. Ibid.

371 Perfidia romanilor împotriva burgunzilor și răzbușnarea acestora. Ist. I., pp. 818-819; Tab. Cron., pp. 336-337.

372/374 Athanaric persecută pe creștinii. Ist. I., pp. 822-824; Tab. Cron., pp. 338-340.

374 Primele încercări ale hunilor. Începutul marii migrații a popoarelor. Ist. I., pp. 826-832; Tab. Cron., pp. 340-342.

375/376 Moartea lui Ermanarich cel Mare, ajuns la 110 ani de vârstă. Ist. I., pp. 834-835; Tab. Cron., pp. 342-344.

376 La venirea hunilor, daco-geții sau goții, care, călăuziți sau trimiși de Ermanarich, pătrunseseră pînă la Marea Baltică, adică la țărîmul venetic al lui Ptolemeu, s-au văzut — după victoriile asupra venetilor — lipsiți de orice cale de comunicare cu patria lor de la Dunăre și de la Pontul Euxin. Aici începe istoria lor septentrională, care a făcut să se creadă că cuceririle goților zămoloieni ai lui Ermanarich în Scandinavia ar trebui puse în legătură cu epoci foarte îndepărtate și nebuloase, înalte de Bericis, și că cultul lui Zamoixe ar fi apărut în Suedia.

Așa au pretins Karl Lund și alții invaziți suedezi, care găseau că mai mare similitudine între religia din Suedia și cea a goților lui Zamoixe și Deceneu. Asemănarea este adevărată; dar ideea acestor savanți este falsă; căci cultul lui Zamoixe nu a pornit din Suedia, ci a pătruns aici odată cu goții lui Ermanarich; care după spusele lui Herodot au invățat (aceste practici) în Tracia.

Goții sau geții, care după moartea lui Ermanarich s-au răspândit încetul cu încetul în regiunile de la Marea Baltică, au trecut apoi în Suedia, creînd aici o nouă Ostrogoție și o nouă Vestrogoție, similare celor ce fuseseră afit de prospere la Dunăre și la Pontul Euxin. Au adus aici toate instituțiile lor și au numit „Dacia” totalitatea cuceririlor lor în Danemarca și în Suedia, nume care timp de mai multe secole a fost amintit în actele publice și oficiale ale ambelor regate. Ist. I., pp. 862-863.

376 Piloforul Vitimer domnește asupra tribului ostrogot al greutungilor. Ucid de către huni, lăsat ca urmas pe fiul său minor Videric, sub tutela lui Alatheus și Safrax. Ibid.

376 Athanaric, „jude” sau conducător al vizigoților tervingi, proteoază construirea unui mare zid împotriva hunilor, de la Dunăre la Tyras; planul său devine inutil și el se retrage în Caucaș. Ibid.

376 Ostrogoții greutungi, vizigoții tervingi și alte popoare gotice, fugind din calea hunilor, obțin, prin rugămintă, de la împăratul Valens, acordul să treacă în Tracia. El trec Dunărea, împreună cu episcopul Ierofilus. Posedă mari bogății. Cel mai însemnat dintre pilofoșii tervingi, după retragerea lui Athanaric, au fost Alaviv, Frithigern și Farnobius.

376 Perfidia căpeteniilor romane determină pe goții refugiați în imperiu să ia armele împotriva imperiului. Suerid și Colla, stabiliți mai dinainte în imperiu, li se alătură. Ist. I., pp. 841-844; Tab. Cron., pp. 347.

376/378 Război în Tracia, între romani și goți. Împăratul Valens este ucis. Thierri goți, știuți drept ostaci în Constantinopol, sînt omorîți. Ist. I., pp. 845-852; Tab. Cron., pp. 349-352. 376/378 Moartea lui Ermanarich. Întîlnul său regat se desmembrează; goții se supun diferitelor căpetenii. Ist. I., p. 835. Tab. Cron., pp. 347-352.

379 Modarex scitul este considerat got (în unele izvoare ale vremii) Ibid.

379 Goții jură că vor face să dispară numele de roman. Ibid.

379 Uffila (Wulfila) se stabilește cu o parte a goților în Moesia. Ibid.

379 Împăratul Theodosiu și căpetenia Modarex luptă împotriva goților în Tracia. Un mare număr dintre aceștia intră în slujba imperiului, cu titlul de foederăți. Ibid.

380 Athanaric, alungat de huni din Caucaș; poate înșă că și în urma acțiunilor lui Alatheus și Safrax, turtorii greutungi ai regelui copil Videric. Ist. I., pp. 860-864. Tab. Cron., pp. 356-360.

381 Moartea lui Athanaric, refugiat la Constantinopol. Ibid.

386 Protingii, după spusele istoricului bizantin Zosimos, adică greutungii lui Odoteus, despre care se crede că ar fi una și aceeași persoană cu Alatheus, apar la gurile Dunării după o lungă peregrinare; o parte sînt uciși de Promotus și o altă parte capătă statut de foederăți. Ist. I., pp. 872-874. Tab. Cron., pp. 364-365.

385 După moartea împăratului Theodosiu, romani nu mai plătesc stipendii goților foederăți; de aceea, căpetenia acestora, Alaric, din neamul Baltilor, invadează și pradă Macedonia și Grecia. Ist. I., pp. 885-890. Tab. Cron., pp. 374-376.

395 Pentru a încheia pace cu el, Rufinus, prefectul pretoriului în timpul

împăratului Arcadius, este nevoit să se îmbrace după moda gotică. Ibid. 395 Unimund, fiul lui Ermanarich cel Mare și tatăl lui Sigismund, se sinucide fiind sub stăpînirea hunului Balamer; în timp ce ruda sa Vitimer, din neamul Amalilor, pentru a scăpa de jugul hunilor, călăuzea pe ostrogoții împotriva slavilor anti și a regelui acestora, Boz. Ibid.

395 Hunul Balamer se aliază cu Unimund și Sigismund împotriva lui Vitimer din neamul Amalilor și-l ucid. Ia în căsătorie pe Valodamara, tot din aceeași familie a Amalilor, nepoata lui Vitimer, cel ucis. Ibid.

398 Predica Sf. Ioan Crisostomul [Ioan Gură de Aur] în urma căreia mulți goți se convertesc la creștinism. Pravitia, unul dintre luștrii lor pilofoșii, rămîne păgîn, sau altfel spus, zamoizian. Ist. I., pp. 896-899. Tab. Cron., pp. 386-388.

399 Sinesius rostește un discurs împotriva goților foederăți de la Constantinopol. Ist. I., pp. 900-907; Tab. Cron., pp. 389-393.

399/400 Mișcări provocate de Tribigild, conducătorul ostrogoților greutungi ce trăiau ca foederăți în Asia Mică. Gains, conducător al goților din Constantinopol provoacă mai multe dezordini în capitala Imperiului de răscînt. Ambele căpetenii sînt ucise. Alaric din neamul Baltilor, se îndreaptă spre Italia. Ibid.

401 Radagaist (nu se știe de ce neam, hun, alan sau vizigot) se unește cu Alaric pentru a porni în expediție împotriva Italiei. Ibid.

402 Alaric este învins de generalul roman Stilicon la Pollentia și la Verona. Ist. I., pp. 907-910; Tab. Cron., pp. 394-396.

403 Sunia și Fretella, goți creștinați, scriu Sf. Girolam în Palestina și obțin din partea acestuia unele iămuriți asupra Psalmilor. Ist. I., pp. 910-914; Tab. Cron., pp. 396-399.

404 Întîlnirea lui Radagaist, care reunise sub conducerea sa mai multe seminții gotice și germanice. Ibid.

406 Vandalii, alani și suabi trec Rinul și invadează Gallia pînă aproape de Munții Pirinei. Ibid.

406 Popoare gotice, indicate în Știrea despre Imperiu ca foederăți ai romanilor. Este vorba de vandali și luntungi în Egipt, luntungi și goți în Siria și pe malurile Eufratului. Ibid. 407 Burgunzii ajung la Rin și se opresc în regiunea numită astăzi Alsacia. Ibid.

Procepu din Caesarea scrie că vandalli și goții vorbeau o unică limbă; iar Agatias consemnează că burgunzii și goții ar fi un singur popor. Adică deveniseră același popor. Ibid. 408/409 Reîntoarcerea și luptele purtate de Alaric în Italia. Alaric cucerește și pradă Roma, dar nu lăsează multe exemple de mărinimie. Ist. I., pp. 918-928; Tab. Cron., pp. 400-405.

409/410 Italia este prădată de către Alaric. Marile sale prolece. Moartea sa. Ist. I., pp. 973-974, Tab. Cron., pp. 432-434. ■

Perioada a V-a: de la moartea împăratului Valens și a lui Ermanarich din neamul Amalilor, pînă la Alaric, din familia Baltilor

Anul 376 Ostrogoții, supușii lui Ventiur, nepotul lui Ermanarich, sînt învinși de hunii conduși de Balamer. Ist. I., pp. 835-840; Tab. Cron., pp. 344-346.

Constantin Dobrescu-Argeș:

EMANCIPAREA CULTURALĂ

A SĂTENILOR

Dr. ROMUS DIMA

„Fiu de adevărat țaran“, cum îi plăcea să declare, Constantin Dobrescu-Argeș se considera, în același timp, un gazetar devotat țărănilor. Sînt „ziarist al clasei mele“, afirma el cu mîndrie și satisfacție la 9 iulie 1898. În această calitate, el a desfășurat o intensă activitate publicistică dedicată special țărănilor române.

Presa — un puternic mijloc de luptă

C. Dobrescu-Argeș a fost întemeietorul unor organe de presă dedicate locuitorilor satelor — *Țăranul* (1881-1884), *Gazeta poporului* (1891)¹ și *Gazeta țăranilor* (1892-1936)². Vorbind despre rolul social al presei, despre menirea acesteia, militantul argeșean o considera un „Argus cu mii de ochi“, un „cerber al drepturilor omului“. Nu avea stagiul de gazetar la cotidieni de mare tiraj din Capitală. În 1881, cînd a început activitatea jurnalistică propriu-zisă, era un simplu învățător de țară, dar avea un impresionant nivel de cultură, un pronunțat simț

al datoriei față de patrie, cit și orientarea politică necesară pentru intrarea cu succes în vîltoarea vieții sociale. Chiar dacă și în acest domeniu a mers pe căi nebătătorite, el a demonstrat că, animat de slujirea cu devotament și abnegație a țării și poporului, înțelegînd resorturile umane ale țaranului român, aducînd în dezbatere idei novatoare, sugestii și soluții viabile, avînd sincera dorință de a ridica din ignoranță și întuneric locuitorii majoritari ai țării, utilizînd, pentru toate acestea, mijloacele specifice și percutante ale presei, poți obține reușite sigure.

Analiza conținutului ziarelor *Țăranul* și *Gazeta țăranilor* ne-a dus la concluzia că C. Dobrescu-Argeș a fost partizanul folosirii unor forme și metode de activitate proprii ziaristicii moderne. Dincolo de unele imperfecțiuni stilistice și de formă, genurile gazetărești promovate de el și colaboratorii principali ai acestor publicații le putem aprecia a fi variate și pe înțelesul celor

căroră li se adresau cu predilecție — truditarii ogoarelor. În coloanele celor două organe de presă întîlnim frecvent următoarele genuri ziaristice: articolul (de fond sau editorial, redacțional, politic, de analiză, polemic etc.), cronica, eseu, ancheta, foiletonul, informația, nota, scrisorile cititorilor. Mai rar se foloseau: reportajul, interviul, pamfletul, masa rotundă. Oricum, avem temeiuri solide să afirmăm că militantul din Mușetești a manifestat preocupări și căutări multiple pentru a diversifica activitatea gazetărească și a da substanță și culoare paginilor tipărite.

În timp ce unele gazete de mare tiraj din Capitală, cu prioritățile cele care se situau pe pozițiile ideologice ale conservatorilor și liberalilor, dar și altele, treceau sub tăcere, împotriva evidenței și a bunului simț elementar, starea economică, socială, culturală și politică deosebit de grea a țărănimii, or subapreciau și ignorau potențele și uriașa forță ale acestei clase sociale, Constantin Dobrescu-Argeș și colaboratorii săi s-au situat pe poziții înaintate în domeniul presei, prezentînd veridic adevărata situație de la sate. Toate acestea plasează acti-

¹ În timpul cercetărilor întreprinse de noi nu am identificat nici un exemplar din această publicație.

² *Gazeta țăranilor* a apărut cu intermitențe din cauza persecuțiilor la care a fost supusă de organele represive burghezo-mosieresti. Începînd cu anul 1903, după moartea lui Constantin Dobrescu-Argeș, gazeta și-a continuat activitatea sub conducerea lui Alexandru Valescu, unul dintre colaboratorii săi apropiați.

vitarea publicistică a lui Constantin Dobrescu-Argeș în rîndul presei de stînga, alături de ziare și reviste democratice, socialiste, de publicații avînd în frunte personalități marcante ale vieții noastre științifice, culturale și politice puse în slujba ridicării din ignoranță și exploatare a țărănimii române.

Problematica dezbătută în publicațiile conduse de el este vastă. Numeroase chestiuni care frămîntau țărăimea și satul românesc de la finele veacului trecut și-au găsit reflectarea în *Țăranul* și *Gazeta țăranilor*. Constantin Dobrescu-Argeș consemna, în *Gazeta țăranilor* din 9 mai 1899: „Am desfășurat un întreg și complex program pentru țărăimea română, am tradus și publicat în gazeta noastră programele tuturor partidelor țărănești din Europa, pentru a face educația țăranilor noștri. Am dezbătut pe rînd toate legile și reformele ce s-au adus și urmau a se aduce și cum trebuiau făcute pentru țărani”. La 20 mai 1899, în aceeași publicație, sublinia că, folosind presa, a dus „campanii lungi, lungi și documentate pentru drepturile politice ale țăranilor, pentru cestiunea economică, pentru toate cestiunile care interesau starea sătenilor”.

Cele două publicații la care ne referim au adus în centrul atenției, sub impulsul și influența directă a lui Constantin Dobrescu-Argeș, păreri, propuneri, programe etc. menite să scoată în evidență și să găsească soluții rănilor sociale din lumea satelor. Combativitatea lor, grație curajului și perseverenței gazetarului argeșean, este grăitoare, ascuțișul acestora fiind îndreptat împotriva guvernelor care s-au perindat la cîrmă țării, exponenților partidelor burgheziei și moșierimii române, care subapreciau rolul și potențialul țărănimii și nu se ocupau de rezolvarea marilor sale probleme economice, sociale și politice. Articolele publicate de Dobrescu-Argeș vizau direct și nominal pe șeful guvernului, pe unii oameni politici, pe capitaliști și moșieri care exploatau crunt muncitorii și țărani români și le nesocoteau deliberat persona-

litatea și demnitatea. Prin pana lui, opinia, publică din România a putut cunoaște amănunțit starea grea în care se zbătea de mîltă vreme țărăimea, inițiativele și programele de nuanță burghezodemocratică lansate de militanții din Mușetești pentru îndreptarea acestor stări de lucruri. Poate că în această activitate găsim unul din secretele audienței publicațiilor respective în rîndurile populației. În articolele de fond publicate cu regularitate în *Țăranul* și *Gazeta țăranilor* au fost dezbătute fenomene de importanță majoră — economice, sociale, culturale și politice — care interesau poporul român, îndeosebi țărăimea. Alteleori, astfel de probleme au fost tratate în studii și anchete, realizate tot de el, și publicate în ziarele amintite. De altfel, *Țăranul*, ca și o parte însemnată din *Gazeta țăranilor*, era scris în întregime de Dobrescu-Argeș. De la începutul activității sale gazetărești și pînă la arestarea și încarcerarea la Văcărești, articolele lor de fond au fost scrise, fără excepție, de Constantin Dobrescu-Argeș.

O atenție prioritară a acordat problemelor de ordin economic și social. Nu există număr din *Gazeta țăranilor* care să nu dezbătă, în felurite moduri, nevoile economice și sociale ale țării, ale țărănimii române. Cunoșcînd cerințele fundamentale ale dezvoltării economice și sociale a României la sfîrșitul secolului XIX, militanții argeșean a realizat această acțiune cu îndemîinare, competență și responsabilitate. Este un merit incontestabil al lui Dobrescu-Argeș de a fi prezentat veridic, obiectiv stadiul de dezvoltare economică și socială la care ajunsese țara noastră, de a fi venit cu date și fapte exacte referitoare la nivelul scăzut de viață și slaba putere economică a locuitorilor satului românesc la finele secolului trecut. Valoarea contribuției sale deosebite constă însă în faptul că nu s-a limitat doar la a prezenta evenimentele și fapte, ci, de fiecare dată, a îndreptat cu virulență deosebită ascuțișul criticii împotriva guvernanților, formulînd idei, pro-

puneri și programe în vederea dezvoltării României.

Prin intermediul presei, Constantin Dobrescu-Argeș a militat consecvent pentru formarea unei opinii publice active, care să determine pe cei ce dețineau puterea economică și politică să se ocupe cu seriozitate de dezvoltarea industriei moderne, singura cale de propulsare a poporului român pe o traiectorie ascendentă de civilizație. Din acest punct de vedere, Dobrescu-Argeș s-a situat ferm în rîndul personalităților politice ale epocii care au susținut cu argumente solide necesitatea afirmării industriei naționale, cu deosebire a industriei mari. În același timp, militanții din Mușetești a desfășurat o laborioasă activitate pentru sprijinirea dezvoltării ramurilor industriale apropiate de agricultură, pentru reînvierea și consolidarea meșteșugurilor și meseriilor tradiționale în lumea satelor.

După cum se știe, în a doua jumătate a sec. XIX, capitalul străin a pătruns masiv în România, cucerind poziții importante în economia națională. Într-un timp relativ scurt, scria Dobrescu-Argeș în *Gazeta țăranilor*, „străinul dibaci... ne ia din mînă avuțiile naționale”, acaparînd industria, agricultura, transporturile, comerțul și alte domenii de activitate. El a luat poziție hotărîtă împotriva acestei stări de lucruri, considerînd-o una din cauzele care au determinat înapoierea economică a țării și nivelul de trai modest al poporului în etapa respectivă. Constantin Dobrescu-Argeș s-a alăturat oamenilor politici lucizi care au condamnat în termeni vehemenți invazia capitalului străin în economia țării.

Țăranul român, greu încercat de exploatare și aspirare, a avut în Dobrescu-Argeș un apărător sincer, loial și consecvent al intereselor sale sociale. Pentru a scoate în evidență implicarea directă a presei în chestiunile sociale din mediul rural, parlamentarul din Argeș considera ziarul *Țăranul* drept o „tribună populară”, un „organ al poporului” și chema pe toți cetățenii sinceri atașați poporului, cu deose-

bire tineretului, să colaboreze la acesta, să „vină cu grăbire a se pune în serviciul celor ce au trebuință de ajutorul și cunoștințele lor”. Cele mai înalte îndatoriri sociale ale acestuia ziar, sublinia Dobrescu-Argeș, erau acelea de a se adînci neconștient, „în tainicele suferințe ale poporului” și de „a găsi leacul nevoilor sale”. Ca să împlinească o asemenea misiune socială, *Țăranul* a fost silit să intre „în luptă cu dușmanii propășirii poporului”, cu exploatarea și asupritorii de orice fel. La 15 noiembrie 1892, în primul număr al *Gazetei țărănilor*, C. Dobrescu-Argeș creiona unele direcții de activitate ale acestei publicații informîndu-și cititorii că „va înștiința, va informa, va atrage în atenția amintea celor în drept de a îndrepta și de a împiedica răul; gazeta va deștepta și va interesa pe oameni în afacerile publice”.

Militantul argeșean și colaboratorii săi au folosit cu eficiență presa pentru a contribui la formarea și dezvoltarea conștiinței înaintate a țărănimii, la educarea și pregătirea acesteia din punct de vedere economic, patriotic, civic și cultural. În această acțiune importantă și de lungă durată C. Dobrescu-Argeș a creat societăți economice și culturale, magazine, biblioteci, atenee populare, teatre, muzee etc. —, generînd, în același timp, o paletă largă de activități și manifestări specifice, cu deosebită audiență la marea publică. Misiunea principală a tuturor acestora, releva el, era aceea de „a lumina poporul, a-i face educația civică, a-i forma o conștiință națională, căutînd și stăruind a dezrobi mulțimea de sub mina prejudecăților ce o apasă și redîndu-i adevărata libertate care nu-i forțează nici voința, nici conștiința”. În cuvinte puține și simple, el formula un adevărat program pentru instruirea și educația poporului: „Emanciparea culturală — afirma el în *Gazeta țărănilor* din 12 septembrie 1893 — e mama tuturor emancipărilor”.

O reflectare elocventă în paginile ziarelor *Țăranul* și *Gazeta țărănilor* au cunoscut

problemele de ordin politic. Aspectele concrete ale activității politice desfășurate de Constantin Dobrescu-Argeș au fost consemnate cu detalii în *Țăranul*, *Gazeta țărănilor*, ca și în volumele cuprinzînd stenogramele dezbaterilor parlamentare care au avut loc în această perioadă. Distingem aici, cu prioritate, două domenii de larg interes cetățesc de care s-a ocupat cu tenacitate în demersurile sale politice: problemele electorale ale satului românesc și lupta pentru crearea unui partid politic propriu al țărănimii.

Într-o epocă în care oamenii politici cu vederi înaintate, intelectualitatea progresistă a țării, manifestau o preocupare tot mai pronunțată față de lumea satului, în dorința de a găsi soluții pentru marile probleme pe care chestiunea țărănească le ridica în contextul general al dezvoltării societății românești pe linia modernizării structurilor sale politico-economice și sociale, publicistica lui Constantin Dobrescu-Argeș s-a înscris într-un efort mai general, cu vechi tradiții progresiste care își au rădăcini încă în epoca de pionierat a presei românești. Trebuie subliniat, totodată, faptul că în ultimele decenii ale secolului trecut, mișcarea socialistă și muncitorească se impusese și în domeniul publicisticii printr-o prezență activă și eficientă care și-a pus amprenta pe activitatea multora din gazetarii epocii. Nu credem a greși afirmînd că în multe din laturile activității sale publicistice, militantul din Mușetești s-a dovedit a fi din plin marcat de ideile vehiculate în presa socialistă.

Așadar, datele și faptele consemnate pînă acum ne îndreaptă spre formularea concluziei că, dîncolo de o serie de limite și nereușite (observație caracteristică și altor gînditori și militanți progresiști ai epocii), ziaristica lui Constantin Dobrescu-Argeș a slujit cu sinceritate și devotament cauza țărănimii române, înscirînd o pagină luminoasă și valoroasă în istoria presei democratice din țara noastră. ■

TREI DIPLOMAȚI ÎN MISIUNE LA BUCUREȘTI (II)

(Urmare din p. 23)

Această miopie politică a lui Kiderlen, care refuza să vadă că interesele naționale ale României nu erau de fel convergente cu acelea ale Imperiului habsburgic, aliatul numărul unu al Germaniei wilhelmiene, poate părea, desigur, cu atît mai stranie astăzi, cînd cunoaștem cuprinsul unei scrisori trimise de el în august 1909 cancelarului Bethmann-Hollweg și în care spunea: „În fine, nu trebuie să uităm nici că noi nu iubim România pentru ea însăși și că România nu este, oricum, pentru noi decît un mijloc. Încît, la rigoare, nu am avea nici un motiv ca, doar pentru a face pe plac României, să ne opunem unei Bulgarii care ar deveni preponderentă și ar tulbura realmente echilibrul balcanic, unei Bulgarii care și-ar extinde, cu șanse de succes, aspirațiile ei pînă la Constantinopol...”

Or, acesta era tocmai planul cercurilor conducătoare ale Austro-Ungariei, care, mai întîi prin ocuparea Bosniei și Herțegovinei, transformaseră Balcanii în butoiul cu pulbere al Europei, iar acum — sub privirea impasibilă a Germaniei — deschideau calea către singeroasele războaie balcanice din 1912-1913.

Unii bucureșteni, neavînd însă cum să cunoască, atunci, aceste căi întortocheate ale diplomației, l-au regretat, se pare, pe Kiderlen care, vreme de aproape un deceniu, fusese o figură familiară a vieții mondene din capitala noastră. În *Bucureștii de altădată*, Constantin Bacalbașa notează, la anul 1912: „O altă moarte care emoționează cercurile bucureștene este aceea a lui Kiderlen-Wächter, ministru de externe al Germaniei, fost ministru la București. El moare subit”. ■

(Va urma)

Dragonul: un simbol de civilizație chineză

Pe obiectele de artă din China, elementul figurativ cel mai des întâlnit este dragonul. Asemănător cu balaurul din basmele existente la multe popoare, a fost considerat de colectivitate fie aducător de calamități, fie plin de solicitudine și gata să sprijine pe oamenii simpli cu puterile sale supranaturale, simbolizând vigoarea, forța și agilitatea mentală și fizică. În ierarhiile imperiale însă, a devenit însemnul originii divine a împăraților, „fiii cerului”, simbol al puterii supreme în stat.

Originile dragonului se pierd departe în timp. Descoperirile arheologice conduc spre ipoteza că inițial era vorba despre un șarpe care a fost împodobit treptat cu părți corporale împrumutate de la alte opt animale: capul cămilei, coarnele cerbului, ochii crevețelor, urechile bivolului, burta scoicii, solzii peștelui, labele tigruului și ghearele vulturului.

Pentru trecerea de la șarpe la dragon este concludentă o descoperire făcută în districtul Ongniud, provincia Mongolia interioară: un pandantiv de jad, purtând deopotrivă elemente ale șarpelui și ale dragonului, înalt de 26 cm și sculptat cu mare finețe. Unii specialiști înclină să aprecieze vechimea a-cestei piese la peste 7 000 ani.

Cel mai vechi dragon cu elemente ale viitorului animal fantastic a fost descoperit în iunie 1987, pe șantierul arheologic din localitatea Xishui, provincia Henan. Este realizat din cochiliile de scoici, păstrează încă linia alungită, serpuitoare a reptilei, dar are un cap expresiv, cu urechi și coarne. Luându-se în considerare inventarul întregului mormânt în care a fost descoperit acest dragon, s-a stabilit că el aparține unei personalități de seamă a colectivității respective. La sfârșitul neoliticului, deci cu cca. 7 000 ani în urmă, dragonul era deja simbolul puterii politice supreme.

Descoperirile arheologice coroborate cu descrierile acestor reprezentări fantastice din cărțile clasice

chineze întăresc părerea că dragonul a fost prezent din timpuri imemorabile în viața poporului chinez. Într-o lucrare editată la începutul erei noastre, găsim următoarea descriere a dragonului: „Este cel mai vechi animal acoperit cu solzi. El ba apare, ba dispăre, ba crește, ba se micșorează. El urcă în cer în timpul echinocțiului de primăvară și se scufundă în adâncul mării, odată cu echinocțiul de toamnă”.

În mitologia chineză, unii eroi sînt prezentați a fi avut corp de dragon sau de șarpe: Fuxi, creatorul universului, Nuwa, creatoarea ființelor umane din loess, Shenong, cel care a învățat poporul să cultive pămîntul. Confucius¹ și alți înțelepți au fost considerați de către urmași descendenți ai dragonului sau legați de el, într-un fel sau altul. Mărturie stau cei 26 stlpi reprezentînd dragoni încolăciți, din sala de comemorare a lui Confucius de la Qufu.

Reprezentarea artistică a dragonului a evoluat odată cu viața socială, imaginea lui devenind din ce în ce mai sofisticată, iar puterile ce i se confereau din ce în ce mai complexe. După crearea statului centralizat autocratic, în 221 î.e.n.², suveranii au considerat necesară explicarea dominației lor printr-o descendență divină. Liu Bang, întemeietorul marii dinastii Han (206 î.e.n.-220 e.n.), de descendență țărănească, a impus includerea în dinastia oficială a dinastiei a legendei potrivit căreia mama lui, Li Ao, l-ar fi născut după ce visase că rămăsese însărcinată cu un dragon. Descendența supranaturală a împăratului fusese astfel stabilită și dragonul se transformase într-un simbol imperial, fiind inclus printre cele 12 motive decorative de pe costumul de ceremonie al împăratului. Reprezentarea acestui animal a primit forme bine definite, iar imaginea lui a apărut din ce în ce mai frecvent. Odată cu creșterea importanței

simbolisticii dragonului, s-a interzis poporului folosirea lui drept element decorativ. În timpul dinastiei Song (960-1279), dragonul a devenit simbolul măreției unei națiuni, al cărei împărat își revendica titulatura Zhen Long Tian Zi (Fiul cerului al unui dragon adevărat). El purta o robă de ceremonie, brodată cu un singur dragon, ce-i înconjură corpul.

Dragonul a rămas însă mereu prezent în folclor și în obiceiurile populare. Cu ocazia sărbătoririi anului nou lunar și a sărbătorii lămpioanelor (la 15-a zi a noului an, după calendarul lunar), spectacolul cel mai îndrăgit este dansul dragonului, interpretat de cei mai frumoși și îndemnatnici tineri ai așezării, într-un decor feeric, luminat de lămpioane în formă de dragon și în pînutele asurzitoare ale artificierilor. Obiceiul își are originea în timpuri străvechi, cînd dragonul era implorat să dea suficiență ploaie în noul an agricol. În a 5-a zi a celei de-a 5-a luni după calendarul tradițional chinez, se organizează, în memoria marelui poet Qu Yuan (cca. 340-278 î.e.n.) întreceri cu bărcile în formă de dragon.

În arta decorativă populară și în arta cultă, motivul dragonului a rămas plin azi o temă îndrăgită. El nu lipsește nici din arhitectură, în special în edificiile înalte în scopuri turistice. Dragonul mitic a devenit un simbol al bune dispoziții, dorinței de viață și vigoarei poporului chinez.

Potrivit calendarului lunar chinez, 12 ani reprezintă un ciclu, fiecărui an corespunzîndu-i un animal simbolic: șobolanul, boul, tigru, iepurele, dragonul, șarpele, calul, oaia, maimuța, cocoșul, cîinele, mistrețul. Cu ocazia începerii în China, la 17 februarie 1988, a anului dragonului, marcat prin numeroase manifestări culturale și artistice, în cadrul Complexului muzeal al Palatului imperial din Beijing s-a deschis expoziția „Dragonul în artă”.

Ana BUDURA

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1985; 10/1987.

IULIE
1938

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● La Botoșani are loc Congresul anual al Ligii Culturale. Congresistii fac o vizită la Ipotești, locul de naștere al lui Mihai Eminescu, iar la teatrul din Botoșani se desfășoară o adunare festivă de comemorare a 49 ani de la moartea poetului național.

● Se împlinesc șase ani de la moartea sculptorului Dimitrie Paciurea (1873-1932). „Fruntă al unei generații glorioase de artiști — scrie Timpul din 15 iulie — Paciurea a fost maestrul mai tuturor sculptorilor noștri tineri. Sculptura sa rămâne în arta românească unul din cele mai importante momente”.

● La Praga, în cadrul Expoziției filatelice internaționale, printre exponatele deosebit de rare, se află și câteva timbre românești din sec. XIX, prezentate de francezul Theodore Champion: un „cap de bour” de 27 parale, neștampilat, din care nu există decât 2-3 exemplare și un „porto gazetei”, de 5 bani.

Cea dintâi emisiune poștală din țara noastră a apărut la 15 iulie 1858, fiind cunoscută în lumea filateliștilor sub numele de „cap de bour”, datorită efiei sale înfățișând stema Moldovei. În același an, la 1 noiembrie, a început a doua emisiune filatelice, ce a avut o istorie aparte. Această emisiune a avut trei valori, de 5, de 40 și de 80 parale, fiind cunoscute în lumea filatelice după textul legendelor („porto gazetei” — mărțole de 5 parale; „porto scrisoarei” — cele de 40 și 80 parale). Dintre ele, deosebit de rare sînt cele cu legenda „porto gazetei”, care au fost la rîndul lor de două tipuri: „5 parale cu cadrul întreg” — tipărit la „Atelia timbrului din Iași”, cu cerneală neagră, mărci care au fost puse în circulație numai la birourile poștale din Foc-

Ce se întîmpla pe glob într-o oră a unei zile din iulie 1938? Conform unor date furnizate de Societatea Națiunilor și publicate de Realitatea ilustrată din 27 iulie, în intervalul de timp amintit, la cei 2 115 800 000 locuitori ai planetei au loc 1 200 căsătorii și se nasc 5 440 copii. Sînt expediate în fiecare oră peste 114 000 telegrame și 1 141 600 000 scrisori, cărți poștale și colete. Cotidianele lumii tipăresc aproximativ 60 000 000 fol.

Între aceste zeci de milioane de pagini de ziare se află și cele ale publicațiilor bucureștene.

Deci, să le răsfoim și noi, în continuarea incursiunii în viața Capitalei din urmă cu cinci decenii, așa cum este oglindită de presa¹ lunii iulie 1938.

În 6 iulie, la împlinirea a trei luni de cînd se află la cîrma țării, guvernul prezidat de patriarhul Miron Cristea dă publicității o proclamație în care face bilanțul acestei etape de guvernare. Un bilanț menit, evident, să ilustreze oportunitatea schimbărilor politice petrecute în România, după evenimentele consumate la 10 februarie, cînd Carol II a instituit regimul său personal.

Este subliniat faptul că, pe plan extern, România „nu a deviat un moment de la linia tradițională. Dimpotrivă, ea s-a afirmat în toate împrejurările permanent credincioasă alianțelor și amicitiei existente. Cu prilejul reuniunilor Înțelegerii Balcanice, Micii Înțelegeri și Consiliului Societății Națiunilor, cuvîntul României s-a afirmat cu hotărîre”.

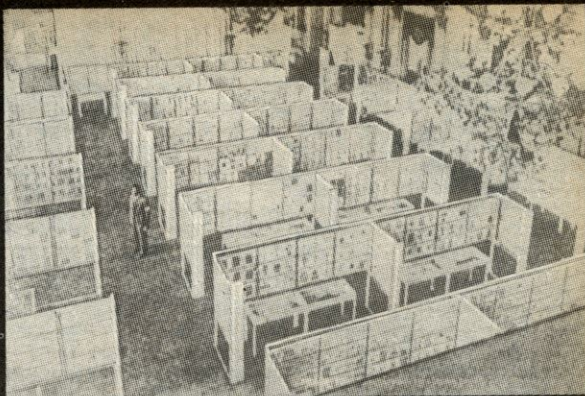
În domeniul politicii interne sînt trecute în revistă măsurile luate privind industria, agricultura, finanțele, sănătatea, comunicațiile, apărarea națională.

Situația reală din țară — mult diferită de cea din comunicatele oficiale — este astfel comentată de unul dintre cei mai cunoscuți politicieni, C. Argetoianu: „Sînt înspăimîntat de starea de spirit pe care o găsesc în țară după o lună de absență. În locul nemulțumirilor de suprafață pe care le lăsasem și nădejde care persista mai tare decît nemulțumirile, găsesc ură și deznădejde profundă. Opt ani m-am muncit să propovăduiesc un regim de autoritate, ca să văd ce vād!”

În întreaga țară au loc acțiuni de protest ale muncitorimii, ale altor categorii de oameni ai muncii de la orașe și sate, mobilizate și ridicate la luptă de Partidul Comunist Român. La București, Cluj, Arad, minele Cozla din jud. Caraș, Ploiești, Tg.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

La expoziția
filatelică
 internațională
 de la Praga
 au fost prezentate
 și celebrele
 timbre românești
 „cap de bour”
 deosebit de valoroase

Mureș etc. sînt semnalate greve și conflicte de muncă, în pregătirea cărora comuniștii se află în primele rînduri.

O atenție deosebită acordă partidul comunist eforturilor pentru mobilizarea tuturor forțelor clasei muncitoare la luptă unită, într-un front unic de acțiune. Această necesitate a unității de acțiune a maselor muncitoare este exprimată și cu prilejul unor conferințe sindicale care au loc în Capitală în lunile iunie (Conferința sindicală a muncitorilor din industriile îmbrăcăminte, textile și încălțăminte) și iulie (Conferința sindicatelor metalurgiste din vechiul regat). Astfel, după cum consemnează publicația *Știri*, la conferința din iunie s-au exprimat „clar și hotărît revendicările vitale, printre care și respectarea libertății de organizare profesională și voința de luptă comună în cadrul unității sindicale”.

Un eveniment privit cu interes de opinia publică democratică din țara noastră este cel de-al doilea Congres Mondial al Tineretului, prevăzut să aibă loc la New York între 15 și 24 august. Importanta reuniune internațională urmărește „să strîngă legăturile de prietenie ale tineretului din toate țările și să trezească un spirit de înțelegere mutuală între tinerii de opinii diferite”.

Prezentînd apropiatul eveniment, Miron Radu Paraschivescu scrie în *Timpu* din 28 iulie că Congresul de la New York se va întruni „nu atît pentru a face bilanțul activității trecute, cît pentru a învăța să lupte bine în viitor pentru a asigura o și mai largă colaborare a tineretului de toate rasele și opiniunile, pentru a se ajunge, în măsura posibilităților, la o acțiune comună în favoarea menținerii păcii mondiale și a justiției sociale pentru toate popoarele”.

Din comitetul internațional de patronaj al Congresului fac parte, între alții, Ed. Herriot, Jawaharlal Nehru, arhiepiscopul de York, Kamil Krofta, Lord Cecil, Louis de Brouckere, Wellington Koo, Martinez Barrio, Rabindranath Tagore, iar România este reprezentată de Elena Văcărescu și patriarhul Miron Cristea.

În încheiere, autorul articolului citat arată că pentru tineretul român participarea la acest Congres constituie „un prilej de afirmare a dorinței noastre de viață pașnică și de înțelegere sinceră cu tineretul țărilor vecine nouă și cu tineretul de pretutindeni mînat de aceeași nevoie de a asigura buna conviețuire a popoarelor”.

La începutul lunii, au loc la București lucrările Conferinței Uniunii internaționale a orașelor și a Institutului internațional de științe administrative. Participă delegați din Franța, Anglia, Belgia, S.U.A., Germania, Ungaria, Bulgaria, Grecia, Polonia, Elveția, Iugoslavia, Egipt, România, care sînt salutați de ministrul de interne, Armand Călinescu.

Cronică măruntă

șani, Galați, Iași și Vaslui și au circulat pînă în 1862, și al doilea tip, „5 parale cu cadrul spart” (numite așa datorită unor imperfecțiuni în desen și textul legendelor), tipărit la București, cu cerneală neagră-cenușie. Din această a doua emisiune s-au tipărit doar 1 400 exemplare, care nu au fost puse niciodată în circulație, fiind deci extrem de rare.

● „Viața romantică a lui Miron Costin — anunță *Timpu* — se intitulă volumul de monografie literară-istorică pe care-l pregătește pentru toamna aceasta Dumitru Almaș. Numele tinărului scriitor — continuă ziarul — s-a făcut cunoscut în domeniul publicisticii și al gazetăriei românești, relevînd prețioase însușiri de informație și stil”.

● Din inventarul unei librării bucurestene la 1838 („a lui Gheorghe Ibrarul, de peste drum de Bărăție”) publicat în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 7/1938: „Întîliri tom de Telemah, *Tragedia lui Orest*, *Dascăl pentru limbă franceză*, *Dictionarul (Dictionare)* la Academiei Francezești, *Lexicoane româno-latine*, *Calendare de Pleșanu*, *Grigore Pleșolanu*, *Cursu complet de agricultură*, *Istoria naturală a lui Bufon*, *Ceasloave mari de București*, *Grămătil românești de Iliad (Hellade Rădulescu)*, *Istoria universală*, *Plutarh românesc*, *Istoria Țării Românești*, *Tuchidid*, *Ritorica lui Demosten*, *Paralela (Vieți paralele)* lui Plutarh francezești, *Omiro (Homer) Illos (Iliada)*, *Adams literar*, *Drăgăruș bunil creșterii*”. Pe lângă aceste cărți — aproape 1 500 volume — Ibrarul mai desfășura: „între mari de toc, de potcoave, lulele talne, moriști de cafea, amnare cu flori, perli cu ogîndă, ochelari, ceasornice de aramă, ace, clești, foarfece, belcluge, scripeți, ață, sfoară, nasturi, chitare, flaute, viori etc.”.

**IULIE
1938**

Imagini
de la Conferința
Uniunii Internaționale
a orașelor
și a Institutului
de științe
administrative

Cronică mărunță

● Ministerul educației naționale comunică rezultatele probelor scrise la examenul de bacalaureat, secolunea iunie 1938: s-au înscris 6 250 candidați, dintre care 76 la sută au fost admiși la oral.

● Și tot stiri școlare, dar din 1888, consemnate de ziarul România și reproduse de Libertatea din iulie 1938: „București. După ce de la 15 iunie încoea în toate zilele de la 9 pînă la 11 ceasuri înaintea de amiază au urmat examenele particulare în colegiul național Sf. Sava, ieri la 3 iulie s-au făcut împărțirea premiilor cu toată pompa cuvințioasă la școlari, care au luat mai bun grad la învățătură. Sosind la 11 ceasuri, M.S. președintele domn [Alexandru Dimitrie Ghica] la colegiu, mai întâi d. marele loșofat al treburilor bisericesti, Costache Bălăceanu, printr-un cuvînt a deschis seanta; după aceea, d. vicedirector, F. Aaron, printr-alt cuvînt, a dezvoltat înalțarea civilizațiunii în Tara Românească; pe urmă d. directorul școlilor, marele comis d. Poenaru, a arătat starea școlilor din tot prințipatul. După aceasta a urmat împărțirea premiilor. M.S. președintele domn, pentru a încuraja mai mult pe tinerime la învățătură, a binevoit a înecuna chiar cu mina sa pe acela dintre școlari care au luat cel dintîi premiu în clasa lor”.

O festivitate asemănătoare a avut loc și la Iași, tot la 3 iulie 1888, fiind de față „cinstita Epitropie, înaltul cilros, d-nii înfii funcționari ai statului, d-nii consuli ai puterilor străine, cîțiva învățați însemnați, mulți boleri și dragători. Întrebările, alese de L. S. prințul N. Suțu, unul din epitropi, și de cîteva alte persoane, asupra istoriei, geografiei, matematicii, retoricii, poeziei și filosofiei, s-au răspuns de elevi cu înțelegere și lămurire, înelt au vădit sporul învățăturilor în limba românească și propășirea care au făcut elevii în deosebite obiecte. După aceasta

Vorbesc, de asemenea, dr. O. Leimgruber, vicedirectorul Confederației elvețiene, Montagu Harris, președintele Uniunii internaționale a orașelor, și K.N. Kyriazides, reprezentantul guvernatorului Atenei.

Presa subliniază, cu acest prilej, dorința de pace și colaborare care animă poporul român. „Am apărat totdeauna ideea că politica noastră externă trebuie să cuprindă un capitol deosebit închinat politicii de pace, de înțelegere, de prietenie cu vecinii — scrie la 13 iulie, în *Timpul*, Grigore Gafencu, directorul ziarului. Singura cinste deosebită pe care am dori-o pentru România ar fi ca, trecînd peste multe și firești greutăți, să fie apărătoarea cea mai hotărîtă și cea mai generoasă a acestei politici de apropiere și de colaborare”.

Lizarele consemnează și deschiderea cursurilor Universității populare conduse de Nicolae Iorga. Ediția din 1938 marchează, totodată, împlinirea a 30 ani de la inaugurarea așezămintelor culturale de la Vălenii de Munte, patronate de Iorga și al căror scop, după cum declară savantul, îl constituie răspîndirea culturii pentru masele largi. Din primii ani ai înființării Universității populare cursurile ei — organizate anual între 15 iulie și 15 august — au fost urmate de reprezentanți ai românilor din toate colțurile țării, inclusiv din provinciile aflate, pînă în 1918, sub dominație străină. „Adînc integrat realităților prezente — scrie *Timpul* din 17 iulie —, păstrînd nescrînată privirea aruncată îndărăt, adîncit în orizonturile istoriei trecute de unde avea să-și tragă înfelesuri și măsuri de judecată pentru vremuri noi, abia anunțate, în cugetul său profesorul Nicolae Iorga înfăptuise deja unitatea românească”.

Anul 1938 marchează împlinirea a două decenii de la Marea Unire, eveniment căruia presa, organizațiile culturale și politice îi acordă o atenție deosebită, relevînd diferite momente din lupta românilor pentru unitate națională. Astfel, o publicație mai puțin cunoscută *Revista politică*, apărută la Suceava între 15 mai 1886 și 1 aprilie 1891, este evocată în paginile revistei *Libertatea*. Editată de M. Lupu și S. Florea Marian, *Revista politică* milita — în condițiile în care Bucovina se afla sub stăpînire austriacă și autoritățile habsburgice desfășurau o susținută campanie de deznaționalizare a românilor — pentru apărarea limbii și culturii strămoșești, pentru drepturi politice și naționale. „Viața noastră, fraților — se spunea într-un apel publicat în 1889 — este așadar: limba românească, moșia românească și școala românească! Păziți aceste trei lucruri cu muncă și trezie necontenită”.

În decursul celor 6 ani de apariție au văzut lumina tiparului 117 numere, cu un total de 1 700 pagini, în care au fost publicate nume-

La
funerallile
reginei
Maria

roase legende și obiceiuri populare, poezii, note și comentarii, informații și știri din viața românilor de pretutindeni. Redactorii și colaboratorii revistei au susținut totodată necesitatea colaborării reprezentanților tuturor straturilor sociale românești în vederea realizării marilor deziderate naționale: „Toate acestea ușor se vor putea realiza, dacă ne vom încheia toți fără deosebire de stare și cultură în activitatea neobosită pentru înaintarea neamului nostru. [Toți] trebuie să înțeleagă că o solidaritate fermă și bine înțeleasă ne va duce cu pași repezi la realizarea dorințelor noastre și va mări prestigiul și autoritatea poporului românesc”.

Răspunzând interesului opiniei publice românești față de lupta de eliberare națională a Indiei, inițiată și condusă de Mahatma Gandhi, revista *Vremea* publică, la 10 iulie, un portret politic al ilt trului însuflețitor al sutelor de milioane de indieni cel care își formulează crezul său uman și politic astfel: „Nu doresc să fiu altceva decât un simplu muncitor, un simplu servitor al Indiei și al omenirii”.

Sînt evidențiate trăsăturile originale ale doctrinei sale, *satya-graha*, care preconiza lupta pentru dreptate socială și națională, pentru adevăr care „exclue folosirea violenței, sub oricare din formele sau aspectele existente”.

„Mahatma Gandhi — consemnează amintita publicație — a fost un om de acțiune. India l-a așteptat veacuri de-a rîndul și l-a îmbrățișat cu entuziasm, cu dragoste, cu înțelepciune atunci cînd a apărut și și-a spus cuvîntul, care a electrizat masele indiene”. Subliniind îndreptățirea luptei de emancipare, revista continuă: „Multe au suferit indienii sub călcîiul imperialismului britanic. Sub masca păcii, modernismului, civilizației, sub pretext că luptă să trezească popoarele la viață nouă, englezii au comis nedreptăți strigătoare la cer, au vărsat sînge nevinovat, au robît, au împilat pentru a se căpătui. La lupta pe care a declanșat-o pentru eliberarea Indiei de sub englezi, Gandhi a chemat pe oameni prevenindu-i de greutățile luptei, arătîndu-le riscurile, toate primejdiele.

Exemplul vieții lui Gandhi — arată în încheiere *Vremea* — este astăzi un îndreptar de viață pentru mulți indieni. Acest șef indian a concentrat și concentrează într-atît entuziasmul noilor generații ale Indiei și desigur și al celor viitoare cît a reușit să întrupeze din adevărul de totdeauna al unei nații ce nu se împacă defel cu dominația, fie chiar civilizatoare, a Marii Britanii”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

s-au cercetat lucrurile elevilor din 22 compunerii și traduceri, din 6 zugrăvile, 98 desene istorice și de arhitectură și topografie. L.S. prințul Sutu au împărțit după aceea premii cinstitoare la elevii care s-au deosebit prin a lor talent și purtări plătitoare”.

● Intre evenimentele muzicale ale stagiunii se înscriseră un concert de neuitat, Enescu-Menuhin la Paris. Comentîndu-l, Dinu Lipăști scrie în *Libertatea*: „Enescu și Menuhin reușiri într-un singur concert! Clipe extrem de frumoase, în care cel ce păstrează amintirea neuitatelor concerte ale maestrului Enescu au avut înzlea de a-l auzi pe alocuri, prin arcul lui Menuhin. Tîrîrului virtuos îl doresc din inimă să continue a primi cu aceeași dragoste respectuoasă darul minunat al lui George Enescu, fără care toată perfecțiunea instrumentală la care a ajuns nu-l va putea purta pe culmile înalte ale artei sale”.

● Realitatea ilustrată, „revistă de actualități și cultură generală”, condusă de Tudor Teodorescu-Bra-niște, împlinește 600 săptămîni de existență.

● Cum aflăm dintr-un articol publicat de prof. Const. Stoicescu, rectorul Universității din București, în *Timbul* din 14 iulie, în anul universitar 1937-1938 în Capitală au fost 11 660 studenți, față de 14 338 în anul școlar 1936-1937.

● Pe distanța București-Bra-sov se pune în circulație prima locomotivă Diesel electrică din dotarea C.F.R.-ului.

● Editura Fundațiilor pentru literatură și artă (director prof. Al. Rosetti) publică *Viata lui Ion Creangă* de G. Călinescu, volum lansat cu prilejul „Lunii cărții”.

THOMAS PAINE

SCRIITORUL A DOUĂ REVOLUȚII

STUART ANDREWS

Publicistul american Thomas Paine a murit la New York la 8 iunie 1809¹.

Avea 72 de ani. A fost înmormântat la ferma sa de la New Rochelle. Micul cortegiu care l-a însoțit pe ultimul drum era condus de o franțuzoaică, doamna Bonneville, și de doi dintre cei trei filii ai săi. Oprindu-se la un capăt al mormintului, doamna Bonneville a cerut unuia dintre copii să meargă la celălalt capăt: „Oh! domnule Paine, a exclamat ea, fiul meu stă mărturie recunoștinței Americii, iar eu celei a Franței“.

Această scenă constituie un simbol al conexiunii între revoluția americană (1776-1783)² și cea franceză (1789-1794)³, ea ne reamintește de cheia Bastiliei, care se găsește în casa lui George Washington, din Mount Vernon. După ce în 1790, marchizul La Fayette i-a încredințat cheia, pentru a o preda lui Washington, Paine scria într-o scrisoare de însoțire: „Cheia stă mărturie primelor semne de maturizare a principilor americane transmise în Europa. Nu încapă nici o îndolală că principiile Americii au deschis porțile Bastiliei, de aceea cheia și-a recăpătat locul ei de drept“.

În misiune la curtea Franței

Paine a jucat un rol important în fondarea Statelor Unite ale Americii. Pamfletele sale politice *Common Sense* (Bunul simț), scris în 1776, și *The American Crisis*, în anii războiului pentru independența coloniilor engleze (1776-1783), au reprezentat o pledoarie convingătoare pentru independența Americii, deși autorul lor era de origine engleză. Se născuse în comitatul Norfolk, de pe coasta estică a Angliei, iar în America emigrase în 1774. Totodată, Paine a susținut că americanii datorează succesul revoluției lor în principal Franței. Într-o scrisoare adresată, în august 1776, lui George Washington, Paine nota: „Dacă nu ar fi existat sprijinul Franței, în oameni, bani și vase, sistemul dumneavoastră de guvernare, rece și antimilitarist... ar fi condus, după toate probabilitățile, la pieirea Americii“.

În calitate sa de secretar al Comitetului pentru afaceri externe al Congresului, între anii 1777 și 1779, el a cunoscut foarte bine valoarea asistenței militare acordate Americii de guvernul lui Ludovic XVI. A fost la curent și cu termenii în care s-a încheiat tranzacția și chiar a publicat unele amănunte mai puțin cunoscute ale acestor tratative: „Din corespondența pe care Comitetul a întreținut-o cu anumite personalități din Europa... am văzut că proviziile pe care Silas Deane (reprezentantul diplomatic al S.U.A. în Franța) și Beaumarchais⁴ au pretins că le-au cumpărat erau un cadou din partea curții Franței și proveneau din arsenalele regelui“.

Publicarea de către Paine a unor secrete diplomatice, în citeva reviste din Philadelphia, i-a atras îndepărtarea din postul de secretar al Comitetului pentru afaceri externe, în ianuarie 1779. În anul următor, el a sugerat în Congres să se apeleze la Ludovic XVI pentru un nou ajutor. Congresul a fost de acord să ceară curții regale a Franței 25 milioane de livre și să-l trimită pe John Laurens ca emisar al său, iar acesta din urmă l-a invitat pe Paine să-l însoțească. Misiunea lui Laurens a fost încununată de succes. După cum afirmă Paine, „ajutorul obținut din partea Franței a constatat din șase milioane de livre, drept cadou, și din zece milioane, ca împrumut din Olanda, garantat de Franța“.

În a sa *Scrisoare către abatele Raynal despre afacerile*

¹ Reproducem acest articol, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista engleză *History Today*, vol. 33, august 1983.

² *Magazin istoric*, nr. 7/1971, 1-6/1976; 7/1972, 6/1973, 7, 12/1979; 3-4/1982.

Americii de Nord, publicată în august 1782, Paine nota că, „probabil niciodată două acțiuni nu s-au aflat într-o atît de intimă și puternică interdependență, cu scopul de a combate și a elimina prejudecățile, ca revoluția din America și alianța cu Franța”.

Edmund Burke primește replică

Tratatul de la Versailles, din 1783, care a pus capăt războiului pentru independență al coloniilor engleze, se pare că l-a adus pe Paine în situația unui rebel fără cauză. El a început să se preocupe de știință. Întoarcea lui Benjamin Franklin la Philadelphia în 1785, după zece ani de ședere la Paris¹, unde reprezentase Statele Unite ale Americii, se pare că a contribuit la a-i trezi interesul științific lui Paine. Franklin a fost foarte impresionat de proiectul lui privind un pod de fier prefabricat.

Cînd s-a realizat prima lui machetă, Paine a constatat că era de o eleganță remarcabilă adăugînd că „ea este vizitată și deosebit de admirată de doamne, care, deși nu sînt familiarizate cu principiile matematicii, sînt cu siguranță judecătore ale bunului gust”. Preocuparea pentru podul de fier l-a readus pe Paine la Paris. În vara lui 1787, el a prezentat un model la Academia de Științe, unde lucrarea s-a bucurat de aprecieri favorabile. Înarmat cu acest bagaj, Paine s-a îndreptat spre Londra, pentru a obține o aprobare asemănătoare din partea Societății Regale². Thomas Jefferson, care îi succedase lui Franklin ca trimis american la Paris, și La Fayette i-au promis că, în timpul lipsei sale din capitala Franței, ei vor încerca să convingă guvernul francez să adopte proiectul său pentru un pod peste Sena.

Dar cînd s-a întors la Paris, Paine a aflat că perspectivele pentru construirea unui astfel de pod nu erau nici pe departe atît de bune cum speraseră

În iulie 1789, populația Parisului se ridică la luptă împotriva monarhiei absolute (gravură de epocă)

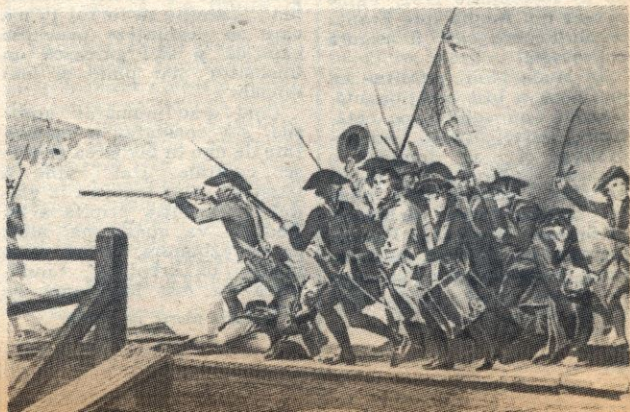
Jefferson și La Fayette. Proiectul i-a unit însă pe cei trei bărbați, constituind baza unei durabile prietenii. Același proiect l-a pus în contact pe Paine cu filosoful englez Edmund Burke, favorabil revendicării coloniilor engleze din America. Întors în Anglia, în vara lui 1788, tot pentru probleme tehnice, Paine a fost invitat să petreacă o săptămînă pe domeniul lui Burke, de la Beaconsfield. Filosoful scria ulterior despre oaspetele său: „Nu aş putea afirma că nu manifestă un oarecare interes față de politică, dar este mult prea profund implicat în diverse proiecte mecanice”. Chiar cu o zi înainte de căderea Bastiliei, Paine i-a scris lui Jefferson că a înregistrat progrese în realizarea podului.

La începutul lui noiembrie 1790, cînd Burke a publicat *Reflections on the Revolution in France* (Reflecții asupra revoluției din Franța), un atac contra revoluției franceze,

Paine se afla la Londra. Ulterior, el va mărturisii că pamphletul lui Burke i-a schimbat cursul vieții: „În acel moment, am renunțat la pod. Mi-am oprit lucrările, pentru a-mi folosi forțele într-o operă mai utilă, *Rights of Man* (Drepturile omului), ca răspuns la scrierea domnului Burke”. În *Rights of Man* Paine apăra revoluția franceză, în plină desfășurare, și principiile republicane.

Conform celor afirmate de el, ceea ce se întimpla în Franța era o extindere în Europa a principiilor revoluției americane. „Cauza poporului francez este aceeași cu a întregii Europe sau cu a întregii lumi”, scria Paine în prefața ediției franceze. *Drepturile omului* a apărut în două părți la un interval de 11 luni, prima dedicată lui George Washington, a doua — lui La Fayette. În ultima parte, publicată în februarie 1792, Paine descria ce înseamnă o

La North Bridge, în 1776, armata coloniilor engleze din America întreprinde primul atac asupra trupelor metropolei

republică. „O republică nu este vreo formă particulară de guvernământ”. „Guverna-re republicană nu este alt-ceva decât guvernul alcătuit și condus pentru interesul pu-blic”. Drepturile omului a fost reprodus în 400 000-500 000 exemplare, în diferite tradu-cheri. Prețul scăzut i-a asigu-rat o largă circulație. În vara lui 1792, ideile revoluționare ale lui Paine au început să dea roade. Sub îniriirea lor, numeroși lucrători din comi-tatele Angliei au adresat peti-ții Parlamentului, în care își formulau răspicat revendică-riile. Răspunsul guvernului a fost o proclamație împotriva răzvrătirii și punerea sub acu-zare a lui Paine.

„Vino, prietene al poporului...”

În august 1792, a sosit ves-tea abolirii monarhiei din Franța. La 26 august, Franța a conferit titlul de cetățean de onoare la 17 persoane străine, care „prin scrierile și prin curajul lor au servit cauza libertății și care au pregătit eliberarea poporului”. Printre ei se numărau George Washington și Thomas Paine.

În alegerile pentru Conven-ția Națională (Adunarea Con-stituantă), Paine a fost ales de nu mai puțin de patru de-partamente. S-a decis pentru Calais, ai cărui locuitori i-au trimis irezistibile apeluri: „Vino, prietene al poporului, să sporești numărul patrio-ților dintr-o adunare care va decide destinul speciei umane. Perioada fericită pe care ai prezis-o a sosit. Vino, nu ne înșela speranțele”. În noaptea de 13 septembrie 1792, Paine pornea din Anglia spre Franța revoluționară, care îi asigura un refugiu.

În ciuda ploii, primirea lui în Calais a fost emoționantă. Gărzile l-au salutat pe cetă-țeanul Paine, ofițerii l-au îm-brățișat și i-au înmănat o cocardă. Bateria a tras focuri de salut. Străzile erau pline de oameni care aclamau: „Trăiască Thomas Paine!” Cuprins de spiritul momen-tului, oaspetele și-a pus mina pe inimă și a jurat să-și dedice viața cauzei lor.

Sosit la Paris, el a publicat *Letter to the People of France* (Scrisoare către poporul Fran-ței) în care își exprima din nou credința că „teoriile revo-luției franceze sînt cele ale întregii omeniri” și asemuia războiul împotriva monar-hiilor europene cu ultimul război revoluționar din Ame-rica. În octombrie, Convenția l-a cooptat pe Paine într-un comitet format din nouă per-sonalități însărcinate să alcă-tuiască o nouă Constituție. Și-a atras de partea sa mai multe voturi decât oricare altul.

În acele zile, la Paris, se hotărâsoarta lui Ludovic XVI. Pe 20 noiembrie, Paine a trimis președintelui Conven-ției un articol conținînd moti-vele pentru care era hotărît să-l dea în judecată pe rege. „Dacă Ludovic este nevinov-at, scria el, lăsați-l să-și dovedească nevinovăția; dacă este vinovat, lăsați națiunea să hotărască dacă trebuie pe-depsit sau iertat... El ar tre-bui chemat în fața justiției nu numai pentru prejudiciile aduse Franței, ci și pentru faptul că a conspirat împo-triva întregii Europe”.

Dar cînd, în decembrie, re-gele a fost dat în judecată, Paine opina, într-o cuvîntare rostită în Convenție, la 15 ianuarie 1793: „Fie ca expul-zarea sa în America să-i cons-tituie destinul. Fie ca aceste State Unite să fie salvarea și azilul lui Ludovic Capet”. El reamintea apoi auditorilor săi înaltele idealuri cu care înce-puse revoluția: „S-a propus atunci abolirea pedepsei capi-tale și, cu o deosebită satis-facție, îmi amintesc umanista și excelența cuvîntare a lui Robespierre!... Franța a fost prima dintre națiunile euro-pene care a abolit monar-hia... Lăsați-o să fie tot prima care să desființeze pedeapsa capitală și să-i găsească un înlocuitor mai blind și mai eficient”.

Cînd s-au numărat votu-riile, s-a constatat o majori-tate de unu în favoarea pede-psei capitale. Dar Paine a insistat: „Sînt îngrozit la gin-dul că execuția pripită a lui Ludovic va apare mai mult ca o răzbu-nare, și nu ca o măsură de dreptate”. Cuvîntarea i-a fost întreruptă de

deputatul Marat, care a afir-mat că Paine este fiul unui quaker², de aceea vederile sale religioase îl fac să se opună pedepsei capitale, obiecția sa nefiind, din acest motiv, vala-bilă.

Convenția a votat execuța-rea lui Ludovic în 24 de ore. Acest vot a marcat sfîrșitul influenței lui Paine în dez-bateri.

Un apostol sau un impostor?

Ulterior el s-a mutat într-o casă mică din împrejurimile capitalei franceze, „departe de panica și confuzia cu care era confruntat destul de des centrul Parisului”, cum nota într-un eseu scris în acea pe-rioadă și intitulat semnifica-tiv *To Forgetfulness* (Uitării).

A asistat apoi la instaura-rea Terorii revoluționare (septembrie 1793-iulie 1794), concretizată pentru început prin arestarea a doi dintre tovarășii săi. La 28 decembrie 1793, a fost și el închis la Palatul Luxemburg. Descrie-rea vieții lui acolo, în apogeu-l regimului Terorii, este sobră și laconică: „Nici nu se scursese bine noaptea, și din închisoare au fost luați 50 sau chiar mai mulți arestați, duși în fața unui pretins tribunal și ghilotinați înainte de căderea nopții următoare. Într-o noapte, au fost scoase din Luxemburg 169 persoane, iar în cursul lunii iulie 160 din ele au fost ghilotinate. O listă cu încă două sute de persoane a fost pregătită cu cîteva zile înainte de căderea lui Robespierre. Am toate moti-vele să cred că pe această listă eram inclus și eu”.

Paine nu putea înțelege de ce guvernul american nu cerea eliberarea sa. Apelurile sale către Convenție, Comitetul sal-vării publice și Comitetul sigu-ranței generale au rămas și ele fără ecou. În închisoare, el a aflat cu consternare că nu mai era socotit cetățean ame-rican. James Monroe, viito-

² Quakerii erau adepții unei secte protestante engleze din sec. XVII. Persecuți deoarece refuzau pre-starea jurămîntului și a serviciului militar, mulți dintre ei au emigrat în America.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1973.

ÎN ROMÂNIA

„SOLUȚIA FINALĂ”

HITLERISTĂ

NU A PUTUT FI

APLICATĂ (II)

(Urmare din p. 27)

rul președinte american, i-a scris, asigurându-l: „Fiind împreună cu noi în timpul revoluției, faceți parte din țara noastră, ca și cum v-ați fi născut aici și nu aparțineți Angliei mai mult decât oricare american născut în America... Americanii nu sînt și nici n-ar putea fi indiferenți față de situația lui Thomas Paine”.

Abia la 4 noiembrie 1794, Paine a fost eliberat. Monroe l-a invitat să-i fie oaspete în casa sa, unde a rămas opt luni. În ciuda deteriorării sănătății, ca urmare a detenției, Paine a continuat să joace un rol politic și sub Directorat, (1795-1799), fiind în bune relații cu cei cinci directori. În iarna 1795-1796, a scris pamfletul *Agrarian Justice* (Justiția agrară), un atac la adresa inegalităților generate de proprietatea privată, ceea ce i-a atras mulți dușmani în cercurile guvernamentale. În august 1796, Paine a publicat *Letter to George Washington*, un volum de scrisori adresate președintelui Washington, pe care le începea cu o plîngere privind neamsecul acestuia, în timpul cît a stat arestat, în special în ultimele trei luni, pe care „le datorez nu lui Robespierre, ci partenerului său de proiecte, George Washington”... În continuare, adresîndu-se acestuia, Paine scria: „Cît despre dumneavoastră, domnule, perfid în prietenie (cum ați fost cu mine în zile grele) și ipocrit în viața publică, lumea va fi pusă în încurcătură cînd va trebui să decidă în ce măsură sînteți un Apostol sau un Impostor, în ce măsură ați abandonat bunele principii sau nici nu le-ați avut vreodată”.

Se mai putea oare Paine întoarce în America? Deocamdată, nu. Avea să mai rămînă cinci ani în Franța. Într-o zi, la Paris, a primit vizita generalului Bonaparte, care i-a mărturisit că doarme cu o copie a *Drepturilor omului* sub pernă și că „în fiecare oraș din univers [lui Paine] ar trebui să i se ridice o statuie din aur”.

Ultimii ani petrecuți la Paris au fost liniștiți pentru Paine. El nu a comentat public nici lovitura de stat a lui Bonaparte, din 18 brumar (9 noiembrie 1799), nici moar-

tea lui George Washington, survenită la 14 decembrie același an. În 1806 avea să-l apere în mod public pe Napoleon în *Remarks on the Political and Military Affairs of Europe* (Observații asupra problemelor militare și politice ale Europei), negînd păreră că ar fi un uzurpator. „Dacă există vreunul dintre ei [impărații Europei] mai puțin uzurpator decât ceilalți, acesta este Bonaparte, deoarece rangul și titlul pe care le deține acum i le-a dat națiunea franceză”.

La proclamarea, în mai 1804, a primului imperiu francez, Paine nu se mai afla în Franța. O părăsise de doi ani, de la 1 septembrie 1802, cînd se imbarcase pentru Statele Unite ale Americii. Acolo avea să descopere că serviciile sale către țară fuseseră uitate total și că era privit cu suspiciune, ca un infidel. Dar Thomas Jefferson devenit, din martie 1801, președinte al Statelor Unite ale Americii, l-a primit oficial la Washington, în 1803. La un banchet oferit la New York, puțin mai tîrziu, Paine i-a fost oaspete de onoare președintelui. Mulți dintre americani nu i-au putut însă ierta *Scrisoarea către George Washington*. În 1804 unul dintre ei — în timp ce Paine stătea la fereastra căsuței sale de la ferma din New Rochelle — a încercat să-l omoare cu o mușchetă încărcată cu alice mari. Eroul revoluției americane din 1776, ale cărui scrieri inspiraseră victoriile coloniștilor, i s-a respins, în noiembrie 1805, votul în alegerile pentru Congres, pe motiv că nu era cetățean american. Paine se simțea părăsit. Unui prieten i-a mărturisit chiar că-i pare foarte rău că s-a întors în America.

Posteritatea l-a tratat însă cu mai multă bunăvoință. El nu și-a putut construi podul, dar cariera sa politică și literară a traversat Atlanticul, legînd revoluțiile americană și franceză. În acest sens, Statuia Libertății¹, oferită de națiunea franceză poporului american, poate fi socotită un gest în memoria lui Paine. ■

În românește de
Martha ȘTEFĂNESCU

¹ Magazin istoric, nr. 3 /1986.

zilei de 3 mai 1944, am fost arestați toți evreii din Șoimeni, Vultureni și Fodora și duși la postul de jandarmi din Fodora. A doua zi, în drum spre ghetoul din Cluj, am trecut din nou prin satul meu natal — Șoimeni. Nu știu cînd și cum se aflase de ora la care vom trece, dar în momentul în care convoiul nostru — 6 care trase de cîte doi bivoli — a ajuns în sat, toată lumea, cu mic cu mare, coborise de pe toate ulițele la drumul mare. Bătrînii stăteau nemiscați, dincolo de șanț, sprijiniți în bîtele lor, ca niște statui. Bărbații și femeile se apropiau pe nesimțite de convoi. Jandarmii horthyști și-au scos puștile din bandulieră, strîngînd:

— La o parte!... Nu. Vă apropiați că tragem!

Atunci, ca la un semnal, femeile, scoțînd de sub șorțuri tot felul de coșuri și traiste pline cu alimente, le-au aruncat în căruțele ce ne transportau...

De-a lungul cumplitelui calvar pe care l-am străbătut, cînd am aflat că mîama și trei frați ai mei au fost asfixiați în camerele de gaze de la *Birkenau-Auschwitz*, că tata a fost ucis la *Mauthausen* și cînd nu știam dacă mai am pe cineva din familie în viață, imaginea acestor oameni și a solidarității manifestate față de noi, imaginea consătenilor mei români, ieșiți în drum și oferindu-ne piine și plăcinte, în timp ce ei erau izbiți cu patul puștilor minuite cu sălbăticie de jandarmii horthyști, mi-au dat forța să rezist, m-au ajutat să cred că nu sînt singur, că am unde să mă întorc. ■

PE MUREȘ ȘI PE TÎRNAVE

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Între râurile Olt și Mureș există numeroase asemănări și puncte comune, care îngăduie sugestive paralele. Ambele izvorăsc din Muntele Hășmașul Mare, din locuri de un deosebit pitoresc; amîndouă sînt cursuri de apă importante, cunoscute încă din antichitate și care și-au păstrat, de-a lungul timpului, străvechiul nume geto-dacic; și unul și altul parcurg, în drumul lor, zone cu o bogată istorie.

După ce, în unul din numerele anterioare, am străbătut traseul Oltului¹, să urmărim cursul Mureșului și al câtorva dintre principalii săi afluenți — Arieșul, Tîrnavele, Ampoiul — râuri, de asemenea, cu o bogată istorie și deseori evocate în cîntecul și poezia populară.

Chiar în apropierea locului de unde Mureșul pornește în traseul său sinuos, lung de 756 km, se află *Izvorul Mureșului*, stațiune pentru tineret, în care se organizează „Serbările Zăpezii”.

Fiurul apei, la izvoare, nu pare a prevesti marea râului din aval. În depresiunea Giurgeului, Mureșul are un curs lin, cu multe meandre, pentru ca, o dată ajuns la *Toplița*, să devină năvalnic, străbătînd, pînă la *Deda*, unul din cele mai pitorești defilee din țară.

Ieșit din strînsimea Munților Călimani și Giurgeului, Mureșul — care între timp și-a îmbogățit considerabil apele cu numeroase piraie și torente venind din munți — își începe drumul prin inima podi-

șului Transilvaniei. Urmărindu-l, să facem primul popas la *Reghin*, vechi oraș (menționat pentru întia oară în anul 1228), în trecut cunoscut îndeosebi ca un tirgușor meșteșugăresc, astăzi important centru de prelucrare a lemnului, ale cărui produse de mare finețe, — instrumente muzicale, ambarcațiuni și articole sportive — au depășit, prin faimă, hotarele țării. Cu monumente arhitectonice din sec. XIV-XVIII, armonios integrate noii înfățișări a orașului, Reghinul constituie una din atracțiile turistice ale județului Mureș.

Atestat documentar în jurul anului 1300, ca loc de desfășurare al unui important tirg pentru vânzarea produselor agricole și pastorale, de unde și numele așezării, municipiul *Tirgu Mureș* este unul din cele mai mari orașe străbătute de riul Mureș în drumul său. Din veacul XV, orașul a devenit și un important centru meșteșugăresc, sediu a numeroase bresle, iar din sec. XVII-XVIII s-a afirmat și pe plan cultural, aici activînd cărturari de seamă ai Transilvaniei.

În anii socialismului orașul a cunoscut o puternică dezvoltare pe plan economic, aici fiind ridicate numeroase și importante obiective industriale, ca și pe plan cultural-științific, literar-artistic, universitar. Progrese remarcabile au fost înregistrate și în domeniul urbanistic, elementele arhitectonice vechi (într-o varietate de stiluri: gotic, baroc, neobaroc) împletindu-se ar-

monios cu arhitectura modernă a noilor construcții.

Dincolo de *Luduș* — oraș industrial în necontenită dezvoltare —, Mureșul pătrunde pe teritoriul județului Alba, unde primește apele unui important afluent, Arieșul — râu ce străbate locuri cu amplă rezonanță istorică: *Albacul* lui Horea, *Cîmpenii* lui Avram Iancu, *Turda* și *Cîmpia Turzii* (în apropierea căreia se află vestitele chei). Era calea pe care, încă din vremea voievodatelor lui Gelu, Glad și Ahtum, coborau plutele încărcate cu sare din ocelele de la Turda. Ele își continuau apoi traseul pe Mureș, pînă la acea Urbs Morisena, reședința lui Ahtum, menționată în *Legenda Sf. Gerard* — scriere hagiografică din sec. XI, una din cele mai vechi mărturii ale existenței formațiunilor politice românești pe cuprinsul Transilvaniei.

În drumul său, cu numeroase meandre, Mureșul străbate alt loc încărcat de istorie: *Mirăslău*, cîmpul bătăliei din 18 septembrie 1600 purtate de Mihai Viteazul cu generalul Basta, pentru a primi, mai jos de *Teiuș*, apele reunite ale Tîrnavelor.

Tîrnavele — râuri deseori evocate în folclorul transilvan — străbat, de asemenea, localități și zone de mare interes istoric. Tîrnava Mică izvorînd din Munții Gurghiuului trece succesiv prin cunoscuta stațiune balneo-climaterică *Sovata*² și orașul *Tîrnăveni*, una din cetățile chimiei românești.

¹ „Magazin istoric”, nr. 4/1988; 9/1986.

Monumentul lui Mihai Viteazul de la Turda

Nu departe de acest oraș, se află *Cetatea de Băltă*, veche construcție, menționată în 1202-1203, care a constituit, împreună cu teritoriul înconjurător, unul din domeniile transilvane stăpinite de domnii Moldovei, de la Ștefan cel Mare (1489) până la Petru Rareș (1546).

Locuri istorice semnificative străbate și Tirnava Mare: mai întâi *Sighișoara*, socotită cea mai frumoasă cetate medievală a Transilvaniei, păstrind, într-un cadru de un pitoresc aparte, un ansamblu medieval de construcții — ziduri, 14 turnuri, străvechi locuințe, între care una atribuită lui Vlad Dracul¹; aici s-a născut, după unele mărturii, marele voievod Vlad Țepeș².

Ceva mai la vale de Sighișoara, un alt vechi oraș al Transilvaniei — *Medias* (atestat din 1267) — ce adăpostește valori arhitectonice deosebite; la *Medias* au trăit o vreme Stephan Ludwig Roth — unul dintre luptătorii democrați de la 1848, care au susținut hotărâ drepturile românilor — și Hermann Oberth — unul din pionierii rachetelor interplanetare. În apropiere de *Medias* se află un mare ansamblu arheologic — necropole de la *Bratei*, ilustrare elocventă a continuității popu-

lației autohtone în vatra dacică.

Urmează *Blajul* — oraș cu deosebit rol istoric în lupta românilor pentru unitate și dreptate socială — aici funcționând de-a lungul timpului importante instituții culturale (școli, tipografii) și tot aici reunindu-se, în trei memorabile adunări, românii revoluționari de la 1848. În aceste locuri cele două Tirnave se unesc, continuându-și drumul spre Mureș, unde își varsă apele în apropierea comunei *Mihaiș*.

Îmbogățit cu apele Tirnavelor, Mureșul ajunge la *Alba Iulia*. Străveche așezare a Daciei romane, când se numea *Apulum* (denumire preluată de la o localitate dacică — *Apoulon* — situată pe Muntele *Piatra Craivii*), *Alba Iulia* a ilustrat — de-a lungul a peste două milenii de existență — un trecut glorios și eroic. Veche cetate românească, cu ziduri albe de piatră, motiv pentru care a primit numele *Alba* (sau *Bălgrad*), acest oraș (ale cărui ziduri impunătoare, în stilul fortificațiilor Vauban, sint, în urma refacerilor din sec. XVIII din cărămida roșie) situat în apropierea confluenței Mureșului cu Ampoii (străvechiul *Ampelum*), a trăit momentul istoric al primei uniri a tuturor românilor în vatra dacică, înfăptuită de Mihai Viteazul în 1599-1600. Și tot la *Alba Iulia* a fost conștințită, la 1 Decembrie 1918, în impresionanta adunare a celor 1 228 delegați și a peste 100 000 români veniți din toate colțurile Transilvaniei, „unirea pentru toate veacurile”. O unire pentru care luptaseră și se jertfiseră atâtea și atâtea generații de patrioți.

După ce a traversat Podișul Transilvaniei, Mureșul pătrunde iarăși în munți, în Carpații Apuseni — „țara de piatră” a moților³. În apropiere de *Deva*⁴, veche reședință voievodală a Transilvaniei, capitală a județului Hunedoara — oraș menționat încă din anul 1269 — călătorul poate vedea cetatea, adevărat cuib de vultur, înălțată pe o stîncă de lingă riu. Este aceeași cetate către care s-a îndreptat, în 1784, *Ultimatumul* adresat nobilimii de țărani români răs-

culați pentru drepturi. Deva numără și alte vestigii istorice între care *Magna Curia* (în prezent sediul muzeului arheologic) — impresionantă construcție datind din anul 1621.

Dincolo de noua barieră a munților, care își întind ultimii pînteni până în apropiere de *Lipova* — oraș cu recunoscute calități balneo-climaterice — Mureșul ajunge la cîmpie, purtîndu-și domol apelor spre *Arad*, puternică cetate a industriei românești. Aradul este atestat documentar încă din anul 1156, dar cetatea de pămînt din satul *Glogovăț-Vladimirescu* (integrat în aria municipiului), denotă o și mai mare vechime. Orașul a constituit și un important centru al luptei pentru unire, locul înființării în 1918 a Consiliului Național Român Central, fiind, totodată, un municipiu cu o bogată activitate cultural-științifică.

Pînă la hotarul țării, Mureșul mai străbate localitățile *Pecica* (unde se află o cetate dacică menționată de Ptolemeu în *Indreptarul geografic*), considerată de specialiști a fi *Ziridava*, și *Nădlac*. Apoi, după 718,5 km de curgere — cînd mai lină, cînd mai năvalnică — pe teritoriul țării noastre, riul mai străbate 37,5 km pentru a se vărsa în Tisa și de aici în Dunăre. ■

Municipiul Tirgu Mureș

¹ *Magazin istoric*, nr. 10/1977; 10/1987; 11/1987; 7/1982.

Corul refuză să cînte pentru naziști

Cinci premii Oscar — între care și statueta pentru cel mai bun film al anului — veneau să încununeze în 1965 *Sunetul muzicii* — cel de al patrulea musical al deceniului 1961-1970, după *West Side Story*, *Mary Poppins*, și *My Fair Lady*. Cele două vedete ale filmului reunite pe generic — Julie Andrews (Maria von Trapp) și Christopher Plummer (căpitanul von Trapp) — constituie, desigur, o explicație pentru un asemenea palmares. Dar succesul filmului — care a figurat pînă în 1981 la Box Office între primele zece din lume — s-a datorat în egală măsură și

subiectului său: povestea romanțată a unui episod real din viața unei renumite familii de cîntăreți, care a reușit să se salveze din Austria ocupată de hitleriști.

Înainte de a reconstitui drumul parcurs de fugari — cu ajutorul mărturiilor publicate în numărul din luna decembrie 1986 al revistei *American History Illustrated* — să reamintim cîteva date despre principalii eroi.

Baronul Georg von Trapp, membru al unei importante familii nobiliare din Salzburg, fusese căpitan în marina imperială austriacă în timpul primei conflagrații mondiale. Du-

pă război, s-a retras la proprietatea sa dintr-o suburbie a localității Aigen. Murindu-i soția, a angajat-o pe tinăra Maria — care părăsise noviciatul de la mănăstirea Nonnberg — ca guvernantă a celor șapte copii rămași fără mamă. Devenită baroană von Trapp, Maria a provocat o adevărată furtună în familie. Cu trei ani înainte de ocuparea Austriei (1938), ea a alcătuit „Corul Familiei von Trapp”, cu ajutorul unui talentat muzician, părintele Franz Wasner. Cu toții au realizat și instrumentele specifice muzicii din secolele XIV-XV, cu care se acompaniau.

Primul succes a fost cîștigarea premiului I la un concurs de cîntece populare organizat chiar în orașul Salzburg. Baronul von Trapp, care cedase cu greu rugămintii membrilor familiei sale de a le permite să urce pe scenă, cu promisiunea că era pentru prima și ultima oară, a trebuit să accepte numeroasele oferte făcute de impresari din Europa și de peste Ocean. Viitorul „Corului Familiei von Trapp” părea asigurat.

A intervenit însă, în martie 1938, Anschlussul, care a șters Austria de pe hartă, încorporînd-o în Reichul nazist. Act cu care Georg von Trapp nu s-a putut niciodată împăca și pe care l-a combătut, în ciuda pericolului ce îl amenința. Mai mult chiar, atunci cînd i s-a cerut să arboreze pe casa din Salzburg drapelul cu svastică, în cîinstea vizitei lui Hitler, von Trapp a replicat: „Cred că unul dintre splendecele mele covoare persane ar constitui o pavoazare mult mai reușită”. Un băiat al baronului, Rupert, proaspăt absolvent al unei școli medicale, a refuzat un post care l-ar fi obligat să lucreze în armata germană. Iar von Trapp însuși n-a acceptat numirea sa în marină, în calitate de comandant de submarin.

Familia von Trapp în turneu

(Continuare în p. 62)

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

3 MAI 1945. ȚINTA ATACULUI: PACHEBOTUL „CAP ARCONA” (II)

GÜNTHER SCHWARBERG

Cu șase zile înainte de ziua victoriei asupra fascismului, din 9 mai 1945, în golful Lübeck a avut loc o catastrofă navală despre care marea majoritate a istoricilor celui de-al doilea război mondial știu puține lucruri. O catastrofă care s-a datorat unei erori și s-a soldat cu mii de victime. Pe baza mărturiilor supraviețuitorilor, Günther Schwarberg, autorul cărții *Angriffsziel Cap Arcona*, apărută la Hamburg, în 1983, și aflată în pregătire în versiune românească la Editura politică, sub titlul *Ținta atacului: pachebotul „Cap Arcona”, reconstituie în cele mai mici detalii acest episod dramatic al ultimei conflagrații mondiale. Să urmărim în continuarea fragmentelor apărute în numărul trecut al revistei noastre alte secvențe din cartea autorului vestgerman.*

Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Panică! Panică!

Pe „Cap Arcona”, medicul polonez dr. Borucki tocmai îi spune prietenului său, Joseph Owczarek, deținutul nr. F. 30718 din lagărul Neuengamme: „Ai auzit? Va fi pace! O sărbătorim. Vino la șase și un sfert în cabina noastră, vom avea piine și margarină!” După care, Owczarek urcă pe punte, iar Borucki coboară. Exact în acel moment, cad rachetele. Borucki e ucis.

„Incendiul a izbucnit în mai multe locuri”, relatează fostul deținut Heinrich Mehlinger. Împreună cu alți un-

Intre timp, Günther Schwarberg — căruia i-a apărut o nouă versiune, îmbogățită, a lucrării *Medicii S.S. și copiii*, intitulată *Medicii S.S. și copiii de la Cheil Bullenhusser* — a fost distins cu premiul olandez „Anna Frank” pe anul 1988, decernat până acum doar celor patru olandezi de la Amsterdam care au ascuns familia Frank.

Același premiu a fost acordat și soției lui Günther Schwarberg. Este pentru prima oară când această distincție este atribuită unor germani. Premiul a fost acordat atât pentru cartea menționată, cât și pentru întemeierea „Asociației copiilor de la Cheil Bullenhusser”, în memoria copiilor uciși de naziști în acest loc.

sprezece camarazi, s-a trezit culcat pe podeaua unei cabine de lux de pe puntea C. De 24 ore nu primiseră altceva decât o felie de piine uscată, erau complet sleiți de putere și abia mai puteau sta în picioare. „Prin hubloul cabinei, au văzut căzind lângă vas o rachetă eșuată. După aceea, loviturile în plin au nimerit în casa scărilor principale.

Întregul vas s-a zgâlțit ca la cutremur... Panică! Panică!... Deținuții s-au năpusit din cabine pe culoare. Dar cum acestea erau foarte înguste, s-a produs o teribilă îmbulzeală și țipetele oamenilor au devenit asurzitoare. Unii deținuți au încercat să scoată furtunile de pompieri de pe cilindri. Dar nu s-au derulat decât cițiva metri din fiecare furtun. Restul fusese tăiat”. De cine tăiat? De „Comandoul Securității”, în fruntea căruia era S.S.-Untersturmführerul Kierstein, care înțelegea prin „securitate” un singur lucru: securitate împotriva tentativelor de fugă. „Pe culoare zăceau deținuți ale căror haine începuseră să ia foc. Am aruncat repede peste ei cele cîteva păături de

care dispuneam. Un francez a urcat pînă în casa scărilor. Și hainele sale ardeau. Nu a mai fost în stare decît să bolborosească: «Numai apă! Numai foc! Totu-i distrus!» Și s-a prăbușit, fără viață. Ce se întimpla la mijlocul vasului și la prova nu se putea distinge din spate. După părerea mea, acolo totul s-a năruit, căci cei care au putut fi salvați mai tirziu au venit, toți, de la pupa vasului”, scrie Heinrich Mehlinger. Și, în continuare: „Sub puntea C pe care ne găseam noi, focul trebuie să fi făcut ravagii totale, căci urletele au încetat dintr-o dată. Podeaua era teribil de fierbinte. Ulterior, sub noi totul a fost mort și ars”.

Cine a putut să se salveze pe punte era expus unui alt pericol de moarte: alte avioane britanice se apropiau, în zbor razant. De data aceasta, au mitraliat vasul. În plus, o altă escadrilă se îndrepta acum spre „Thielbek”.

Imediat în urma escadrilei „Birthday”, condusă de Rumbold, zbura — în direcția vasului în flăcări — o a doua formație. Era escadrila 197, de sub comanda sublocote-

mentului K.J. Harding, care decolase de pe aerodromul militar Celle. „Cînd am ajuns deasupra golfului Lübeck, am văzut staționînd dedesubt două nave mari. Din una ieșeau flăcări imense, din cealaltă — un vas de pasageri cu două coșuri —, flăcări mai mici de pe puntea de comandă. Am îndreptat „secțiunea verde” de la est spre vest, pentru atac asupra celei de a doua nave. Cînd ne-am înălțat, după atac, am văzut explodînd primele bombe în calele din spate și, totodată, împrăștiindu-se o groază de tîndări din acea parte a carcasei, care era orientată spre port. Toate celelalte bombe au eșuat. La al doilea zbor, am zărit vasul răsturnat și fumegînd încă”.

Între primul și cel de al doilea raid al lui Harding, o a treia escadrilă din „Royal Air Force” își face apariția, cea avînd numărul 198, comandată de căpitanul Johnny Baldwin. Se îndreaptă spre „Thielbek”. Aparatele „Typhoon” decolau de pe aerodromul militar de la Plantlünne, situat între Rheine și Lingen, nu departe de granița olandeză. Baldwin este un om care nu se dă înlăturat de la nimic, are 27 de ani și a primit cele mai înalte distincții britanice de aviator. Cele nouă aparate survolează „Cap Arcona”, din care ieșeau flăcări, cînd își îndreaptă rachetele asupra vasului „Deutschland”, ancorat în apropiere, iar celelalte patru, asupra lui „Thielbek”. Pe „Deutschland”, Baldwin numără „40 rachete care s-au răspîndit pe întregul vas, un foc întins de la pupa pînă la curbură provei”. După pîrerea sa, „Thielbek” a fost „învăluit în fum, avînd o înclinație transversală de 30° la tribord. Mulți oameni au părăsit vasul”.

Dar aceasta nu-i decît impresia lui Johnny Baldwin. Căci nu mulți oameni au mai putut părăsi nava. Polonezul

Bogdan Suchowiak, de sta-tură mijlocie, inginer din Poznan, în vîrstă de 32 ani, își sorbea tocmai supa de varză dintr-o marmită. Unul dintre camarazii săi fusese o conservă de carne de vită din proviziile echipajului. Conținutul cutiei l-au băgat în supă — aveau pentru prima oară, după foarte multă vreme, o mîncare hrănitoare.

Cînd apar avioanele pe deasupra lui „Thielbek”, polonezii nici măcar nu-și ridică privirea. Rachetele izbesc bordajul. Un polonez se cațără pe catarg și fixează pe el o bucată mare de pînză albă. Vasul începe să ia apă și se înclină într-o parte. Pe puntea superioară, țîșnesc flăcări din baloturi de paie. Printre prizonieri se produce panică.

Cearșafuri la catarg

Lui Walter Felgner, fost ofițer de rangul doi pe „Thielbek”, îi revine în memorie dimineața zilei de 3 mai 1945: „căpitanul Jacobsen, ofițerul de rangul întii Andresen, ofițerul de rangul trei Schotmann și cu mine stăteam sus, pe puntea superioară a vasului. Unul din noi a exclamat: Cei de pe „Cap Arcona” au arborat steaguri albe!

Căpitanul Jacobsen a replicat: «E unica soluție, chiar și pentru noi. Aruncați-le prizonierilor cearșafuri!» Primul inginer, Lau, a cărui cabină era situată la capătul din spate al punții superioare, a azvîrlit trei cearșafuri și le-a spus deținuților: «Prindeți-le de catarg!» Ceea ce deținuții au și făcut imediat. Au dat jos steagul cu zvastica și în locul lui au pus o pînză albă.

După care, căpitanul Jacobsen s-a adresat primului inginer: «Porniți! Încălziți motoarele. Tragem vasul pe uscat». Aveam legătură telefonică de la puntea de comandă cu sala de mașini, care anunța cînd motoarele erau încălzite. Un vapor cu aburi trebuie încălzit din timp, el nu pornește numaidecît. Am putut urmări foarte clar atacul asupra lui „Cap Arcona». Am văzut cum ardea. Și acum pot preciza că a trecut aproximativ o oră între atacul asupra lui „Cap Ar-

Echipajele celor opt aparate „Typhoon”, înainte de start

cona» și cel ce s-a dezlănțuit asupra noastră.

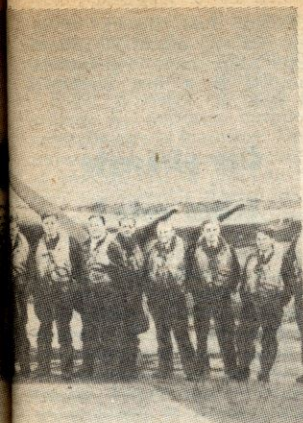
„Cap Arcona” se înclinase deja transversal. Atunci am fost atacați noi. Nu observasem deloc avioanele. Am auzit exploziile. A fost atinsă și puntea de comandă. Ne-am aruncat pe jos. Nu mi-am putut da seama cîte avioane au fost. La un moment dat, s-a instalat o scurtă pauză între atacuri. Voiam să ne ridicăm, cînd au izbucnit noi detonături.

După încetarea atacului, ni s-a oferit o cumplită imagine de pe covertă. Peste tot părți de trupuri, brațe și picioare, totul străpuns de proiectile.

Nu după mult timp, și vasul nostru s-a înclinat transversal. Ce panică s-a creat! Toți se chinuiau să iasă din cale.

¹ Vasul „Deutschland”, un mare pachetot extrarapid, cu un deplasament de 22.000 tone registru brut (capacitatea totală a navei), aparținînd Societății de navigație „Hapag”, era încă amenajat ca vas-spital. Pe latura unui coș fusese vopsit semnul Crucii roșii. Vasul nu avea la bord prizonieri. Nici un membru al echipajului nu a fost ucis în timpul atacului. Toți s-au putut salva.

Dar numai foarte puțini au reușit. Se agățau unii de alții și, astfel, erau trasi înapoi, în jos. Aveam numai scări înguste din drугuri de fier, nu și trepte obișnuite. De la inter-punte, din dreptul tambuchiului 3, unde altădată erau încăperile destinate echipajului de la antiaeriene, o scară de lemn ducea până sus. Dar pe oamenii aflați în sala de jos aceasta nu-i ajuta cu nimic. Ei trebuiau să ajungă mai întâi din cala de jos până la inter-punte.

Noi stăteam pe marginea din spate a punții superioare. Segmentul din spate al punții superioare îl aveam în cîmpul nostru vizual. Ce s-a petrecut în partea din față a punții n-am mai putut urmări. Deținuții încercau să pornească

motoarele celor două bărci de salvare. Barca de la babord a fost coborîtă brusc în apă, dar bărcile erau, și ele, complet ciuruite. Am ajutat să fie lăsată în jos barca de la tribord. Deținuții strigau fără încetare: «Ajutați-ne, sfătuiți-ne ce să facem!» Asta am și făcut. Dar, totodată, le-am mărturisit că nu are nici un rost să dea jos barca. Era găurită, distrusă. Totuși, deținuții au lăsat-o la apă, dar barca s-a scufundat pe loc. Prizonierii din lagăre se agățau cu desperare de fiecare obiect pe care îl puteau apuca în apă.

La sfîrșit, pe puntea superioară nu ne mai aflam decît căpitanul Jacobsen, primul inginer Lau, eu și ofițerul de rangul trei Schotmann. Cînd a început atacul, ofițerul de rangul întîi Andresen se îndrepta tocmai în direcția probei să pregătească ridicarea ancorei. A fost prins în învîlmășeala deținuților. Unii l-au văzut sîrind peste bord în apă. Oricum, nu avea centura de salvare la el.

Am rămas pe covetă pînă la sfîrșit, pînă ce înclinarea transversală a vasului a atins 50 grade, deci pînă puțin înainte de răsturnare. Ne era teamă să ne aruncăm în apă. Căci deținuții care nu știau să înoate se agățau cu desperare de orice se puteau prinde în apă. În ultimul moment, căpitanul Jacobsen ne-a spus: «Hotărîți-vă, vasul se răsturnă!»

Am mai apucat să-l întreb: «Dumneavoastră nu săriți în apă?» «Da, vom veni și noi imediat», răspunse el.

Așadar, ofițerul de rangul trei Schotmann și cu mine am coborît aproape vertical bordajul, ținîndu-ne de parima de legătură. Într-un loc, oarecum mai liber, ne-am aruncat în apă. Ne-am propus să ne îndepărtăm de oameni înotînd cît mai repede. Am înotat deci în larg, în timp ce toți ceilalți căutau țărmlul. Aveam montate vestele de plutire. Și trei marinari, care săriseră peste bord, aveau vestele cu ei. Eram cu îmbrăcămintea și încălțămintea pe noi. Asta ne îngreua mișcarea picioarelor, astfel că ne-am descolțorit de încălțămintă. Și am luat-o spre largul mării.

La o distanță de 50 sau 100 metri de vas, ofițerul de rangul trei Schotmann mi-a spus: «Întoarceți capul, acum se scufundă vasul». Și l-am văzut cum dispăre. Noi prinsesem, ca să zic așa, ultima clipă.

Ca în filmul despre „Lusitania”

În apă, se ducea o adevărată luptă pentru fiecare bucată de lemn. Ne-am îndepărtat de locul acela. Cînd am zărit cum 20 oameni se îndreaptă spre un singur capac de tambuchi, am început să înotăm în altă direcție. Eu nu eram un bun înotător, dar știam să înot. Șeful nostru de echipaj nu știa să înoate. Îl mai văzusem în apă. Încă înainte de a se răsturna vasul, reușisem să-i aruncăm de pe punte ultima plută de salvare. Mai apucase să o prindă. Dar și alți 40 sau 50 se prinseseră de ea, astfel că plută n-a mai putut fi de folos nimănui. Eu presupun că majoritatea pluteilor au fost, și ele, atinse de proiectile. Aproape nimic nu mai rămăsese întreg pe punte. Pe șeful echipajului îl chema Kluger. Tînăr fiind, navigasem sub comanda lui mai întîi ca marinar necalificat, apoi ca marinar; mai tîrziu, ajungînd ofițer, am făcut multe drumuri împreună cu el.

N-aș mai putea spune cît a durat înotatul nostru. Tre-cuse cel puțin o oră și jumătate. Apa era rece, apreciez că avea cam 14 grade, dar din cauza încordării nu-i simțeam temperatura.

Tot mai puțini oameni se vedeau înotînd în apă. Au apărut două cutere pescărești, amenajate ca nave de luptă. Le-am făcut semn cu minile. Unul cu siguranță nu ne-a observat și a cîrmit-o înapoi. Celălalt ne-a observat. Cred că au remarcat tresele noastre de ofițeri. Au venit spre noi și ne-au scos din apă.

Cuterul ducea cu el și deținuții, pe care-i salvase. Cuterele aveau odgoane atîrnate pe partea exterioră a bordului, vreo 4-5 bucăți. Se deplasau încet, și cine reușea să

Prizonierii sînt transportați spre nave

apuce odgonul se putea agăța strins de el. După ce ne-au luat s-au îndreptat spre coastă. În orice caz, noi am fost așezați pe punte. Am luat-o spre cea mai apropiată pasarelă, cea de la Pelzerhaken.

Înainte de asta, unul sau două avioane trăsese rădăcină în naufraziu din apă. Între timp, „Thielbek” fusese înghițit de apă. „Cap Arcona”, înclinat, fusese cuprins de flăcări. Și „Deutschland” ardea: dar pe acest ultim vas n-a murit nimeni, întrucât oamenii au fost debarcați înaintea atacului dezlănțuit asupra lor, și anume când a început atacul asupra lui „Cap Arcona”. Vasul a fost lăsat în voia sorții.

Din avioane se trăgea în oameni ce se zbăteau în apă. Este de neconceput ca cei din avioane să nu fi văzut că erau oameni în apă!

Aceasta a fost relatarea lui Walter Felgner.

Bogdan Suchowiak, rămas printre ultimii pe vas, descrie cele petrecute până la părăsirea navei: „Mii de deținuți fac eforturi teribile în încercarea lor de a ajunge din pinteul vasului la suprafața acestuia. Dar nu există decât patru scări — mult prea puține șanse pentru toți acei oameni. Prizonierii ajunși deja sus sînt trași în jos de cei care se agăță de ei. Se dă o adevărată bătaie pentru fiecare chepeng, prin care se putea ieși pe punte. Deținuții aflați pe punte se străduiesc să-i ajute pe ceilalți; le aruncă frîghii jos, în cală. Dar un nou raid al avioanelor zburînd razant îi face pe prizonieri să lase frîghiile din mînă și să caute să se ferească. Ciorchinele care atîrnă de sfori se prăbușește din nou în adîncime. Ceea ce se întîmplă aici este exact imaginea pe care o văzusem, odinioară, în filmul redînd naufragiul vaporului „Lusitania”. Numai că acum totul este mult mai brutal și lipsit de momente pline de cavalierism arătate în film. Pe punte, iau foc baloturile conținînd talaș, aduse pe bord pentru cabinele celor de la infanteria marină. Cel ce a reușit să ajungă de pe puntea inferioară pe cea de deasupra ori se aruncă imediat în apa rece — 11 grade! —, ori

aleargă dezorientat de colo pînă colo, pentru a-și găsi un loc în care să se poată feri de tirul armelor pornit din avioane”.

„Thielbek” era prevăzut cu două bărci de salvare și cu aproximativ 20 colaci de salvare. Pentru 2 800 oameni! În orice caz, bărcile și colacii nu erau accesibili deținuților. Surchowiak: „Pe bărci au pus mina imediat infanteriștii de marină înarmați pînă în dinți. Colacii de salvare și i-au împărțit între ei membrii echipajului. Vasul se înclină transversal din ce în ce mai vizibil. „Thielbek” începe să se scufunde. Cîțiva deținuți care nu-și pierd cumpătul improvizează niște mijloace de salvare primitive din scinduri și birne. 20 minute s-au scurs de la anteriorul raid. Ne pironim neconștient privirea spre portul Neustadt — nu ne vine cumva din port ajutorul salvator? Dar nici un vas, nici o barcă nu se arată. Inițial, sperasem la un ajutor venit de la „Cap Arcona”, înzestrat cu atît de multe bărci de salvare. Dar repede a trebuit să abandonăm această speranță, căci nava a fost cuprinsă cu iuteală de flăcări, de la un capăt la altul. În această situație, mi-a devenit limpede că nu poate veni vreun ajutor din afară și că noi toți, dacă nu ne aruncăm imediat în apă, vom fi trași în adîncurile ei, odată cu înghițirea vasului ce se scufundă. Trebuie să mă hotărâsc fără zăbăvă, să mă dezbrac pînă la cămașă și să pun mina pe o birnă din bucătăria de campanie! Ținîndu-mă de un cablu smuls de pe un cabestan, am coborît atent în apă. Nu se putea să colaborezi cu ceilalți camarazi. O singură realitate conta: cinci kilometri jumătate pînă la coastă, blestemata de apă rece și birna care trebuia să mă ajute să mă mențin la suprafața apei! Să fi fost ora 3 după-amiază. Soarele strălucea, dar au apărut nori și averse de ploaie au căzut la trecerea lor. Marea era liniștită, cu valuri mici. Eram hotărît să lupt pînă la capăt pentru viața mea”.

Puțini i-au urmat exemplul. La nici măcar 20 minute după atac, nava s-a înclinat complet și a fost acoperită de apă.

Cine părăsește primul nava?

Cum a fost, oare, posibil ca, în pofida atît de multor instalații contra incendiilor, întregul vas să izbucnească în flăcări în numai cîteva minute? Cum a fost, oare, posibil ca atît de puțini oameni de pe vas să se poată salva, deși bărcile erau proiectate să fie suficiente pentru 2 120 persoane, ba chiar pe o mare furtunoasă și nu numai pe hula liniștită a golfului de la Neustadt?

A fost posibil, pentru că toate dispozitivele de securitate erau comandate centralizat de pe puntea de comandă a navei. Dar puntea de comandă a rămas goală. La auzul primelor explozii ale proiectilelor ajunse pe vas, toți ofițerii de pe „Cap Arcona” au părăsit nava. Primul care a abandonat-o a fost căpitanul Heinrich Bertram. Ei nu salvează oamenii. Ei se salvează pe ei înșiși. După cum se știe, căpitanii de vas se scufundă odată cu navele lor. În orice caz, așa se spune despre căpitanii nemți. Totuși, căpitanul Bertram a dispărut de la bord cu un mic barcăz, legat de vapor cu puțin înainte de atacul britanic asupra lui „Cap Arcona”. Cum a fugit el de pe vas?

A observat-o și ne-o spune Erwin Geschonneck: „Am văzut cum căpitanul Bertram și-a croit drum cu un cuțit de abator prin masa de oameni, cum i-a izbit necruțător cu cuțitul pe toți cei care îi stăteau în cale, pentru a ajunge la scara flexibilă și a se salva”. Și i-a reușit. A lăsat în urmă pe vaporul său o diră de sînge.

În același timp, S.S.-iștii îi opreau cu armele pe deținuți. Unii au tras chiar în ei. Hein-

rich Mehninger a încercat să urce de pe puntea C pe puntea B și puntea A. Pe scări, oameni înghesuți. Răsunau împuscături. Sus, stătea un S.S.-ist și trăgea cu două revolvere în definiții desperați ce se zbăteau să înainteze. După părerea lui, definiții trebuiau să rămână jos, să piară în flăcări sau înecați. Numai ce își terminase stocul de gloanțe că a și fost călcat în picioare de o masă dezlănțuită. Acum, definiții au putut ajunge pe puntea A. Dar unde erau bărcile de salvare? Heinrich Mehninger: „La o distanță de circa 50 metri de vapor, se vedeau trei bărci de salvare de pe „Cap Arcona”, care — nu știu cum — fuseseră lăsate la apă. În fiecare barcă, oamenii erau îngrămădiți ca sardелеle, așa că apa ajungea pînă la grinzii. Jur-împrejurul bărcilor, mai erau atîrnați o mulțime de oameni. Cei din bărci dădeau cu picioarele peste minile și capetele celor agățați din afară. Lupta pentru supraviețuire a fost oribilă! Aproape concomitent s-au răsturnat două bărci de salvare și, într-un strigăt comun, oamenii au ajuns din nou în apă. Despre reasezarea pe apă a bărcilor nici vorbă nu putea fi, nici unul nu asculta pe celălalt. Fiecare făcea ceea ce considera el că e bine pentru salvarea lui proprie. O parte din oameni au înnotat către cea de a treia barcă, care, datorită unei năvale neașteptate, s-a răsturnat și ea. Cum însă în anotimpul acela apa era foarte rece, iar definiții infometați nu mai aveau capacitatea de a rezista, la cei mai mulți s-a produs o înțepenie. Unii săriseră în apă cu vesta de plutire. Dar de la o înălțime de cca. 20 metri, chiar și un foarte bun înnotător trebuie să aibă noroc să ajungă teafăr în apă. Și iată că mulți plutesc acum morți, cu brațele întinse... Am văzut un om viu șezînd peste un asemenea mort. Vesta de plutire îi ținea pe amîndoi la suprafața apei.

Deasupra punții de promenadă mai atîrna de elatoare o barcă de salvare. Cam 20 oameni, amenințați de incen-

diu, se străduiau să o lase la apă. Unii erau deja în barcă. Ceilalți erau încă pe punte, dar nu se puteau descurca cu carcasa scripetilor, cu troliurile și cu cordajul. Flăcările începuseră să-i învaluiască uneori. La un moment dat, barca atîrna oblic, cu cama înainte, printre parime. Carcasa din spate a scripetilor se ținea încă bine. Focul a început să cuprindă frînghiile. Una a luat foc. Barca grea a alunecat peste carcasa și a pornit să se bălăbăne de-a lungul peretelui exterior al vasului în sus-în jos, în sus-în jos. Într-un urlet, oamenii din barcă s-au prăvălit în apă. Și ultima frînghie, cea din față, s-a rupt. Barca s-a precipitat ca un bolid, de la o înălțime de 20 metri, peste oamenii care se luptau cu moartea“.

O mare de capete

În tot acest timp, Heinrich Mehninger s-a găsit, împreună cu mulți alți definiți, în partea din stînga a pupei. Se simțea oarecum în siguranță, după cum spune el, „în primul rînd, pentru că era al treilea naufragiu prin care treceam“. În golf, apa avea, în locul respectiv, o adîncime de numai 18 metri, iar „Cap Arcona“ avea o lățime de 25,78 metri. Chiar și cînd, ulterior, s-a răsturnat, se mai vedeau 8 metri deasupra apei.

Dar Mehninger s-a înșelat. Abia începea primejdia ce-l păștea. Prin ușile și ferestrele din interiorul vasului a țîșnit focul.

„Focul îi cuprinsese pe toți, trupurile lor vii erau mistuite de flăcări mari“, descrie Mehninger. „Vuietul focului le acoperea, strigătele. Eu însumi fusesem cuprins de foc la spate și la cap. Din cauza încordării, nici nu mai aveam senzația de fierbințe la atingerea focului, ci aceea de rece. În ultima clipă, am zărit deasupra mea o țevă de fier, care servea la întinderea prelatei de soare. Am izbutit s-o mai apuc cu brațul întins și, cu un efort supraomenesc,

să mă ridic, agățîndu-mă cu o singură mînă. Așa am ajuns într-o poziție în care stăteam, de fapt, deasupra capetelor unei mulțimi de oameni. Cu o mînă m-am ținut de dragul de fier, cu cealaltă am putut să-l trag în sus pe prietenul meu Max. El o pășise rău la ambele brațe. Îi atîrnau bucăți de piele, ca niște zdrențe, și mă minunam cum de nu leșinase încă. Cam zece oameni mi-au putut urma exemplul. Apoi, vîlvătaia focului a crescut laolaltă cu mulțimea de trupuri. Pentru a ne salva viața, fugeam, acum, deasupra capetelor camarazilor noștri. Oamenii de sub noi formau o masă atît de compactă, încît picioarele noastre nici nu puteau pătrunde între un trup și altul. Ajunși la balustrada punții, am încălecat-o și am coborît, alunecînd, de-a lungul peretelui din afară, pînă la cabina mică a timonierului. În această încăpere, nimic nu era inflamabil. Locul era teribil de îngust, aproximativ 300 oameni erau înăuntru. Un funcționar civil de pe vas acorda, într-o manieră exemplară, primul ajutor. Pe puntea de deasupra noastră, toți camarazii au pierit în flăcări. N-a trecut mult, și focul nu mai avea din ce să se alimenteze. S-a instalat o liniște de mormînt. Imediat ce ne-a fost posibil, am încercat să privim în jur. Ni s-a înfățișat o imagine de groază. Peste 200 oameni arși, carbonizați, sudați într-un ghemo-toc“.

În intervalul unei singure ore, pe „Cap Arcona“ s-au transformat în scum peste 3 000 oameni. Majoritatea sub punți, precum rușii care se aflau în buncărul pentru băne, mulți în interpuți, în salonul de fumat, în sere, în sălile de mese și unii chiar și în hublouri, unde rămăseseră agățați, vrînd să se cațere pe acolo.

Golful de la Neustadt a ajuns să fie o mare de capete. Pe mal, oameni care asistă la catastrofă. Un tinăr de 15 ani, pe nume Gerhard Schnoor, astăzi birtaș în Pelzerhaken, nu va uita cît va

(Continuare în p. 62)

MEMORII DE RĂZBOI (II)

Mareșal ALPHONSE-PIERRE JUIN

Comandant-șef al forțelor franceze din Africa de Nord, din noiembrie 1941, mareșalul Alphonse Juin (1888-1967) își deapănă în continuare amintirile despre evenimentele petrecute pe acest teatru de operații. De data aceasta, ne relatează debarcarea anglo-americană (noiembrie 1942), căreia în primele zile forțele franceze i-au opus rezistență, pentru ca, în următoarele, să se alăture Aliaților, în lupta împotriva trupelor germano-italiene.

Reproducem, în continuare cu titlul și subtitlurile redacției noastre, alte fragmente din volumele sale de Memorii.

1942. Aliatul în postură de agresor

La 13 octombrie 1942, domnul Murphy, consul general al Statelor Unite la Alger¹, a revenit după o călătorie la Washington. Il cunoșteam bine pe acest diplomat, aflat în post încă de pe vremea cind forțele noastre din Africa de Nord erau sub comanda generalului Weygand, cu care înțelegerea, de altfel, relații cordiale. Statele Unite intraseră în război puțin după numirea mea în locul lui Weygand. Dl. Murphy nu voia să atragă atenția comisiilor de control ale inamicului asupra activităților lui, care luaseră alte forme. De aceea, între el și mine se stabilise înțelegerea că vom folosi un agent de legătură, în persoana șefului meu de cabinet, maiorul Dorange, în care se putea avea totală încredere. Chiar în ziua sosirii sale la Alger, domnul Murphy s-a întâlnit cu el. Comunicarea pe care urma să mi-o facă consulul american s-a dovedit

însă prea importantă și a trebuit să ne întâlnim pentru o discuție directă. Căci domnul Murphy aducea cu el propunerea fermă a țării sale de a ne sprijini cu forțe armate, în cazul unei acțiuni militare a Axei.

El mi-a repetat ceea ce îi spusese maiorului Dorange, anume că sprijinul armat american era gata și că forțele respective ar fi în măsură să debarce în Africa de Nord, dar numai cu condiția ca guvernul francez să lanseze în acest sens un apel. Dl. Murphy insistă asupra acestei condiții categorice și cerea să vorbim despre ea cu amiralul Darlan, amintindu-mi că acesta declarase cîndva amiralului Leahy, ambasadorul Statelor Unite la Vichy: „Dacă ați avea cinci mii de avioane și

cinci mii de tancuri pentru noi, poate ne-am înțelege”.

I-am declarat consulului că aș fi cel dintîi care să apeleze la ajutor american în cazul în care, așa cum trebuia să ne așteptăm, naștii ar trece la punerea în aplicare a planului lor, atacîndu-ne în Africa de Nord. I-am spus, de asemenea, că, dată fiind această eventualitate, era de cea mai mare importanță să stabilim, cit mai repede cu putință, contacte secrete la nivelul statelor majore. Totodată îl autorizam pe dl. Murphy să transmită aceasta guvernului său. Amiralul Darlan, pus de mine la curent cu prilejul unei călătorii de inspecție efectuată în Africa de Nord, mi-a confirmat cele spuse de el lui Leahy, dar, prudent, a evitat să se angajeze în fondul problemei, sub pretext că nu mai face parte din guvern. În orice caz, el nu credea că o acțiune militară a germanilor ar fi fost posibilă înainte de primăvara anului 1943, așa încît considera că mai aveam timp pentru a decide în privința unor măsuri.

Era clar că de mult ignoră Darlan pregătirile înaltului comandament anglo-american. Nici nu trecuse un an de la intrarea în război a Statelor Unite (7 decembrie 1941), că înaltul comandament anglo-american pusese deja pe pi-

¹ „Ajutat de personalul său diplomatic — scrie D. Eisenhower în lucrarea sa memorialistică *Cruciada în Europa* — Robert D. Murphy a urmărit în mod constant evoluția opiniei publice și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a depista liderii politici și militari ostili Axei și care-și păstraseră funcțiile doar dintr-un sentiment de datorie față de Franța. Amabil, prietenos și deosebit de abil, vorbind o franceză corectă, R.D. Murphy era omul potrivit pentru această misiune. Activitatea sa dintr-un an 1940-1942 a contribuit fără îndoială la obținerea victoriei finale”.

cioare proiectul operației „Torch”, vizând ocuparea Africii de Nord. Cu privire la atitudinea pe care forțele franceze aveau să o adopte în fața unei tentative de debarcare aliată, americanii mizau pe bunele relații întreținute de ei, după armistițiu, cu guvernul de la Vichy¹, ca și pe sentimentele de camaraderie americano-franceză ce dăinuiau între cele două armate încă din vremea primului război mondial. În plus, ei gindeau că sosirea, odată cu forțele lor, a generalului Giraud², ar fi fost suficientă pentru a face să cadă armele din mina celor ce ar fi fost tentați să le folosească.

Americanii se dovedeau naivi în această privință, bazându-se pe legenda care îl aureola pe acest glorios veteran al armatei din Africa, de la evadarea sa din fortăreața de la Königstein. Ei nu țineau cont de coeziunea și spiritul de disciplină al forțelor noastre din Africa de Nord, atunci când își imaginau că militarii francezi îl vor întâmpina pe generalul fără mandat care era Giraud în acel moment, așa cum fusese primit Napoleon la întoarcerea sa de pe insula Elba. Mai serioase erau aranjamentele pe care americanii le stabiliseră cu ofițeri și funcționari francezi din Africa

de Nord, ca și cu unii binevoitori recrutați din diferite cercuri, printre care și cadre ale organizației de tineret creată de Vichy. Toți aceștia puteau să perturbe operațiile de apărare în momentul debarcării.

Vizită la

„Vila măslinilor“

Aceasta era situația în ziua de 8 noiembrie 1942, când s-a produs surpriza. Urmăream de mai multe zile concentrarea la Gibraltar a unor importante mijloace de transport, ca și primele evoluții în Mediterana ale unei impresionante forțe navale [aliată], destinată, fără îndoială, să servească drept protecție și sprijin. Când, în ziua de 7 noiembrie, Armada a început să defileze paralel cu coasta algeriană, amiralul Moreau, comandantul regiunii maritime Alger, a venit, la căderea nopții, să-mi raporteze că dispozitivul navelor era în așa fel conceput, încât o simplă schimbare de cap spre sud ar fi permis navelor să se plaseze în formație de debarcare pe plaja algeriană. Am gândit că, dacă era vizat Algerul, atunci debarcarea s-ar fi efectuat la Sidi Ferruch și că deci paza de coastă de acolo ne va preveni la timp. Eram naiv să cred așa, căci tocmai în acea noapte paza de coastă nu se afla pe poziție, ca urmare a unor ordine false, date de ofițeri înțeleși cu americanii.

În aceeași noapte, de 7 spre 8 noiembrie, locotenent-colonelul Chrétien, șeful securității militare de pe lângă statul meu major, mi-a telefonat acasă, la „Vila măslinilor”, că domnul Murphy dorea să discute cu mine cât mai urgent despre o chestiune presantă și că el, Chrétien, se însărcina să-l conducă la mine. Nu mi-a fost deloc greu să-mi imaginez despre ce era vorba.

„Vila măslinilor” era o reședință confortabilă, situată nu departe de El Biar, pe care generalul Weygand o amenajase pentru el, pe cind co-

manda în Africa de Nord. La plecarea lui, vila îmi fusese afectată mie. Locuiam acolo împreună cu familia, fără alt anturaj, în afară de personalul casei. Pentru pază, vila dispunea doar de un mic post de senegalezi, care repartiza cite o santinele la poartă. Se putea pătrunde ușor în parcul înconjurător, care nu era despărțit de parcurile vilelor vecine decit printr-un gârduț firav.

Data fiind ora înaintată, m-am dus personal la poartă, pentru a-l aștepta pe domnul Murphy și a-i evita parlamentările cu santinele. A sosit curînd și, ajuns în biroul meu, mi-a spus, fără nici un preambul, că debarcarea forțelor americane era iminentă, fiind fixată chiar pentru noaptea aceea, și că acțiunea răspundea apelului lansat guvernului Statelor Unite de către generalul Giraud, așteptat să sosească și el, dintr-un moment într-altul.

De fapt, debarcarea începuse deja. I-am răspuns că toate acestea nu corespundeau cu ceea ce domnia sa însuși îmi comunicase înainte, și anume că o intervenție armată americană nu avea să fie întreprinsă decit la chemarea expresă a guvernului francez. Or, cum generalul Giraud, desigur, bine cunoscut în armată, nu reprezenta totuși nici o autoritate legitimă, trebuia să ne așteptăm la o înăsprire a atitudinii autorităților locale, obligate să țină seama de ordinele Vichyului. Am adăugat că nu voiam să văd în demersul său, puțin cam prea tardiv după părerea mea, decit expresia dorinței lui de a aranja lucrurile înainte ca ele să se strice și mai mult și i-am cerut să-l vadă imediat pe amiralul Darlan, comandantul-șef al armatei noastre, care se afla întimplător în trecere prin Alger, unde venise să-și vadă fiul grav bolnav. I-am telefonat chiar eu amiralului, care locuia nu departe, la marginea El Biarului, și acesta a alergat spre „Vila măslinilor”.

De cum a intrat, a dat friu liber indignării. Căci constatasem cu toții că firul de telefon ne fusese între timp tăiat, iar parcul înconjurător inva-

¹ În toată perioada războiului, Statele Unite au menținut relații diplomatice normale cu guvernul de la Vichy, care avea un statut de neutralitate. Poziția americanilor în această problemă a fost explicată în următorii termeni de secretarul de stat C. Hull ambasadorului britanic la Washington, lordul Halifax: „Am continuat legăturile cu guvernul de la Vichy numai pentru a beneficia de avantajele decurgînd din existența reprezentanților [americani] la Vichy, în Africa franceză etc., care ne furnizează căi pentru cererile noastre insistente ca guvernul de la Vichy să respecte regulile neutralității și să nu depășească prevederile armistițiului”.

² Henri Giraud fusese comandant al Corpului 7 armată francez la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. La 15 mai 1940, a preluat comanda Armatei 9, dar după trei zile a fost făcut prizonier de armata germană și internat în fortăreața de la Königstein (Saxonia). A evadat în aprilie 1942 (*Magazin istoric*, nr. 4-6/1986), refugiindu-se în sudul Franței, care nu se afla sub ocupația germană. Din mai 1942, generalul de Gaulle, aflat la Londra, a solicitat în citeva rânduri ca Giraud să i se alăture. După cum scria de Gaulle în *Memoriile sale*, aceste „avansuri n-au cules decît tăcere”.

dat de persoane înarmate, care interziceau oricui să iasă din vilă. Fusesem prinși într-o cursă. Împotriva ei protesta amiralul, cerînd, totodată, domnului Murphy să-i mijlocească transmiterea unui raport către mareșalul Pétain, ceea ce consulul Statelor Unite a acceptat imediat. Cîteva minute mai apoi, un pluton de ostași din garda mobilă franceză a degajat „Vila măslinilor”, fără să întîmpine nici cea mai slabă rezistență. Plutonul era condus de maiorul Dorange și de căpitanul-medec Dupuy, ambii din cabinetul meu.

Întorcîndu-se noaptea tirziu de la niște prieteni, observaseră că, în oraș, se petreceau lucruri neobișnuite, că oameni înarmați blocau accesul spre palatul unde se afla sediul statului meu major, că la amiralitate, de unde încercaseră în zadar să ia telefonic legătura cu mine, se primiseră ordine suspecte, ceea ce îi făcuse pe ofițerii de marină să nu țină seama de ele etc. Bănuind că este vorba despre un puci local, cei doi s-au dus la cazarma gărzii mobile, unde sosiseră, de asemenea, ordine suspecte și de unde obținuseră plutonul necesar degajării „Vilei măslinilor”, pe care acum o știau izolată. Mai aflaseră și că centrala telefonică militară fusese blocată.

Toate acestea confirmau existența unui complot și fă-

ceau să se vadă grave tulburări, dacă nu se luau de îndată măsuri, pentru a pune lucrurile în ordine, înainte de sosirea americanilor. Eliberat, prin acțiunea promptă a lui Dorange și Dupuy — a căror simplă apariție la „Vila măslinilor” în fruntea plutonului de gărzi mobile îi făcuse pe cei ce ne încercuiseră să părăsească, fără luptă, parcul —, am ordonat repunerea în funcțiune a centralei telefonice, degajarea sediului statului major și eliberarea tuturor autorităților care s-ar fi putut să fie și ele blocate. Am avut grijă să precizez în fața domnului Murphy și a locotenent-colonelului Chrétien că se va evita orice măsură de violență contra francezilor complotiști, care nu acționau decît sub impulsul unui sentiment patriotic și nu erau cituși de puțin primejdioși, așa cum au dovedit-o, părăsind fără rezistență „Vila măslinilor”.

Lupta de onoare...

Astfel, ajutorul promis de americani se prezenta cu mult mai înainte și nu în condițiile pe care le-am fi dorit, de vreme ce ei făceau figură de agresori, și încă de primi agresori. Dar, în fine, acest ajutor sosise, iar pentru un șef militar ca mine, care cumpănisem înde-

lung asupra consecințelor unei asemenea eventualități, apărarea clar că partida se jucase deja. Eram absolut sigur că, de îndată ce vor afla de debarcare, națiștii nu vor ezita să încerce a ne impune în Africa de Nord colaborarea lor militară, pe care nimeni nu o dorea. În furia ei, Germania hitleristă va trece linia de demarcație ocupînd Franța încă neocupată, în pofida propriilor ei angajamente, sau își va asmuți forțele asupra Africii de Nord, ceea ce era cam același lucru.

Acest gest al hitleriștilor — inevitabil — ar fi fost, gîndeam eu, de natură a risipi orice echivoc și a schimba întreaga situație imediat, indiferent ce ar fi putut spune sau face guvernul lui Laval. Dar, așteptînd producerea agresiunii hitleriste, ce puteam face, deocamdată, în fața forțelor americane, deja debarcate și care se pregăteau să urce pantele spre Alger? Aflasem de la un ofițer englez, care se aventurase ca cercetaș pînă la El Biar, că erau urmate de o a doua forță, britanică. Să pornim o bătălie, vreau să spun o adevărată bătălie, pentru a încerca să-i aruncăm pe toți în mare?

Ar fi fost, desigur, datoria mea strictă să o fac, intrucît anglo-americanii se prezentau ca agresori. Și poate aș fi făcut-o chiar cu succes, cu

forțele de care dispuneam. Ele ar fi oprit capul de coloană ajuns lângă platoul El Biar, în timp ce, aducând întăriri din garnizoane apropiate, sprijinite de artilerie, am fi putut ataca flancul vestic al noulor sosiți. În plus, dispuneam și de 45 care de luptă, care ar fi putut face ravagii în rândurile strinse ale americanilor. Dar la ce bun? Zărurile fuseseră, de bună seamă, aruncate. Și apoi, puteam eu oare să compromit printr-o bătălie în regulă ceea ce logica îmi spunea că este o tentativă de salvare a țării mele?

După o scurtă luptă de conștiință, am îndepărtat cu oroare ideea acestei bătălii fratricide, spre care m-ar fi putut tîrî un reflex al meseriei și — poate — amara amin-tire a cursei ce mi se întinsese. Neavînd timp de explicații și cu atît mai puțin timp de a-i convinge pe alții, am decis în sinea mea că nu va avea loc nici o bătălie la Alger. Trebuie doar să găsesc o cale ocolită în așteptarea unei intervenții a forțelor Axei, care să violeze armistițiul. Forțelor americane care se apropiau

nu li se va oferi, așa cum ordonă onoarea militară, chiar față de cei mai buni prieteni, atunci cînd aceștia încearcă să pătrundă prin efracție, decît un simplu „baroud d'honneur”¹. O formulă bine cunoscută și de soldații din Africa și care permite să împaci datoria cu simțămintele.

Către prînz, m-am prezentat la amiralul Darlan, care se instalase la postul de comandă al regiunii maritime, pentru a avea la îndemînă legătura permanentă cu Vichy-ul. El m-a anunțat că, drept răspuns la raportul trimis în cursul dimineții mareșalului Pétain, a cărui expediție fusese facilitată de domnul Murphy, primise din partea șefului statului francez o telegramă, prin care acesta își exprima deplina încredere că el, Darlan, va ști să acționeze cit mai bine în împrejurările nou create. Textul telegramei nu făcea cituși de puțin mențiune că s-ar fi dat amiralului vreo împuternicire de ordin politic,

¹ Literal: „bătălie de onoare” — simulacru de opoziție armată, care permite salvarea demnității ostășești, fără a provoca morți și distrugerii.

totuși documentul reprezenta un fel de mandat, care conferea acestuia dreptul de a vorbi ca reprezentant al puterii legale.

Am raportat lui Darlan măsurile pe care le luasem: menținerea unui contact elastic cu forțele americane, care înaintau cu pași prudenți și nu provocaseră decît. niște neînsemnate schimburi de focuri. O reacție mai vie avu-se loc doar în sectorul maritim cînd, în zori, un torpilor britanic, încercînd să pătrundă în bazinul portuar, declanșase automat acțiunea forțelor de apărare a instalațiilor. Nici nu s-ar fi putut altfel, cu niște trupe curajoase și disciplinate care apărau portul și care, în acel moment, erau cu legăturile întrerupte.

...ia sfîrșit

Informațiile pe care mă străduiam să le obțin cu privire la situația din Maroc și din zona Oranului nu mă satisfăceau. Era imposibil să intru în contact cu generalul Nogues, care comanda la Rabat, și cu generalul Boisseau, comandantul diviziei din Oran.

8 noiembrie 1942. Trupele americane debarcă în apropiere de Oran; începea operația „Torch”

Simțeam că la ei domnea confuzia provocată de surpriză și că acești șefi de mari unități erau prea absorbiți de sarcini imediate, pentru a mai avea timp să raporteze la Alger sau să ceară lămuriri asupra situației.

În întrevvedere cu amiralul Darlan, am insistat ca „lupta de onoare” să înceteze imediat. Aceasta, întrucât un contact prea prelungit ar fi putut da loc la inițiative primejdioase. Amiralul a fost de acord, dându-mi mină liberă să negociez „încetarea focului” în cursul după-amiezii, dar punând condiția ca aceasta să nu vizeze decât Algerul și micile zone militare înconjurătoare. Nici nu voiam mai mult, sperînd că „încetarea focului” la Alger va antrena oprirea tuturor ostilităților, în întreaga Africa de Nord. Asupra acestui punct mă înșelam. Dar, revenind la întrevvedere cu amiralul Darlan, acesta a fost de acord ca atât el cât și eu să nu părăsim orașul Alger, pentru a putea face față următoarelor evenimente. Lucrul era foarte important, căci plecarea noastră din oraș, care ar fi fost ușor de realizat, ar fi sporit confuzia, dînd naștere la impresia că ne-am dus să organizăm o întărire a rezistenței în interior.

Înainte de-a mă întoarce la postul meu de comandă, am făcut un ocol pe la „Vila măslinilor”, unde știam că îl voi găsi pe domnul Murphy. În zori de zi, părăsind vila, îl lăsasem acolo, presimțind că voi avea nevoie de el, în orele ce veneau. L-am găsit, într-adevăr. Lipsise foarte puțin, doar pentru a se duce la el acasă să se schimbe. Era foarte îngrijorat, neîntînd ce se petrece. L-am liniștit, spunîndu-i că tocmai veneam de la amiralul Darlan și că totul se va aranja în cursul după-amiezii. Nu avea decât să aștepte la „Vila măslinilor” pe emisarul pe care-l voi trimite în timp util și care-l va ține la curent.

Am plecat apoi să inspectez trupele de pe linia din fața El Biarului și am sosit la postul de comandă la timp, pentru a împiedica declanșarea unui contraatac de tancuri, pregătit în absența mea, și care nu numai că ar fi fost

ineficace în acel moment, dar ar fi contravenit atitudinii de nonagresivitate pe care o prescrisese și care fusese respectată pînă atunci. De altfel, era timpul să terminăm odată, căci capetele coloanelor americane începeau să se arate pe înălțimile ce domină orașul Alger și ici-colo se iscau focuri de armă necontrolate și fără obiect, dar care ar fi putut degenera în fricțiuni mai vii.

Dînd ordinul de încetare a focului, l-am rugat pe șeful meu de cabinet, maiorul Dorange, să meargă la „Vila măslinilor” și, luîndu-l de acolo pe dl. Murphy, să încerce, împreună cu acesta, să-l găsească pe generalul comandant al diviziei americane ce înainta spre Alger, pentru a-i spune că îl aștept să negociez oprirea ostilităților. A trebuit să treacă o bună bucată de timp pentru ca maiorul Dorange să-și poată îndeplini misiunea, întrucît, la început, i-a fost imposibil să pună mina pe domnul Murphy. Acesta, temîndu-se ca lucrurile să nu se înrăutățească, părăsise „Vila măslinilor” și se precipitase curajos între cele două linii, implorîndu-și compatrioții să nu tragă. Abia la căderea nopții, generalul Ryder, comandantul Diviziei 34 americane, s-a prezentat, călăuzit de maiorul Dorange, la postul meu de comandă. Era un bărbat calm și distins, a cărui fizionomie surizătoare și plină de franchețe inspira simpatie. El înțelegea că în mod deliberat nu îl provocasem la o adevărată luptă și își exprima satisfacția că ambele părți manifestaseră o adevărată repulsie pentru folosirea forței. Am căzut repede de acord cu el asupra unui veritabil „gentlemen's agreement”¹.

Amiralul Darlan a întărit apoi înțelegerea convenită, potrivit căreia trupele franceze își păstrau armele și muniția, reintrînd pur și simplu în cazărmiile respective, unde urmau să rămînă consemnate pînă la noi ordine. ■

(Va urma)

**Introducere, selecție și traducere
LEON SĂRĂȚEANU**

¹ Termen englez definind o înțelegere orală între oameni de onoare.

**CLIO
ZIMBEȘTE**

Plimbîndu-se într-o zi pe stradă, dramaturgul George Bernard Shaw (1856-1950) a fost oprit de un trecător:

— Iertați-mă, domnule, parcă v-am mai văzut pe undeva...

— De bună seamă, i-a răspuns Shaw, obișnuiesc să trec foarte des pe acolo...

Prințul și, în același timp, senatorul Poniatowski (1762-1813), care scrisese partitura citorva opere, complet lipsite de valoare, i-a trimis o scrisoare compozitorului francez Daniel François Auber (1782-1871), pe care o începea cu aceste cuvinte: „Dragul meu confrate...”

— Confrate!?, s-a mirat Auber; dar, oare cînd am ajuns eu senator?!

Un primar din Amiens, încredințat să țină o cuvîntare în cinstea regelui Franței Ludovic XIV (1643-1715), aflat în vizită în acel oraș, s-a emoționat atât de tare încît n-a izbutit să spună decît un singur cuvînt: „Sire...”

Și cum regelui nu-i plăceau decît cuvîntările foarte scurte, a declarat că discursul acesta a fost cel mai bun pe care l-a ascultat vreodată...

Un ofițer gascon, ieșind pe poarta regimentului, s-a adresat cu voce tare unui camarad:

— Mă duc să iau masa cu Villars.

Mareșalul de Villars (1653-1734), care era chiar în spatele respectivului, l-a corectat zîmbind:

— Măcar pentru gradul meu, dacă nu pentru meritele mele, puteați să spuneți „domnul de Villars”.

Dovedind prezență de spirit, lăudărosul ofițer a răspuns zîmbind:

— Vă rog să mă iertați, dar din cîte știu eu niciodată nu s-a spus „domnul de Cezar”...

A doua serie de întrebări

1. Președintele Nicolae Ceaușescu definea astfel misiunea istoricilor, într-un mesaj adresat participanților la o importantă reuniune internațională ce a avut loc la București: „În actualele condiții internaționale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire și răspundere a istoricilor este ca, studiind dezvoltarea societății, evenimentele istorice, să desprindă din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru pacea și progresul întregii umanități”.

Despre ce reuniune internațională este vorba?

2. Întemeiată la finele sec. XVII, Academia domnească de la București a fost un important focar de cultură nu numai pentru țările române, ci și pentru tot sud-estul european, cursurile ei fiind frecventate și de tineri greci, bulgari, sirbi, albanezi, ruși. O relatare din 1714 consemnează și numărul elevilor care frecventau la acea dată Academia domnească de la București. Știți acest număr?

3. „...E un patriot pur și simplu, fără pretenții, care a declarat totdeauna că... dorește numai să ajute la rezolvarea greutăților din țara sa și să se impotrivească împilării”.

În acești termeni prezenta ziarul norvegian *Den Norske Rigstidender*, într-o corespondență trimisă din țările române în prima jumătate a secolului trecut, pe un mare revoluționar român.

Vă rugăm să indicați numele său.

4. Din fresca ce decorează o celebră operă artistică a Renașterii (în imagine), la realizarea căreia au contribuit ar-

hitecți, cartografi și decoratori de seamă ai vremii, face parte și o hartă pe care sînt reprezentate țăările române (hartă ce o reproducem în partea din stînga sus a imaginii).

Despre ce operă este vorba?

5. Un colectiv de specialiști străini a reușit, de curînd, să reconstituie fotografic scenele unui important monument al istoriei noastre antice, în înfățișarea lor inițială, colorată, și pe care revista *Magazin istoric* le-a prezentat — în premieră — la vremea respectivă.

Cum se numește monumentul de o emoționantă valoare artistică, mărturie peste milenii, în conștiința Europei și a lumii, a curajului și dirzeniei ce l-au caracterizat pe geto-daci?

6. Opera unui mare cronicar român și-a găsit locul și

în biblioteca personală a regelui Franței, Ludovic XV. Despre această lucrare vorbea entuziasmat istoricul și publicistul francez A. Ubicini, într-o scrisoare trimisă la 21 octombrie 1860 lui Mihail Kogălniceanu.

Indicați numele acestui cronicar român.

7. Cea mai veche relatare a expediției lui Magellan în jurul lumii, apărută în ianuarie 1523, la numai cîteva luni de la in-

magazin istoric

20 din 20

concurusul

magazin istoric

cheierea călătoriei exploratorului, aparține unui învățat de pe meleagurile noastre. Cum se numea el?

8. În tradiția legăturilor culturale dintre țările române și orientul arab un moment semnificativ îl constituie contribuția românilor la introducerea și răspîndirea tiparului în cultura arabă din Orientul Apropiat.

Precizați unde a funcționat prima tipografie arabă, trimisă, în 1704, din Țara Românească.

9. „Timp de citeva zile am vizitat frumoasa vale a Hațegului, unde odinioară a fost Sarmizegetusa”. Un celebru istoric străin din secolul trecut, laureat al premiului Nobel pentru literatură, își nota cu aceste cuvinte impresiile de călătorie prin Transilvania.

Cum se numea el?

10. Personalitate de notorietate europeană, domnul Țării Românești Vlad Țepeș a fost deseori evocat, încă din timpul vieții, în povestiri istorico-literare, iar numeroși artiști ai vremii i-au zugrăvit chipul.

Între portretele sale care ni s-au păstrat se numără și cel din fotografia de mai jos, recent semnalat istoriografiei române.

Puteți preciza în ce oraș european se păstrează acest portret al viteazului domn român?

CORUL REFUZĂ SĂ

CÎNTE PENTRU NAZIȘTI

(Urmare din p. 50)

Sentimentele antinaziste ale familiei erau bine cunoscute, dar Gestapoul nu s-a grăbit să intervină. „Doreau să ne păstreze ca pe o carte poștală nazistă — își amintea Maria von Trapp. O familie de austrieci catolici, care aprobau regimul nazist, ce propagandă mai bună s-ar fi putut găsi”. Dar după ce „Corul Familiei von Trapp” a refuzat să cînte la aniversarea zilei de naștere a Führerului, răbdarea naziștilor a ajuns la capăt.

Baronul Georg von Trapp a hotărît să își sacrifice averea, preferînd onoarea și libertatea perspectivei de a-l sluji pe Hitler.

Într-una din zile, membrii familiei sale împreună cu părintele Wasner — în total, 12 persoane, căci între timp li se născuseră doi copii — au pornit, îmbrăcați ca pentru o excursie montană, spre gara din spatele casei. Au luat un tren local spre Salzburg. Acolo, după ce au defilat sub o pădure de steaguri cu svastică, s-au urcat într-un tren cu destinația Italia. „Îmi amintesc de tensiunea și spaima prin care am trecut — povestea una dintre fiicele baronului, Lorli. De fiecare dată cînd un slujbaş de la vamă intra în compartimentul nostru, înghețam de emoție”.

Odată ajunși în localitatea St. Georgen, din Tirolul de sud, Italia, Georg von Trapp a telegrafiat agenției de concert Charles L. Wagner, din Statele Unite. Și astfel, într-o dimineață cețoasă din luna septembrie 1938, printre pasagerii de pe puntea unui vapor ce intra în portul New York se afla și o familie ai cărei membri erau îmbrăcați în frumoase costume naționale austriece. ■

Anca MATEI

3 MAI 1945.

TÎNTA ATACULUI:

PACHEBOTUL

„CAP ARCONA” (II)

(Urmare din p. 55)

trăi acest tablou al capetelor care, ca niște talgere, se lasă în jos și se ridică, în mare. E pe plajă, vede cum arde „Cap Arcona” și e consternat că nici o ambarcațiune nu sare în ajutor. Doar în port sînt ancorate nu numai drage de mine, întregul bazin portuar este plin de cutere pescărești. Nici una din aceste ambarcațiuni nu desprinde odgonul pentru a veni în ajutorul naufragiaților. La o jumătate de oră după atacul britanic, tinărul vede cu ochii lui cum și nava „Thielbek”, înclinîndu-se transversal din ce în ce mai mult, se răstoarnă în cele din urmă și se duce la fund.

Totuși, după aceea, tinărul observă — cei ce înoată în apă, cei ce s-au putut salva de foc și de scufundare observă și ei — cum, în sfîrșit, bărcile marinei din Neustadt ies în larg, și toți cred că a sosit momentul salvării. Cit de neadevărat!

Prin tubul acustic pentru comenzi, se aude vocea unui ofițer care se adresează naufragiaților de pe epava „Cap Arcona”: „Numai soldații nemți au voie să se suie în bărci!”. Rusul Aleksandr Mahnev narează această scenă: „Soldații îi loveau peste miini pe cei care se țineau cu dispera-re de barcă și îi aruncau fără îndurare înapoi în apă”. Asta nu era tot. Cum, în teama lor de moarte, tot mai mulți deținuți se agățau de barcă, soldații au pus mîna pe arme. „Nemții au început să tragă. Fără să mai poată scoate un tipăt, în tăcere, cei atinși de gloanțele armelor automate dispăreau în apă”. ■

În românește de
Emeric DEUTSCH

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MEDALII ȘTEFAN CEL MARE

Locotenent colonel (r) TOADER TĂZLĂUANU, din București, ne trimite, în completarea informațiilor publicate de noi în cadrul Postei Magazin istoric în nr. 6 și 11/1985, imaginea altor două medalii comemorative Ștefan cel Mare bătute în 1904 și afiate în colecția cititorului nostru. Prima, cu diametrul de 28 mm., are pe avers chipul domnitorului și inscripția Ștefan cel Mare, iar pe revers stema Moldovei, anii 1457, 1504 și 1904, împreună cu legenda 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare.

A doua medalie este din alamă aurită și are diametrul de 30 mm. Pe avers, bustul vellevedului și inscripția Ștefan cel Mare și Sfânt domn al ferii Moldovei. Pe revers, într-un chenar încastrat de ramuri de măsline și stejar se află scris: În amintirea mărețelor fapte ale înțeleptului și pururea biruștorului domn apărător neamului și al creștinătății, românimea recunoștoare. 1504-1904.

DE LA ZOSIMOS LA... NEWTON

Cititorul VASILE DUMITRU, din Ploiești, ne scrie că ar dori să aște amănunte despre originea cuvântului alchimie și despre istoricul acestui înțelepciunii.

Termenul alchimie este derivat din limba arabă și a fost introdus în Europa în secolul XII, după cum aflăm din Encyclopaedia Britannica, ediția 1977. Preocupări de alchimie au existat însă cu mult înainte, încă din antichitate. Alchimia a reprezentat o încercare — întropinsă la nivelul dezvoltării științei și tehnologiei din momentul respectiv — de a descoperi și explica raporturile omului cu lumea înconjurătoare și a le folosi în beneficiul său. Cele mai vechi mărturii provin, după cît se pare, de la chinezi: peste 100 manuscrise. Scopul principal urmărit de aceștia era obținerea elixirului vieții. Alchimia indiană își propunea un obiectiv mult mai realist: remedii pentru vindecarea unor boli sau prelungirea duratei de viață.

Din lumea greacă veche ni s-a păstrat despre alchimie doar un singur manuscris, care însumează aproape 80 000 cuvinte. Știri mai însemnate privind preocupările din acest domeniu avem abia din epoca elenistică. Zosimos din Panopolis (sec. III e.n.), socotit unul dintre primii alchimisti europeni, a încercat să obțină o „tinctură”, numită apoi „pudră” (xerion, în grecește) care să poată produce transformarea unor substanțe într-alta. (Denumirea a fost preluată din greacă de arabi, care au transmis-o apoi Europei; în limba latină, vorbită de savanții epocii, a devenit „elixir”, vltioarea „piatră filosofală”).

Cunoștințele alchimistilor arabi au pătruns în Europa pe două căi. Primele le-a adus Constantin Africanul, un musulman din Bagdad, care s-a creștinat și s-a călugărit la mănăstirea Monte Cassino din Italia, unde a și murit în 1087. A doua cale a reprezentat-o califul arab din Spania, unde, încă din sec. XII, textele arabe au fost traduse în latină.

Spre deosebire de alchimistii orientali — care aveau preocupări legate de meditație —, cei europeni și-au propus să obțină în primul rînd aur. Abia din vremea lui Paracelsus (1493 sau 1494-1541), o parte din alchimisti s-au transformat în farmacisti. Așa cum arăta istoricul francez B.G. Flaviigny, într-un articol apărut în revista Historia (nr. 490/octombrie 1987), apogeeu alchimiei europene a fost atins în sec. XVII și XVIII, nu în evul mediu, cum se credea îndelung. De altfel, nu numai savanții ca Elisabeta I a Angliei (1558-1603), Maximilian II (1564-1576), sau Rudolph II (1576-1612) ai Imperiului german i-au acordat o atenție deosebită, din rațiuni economice, dar și savanții raționaliști, precum Isaac Newton au întreprins experiențe de alchimie. Abia în sec. XIX a putut fi combătută cu argumente științifice iluzia obținerii aurului prin metoda alchimiei. Alchimistii au adus însă o contribuție pozitivă la dezvoltarea științei: au lărgit gama substanțelor cunoscute, au descoperit alcoolul și acizii minerali.

Astăzi, vechile manuscrise ale alchimistilor — între care cel mai renumit este Splendor solist al lui Salomon Trismosin — sînt foarte căutate de colecționari, mai ales pentru miniatuurile splendide ce le împodobesc.

AVIATOR

ION ENE, din București: Urmăind rubrica în București, acum 50 ani, am văzut că faceți, adeseori, referiri și la fapte și personalități din trecutul aviației românești. Unul dintre valoroșii piloți români din acea vreme a fost și căpitanul aviator Gheorghe Bănculescu (1898-1935). În 1986, cu prilejul împlinirii a 50 ani de la înființarea Ministerului Aerului și Marinei, s-a bătut o medalie care, pe avers, are figura lui Gh. Bănculescu (în imaginea de mai sus) iar pe revers scris 1936-1986. 50 ani. Aeroportul Gheorghe Bănculescu — Ploiești.

Istoria aviației române (București, 1986) consemnează faptul că Gh. Bănculescu a fost primul pilot din lume care în 1928 a zburat cu proteze la ambele picioare (amputate în 1926, în urma unui accident aviatic, pe când încerca să parcurgă, fără escaia, ruta Paris — București).

În 1935, Gh. Bănculescu a fost solicitat de Federația aeronautică internațională să verifice condițiile de zbor pe cîteva trasee aeriene din Asia Mică și Africa, pe care nu se zburase niciodată, în vederea stabilirii unor rute optime. La 18 martie 1935, Gh. Bănculescu a decolat de la Cairo, cu un avion bimotor „Potez — 56”, avînd la bord pe George Bibescu și mecanicul francez Louis Agnus. Echipajul a străbătut un lung itinerar care a însumat 13 000 km în 72 ore de zbor. Apoi au zburat pe ruta Cairo — Rayak — Damasc — Balmir — Gaza — Cairo. La însoțirea din acest maraton aviatic, pilotul român a contactat o boală tropicală, în urma căreia s-a stîns din viață la 12 aprilie 1935.

DONAȚIE

GALERIUS PĂNOIU, din Tirgu Jiu, ne scrie că este abonatul revistei noastre din anul 1972 și așteaptă cu nerăbdare fiecare nou număr. În finalul scrisorii, menționează: Întreaga colecție 1972-1987 am donat-o Școlii generale din Birsești, jud. Gorj, pentru a fi la îndemîna și folosul generațiilor de elevi.

Felicitări pentru acest frumos gest!

Cristian POIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) M. Muşat The Ninth Congress of the Romanian Communist Party — a Momentous Event in the Socialist Development of the Country • M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (II) • C. Mureşanu, H. Mureşanu, E. Gluck, D. Ivănescu 1848 in Unknown Foreign Evidence • V. Lungu, C. Chera An Exceptional Archaeological Discovery — The Fresco Monument of Tomis-Constanţa • Th. C. Văcărescu Recollections from the Time of Al. I. Cuza (IV) • D. Hineu 1888-1912. Three German Diplomats in Bucharest (II) • O. Lustig The Hitlerite „Endlösung” Could not Be Applied in Romania (II) • I. Popescu-Puţuri Confluences of Ancient Civilisations (XXVI) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş • In Bucharest, 50 Years Ago • V. Smărândescu Historical Itinerary: Along the Mureş and the Tîrnave

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Muşat Le 9-ème Congrès du Parti Communiste Roumain — moment historique dans le développement socialiste du pays • M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (II) • C. Mureşanu, H. Mureşanu, E. Gluck, D. Ivănescu 1848 en témoignages étrangers inconnus • V. Lungu, C. Chera Une exceptionnelle découverte archéologique — le monument avec fresque de Tomis-Constanţa • Th. C. Văcărescu Souvenirs du temps d'Al. I. Cuza (IV) • D. Hineu 1888-1912. Trois diplomates allemands à Bucarest (II) • O. Lustig En Roumanie „la solution finale” hitlérienne n'a pas pu être appliquée (II) • I. Popescu-Puţuri Confluences de civilisations anciennes (XXVI) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş • À Bucarest, il y a 50 ans • V. Smărândescu Itinéraire historique: le long du Mureş et des Tîrnave

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Мушат IX Съезд Румынской Коммунистической Партии — решительный момент социалистического развития страны • М. Ангелеску Ион Хелиаде Рăдулеску (II) • К. Мурешану, Г. Мурешану, Е. Глюк, Д. Ивăнеску 1848 в неизвестных иностранных свидетельствах • В. Лунгу, К. Черра Археологическая находка исключительного значения — памятник с фреской, открытый в городе Томис — Констанце • Т.К. Вăкăреску Воспоминания времен Ал. И. Кузы (IV) • Д. Хынку 1888-1912. Три германских дипломата в Бухаресте (II) • О. Лустиг В Румынии гитлеровское „окончательное решение” не могло быть применено (II) • И. Попеску-Пуţури Слияние древних цивилизаций (XXVI) • Р. Дима Константин Добреску-Арджеш • В Бухаресте 50 лет тому назад • В. Смăрăндеску Исторический маршрут: по рекам Муреш и Тырнавы

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Muşat Der IX. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei — ein Wendepunkt in der sozialistischen Entwicklung des Landes • M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (II) • C. Mureşanu, H. Mureşanu, E. Gluck, D. Ivănescu Das Jahr 1848 in bisher unbekannten fremden Belegen • V. Lungu, C. Chera Eine aussergewöhnliche archäologische Entdeckung — das Denkmal mit Fresken in Tomis-Constanţa • Th. C. Văcărescu Erinnerungen aus der Zeit von Al. I. Cuza (IV) • D. Hineu 1888-1912. Drei deutsche Diplomaten in Bukarest (II) • O. Lustig In Rumänien konnte die hitleristische „Endlösung” nicht angewandt werden (II) • I. Popescu-Puţuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXVI) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş • In Bukarest vor 50 Jahren • V. Smărândescu Eine Reise in die Geschichte: am Mureş und an den Tîrnave-Flüssen

SUMARIO (Historia rumana) M. Muşat El IX-o Congreso del Partido Comunista Rumano — momento crucial en el desarrollo socialista del país • M. Anghelescu Ion Heliade Rădulescu (II) • C. Mureşanu, H. Mureşanu, E. Gluck, D. Ivănescu 1848 en testimonios extranjeros desconocidos • V. Lungu, C. Chera Un excepcional descubrimiento arqueológico — el monumento con fresca de Tomis-Constanţa • Th. C. Văcărescu Recuerdos de la época de Al. I. Cuza (IV) • D. Hineu 1888-1912. Tres diplomáticos alemanes en Bucarest (II) • O. Lustig En Rumania „la solución final” hitleriana no ha podido ser aplicada (II) • I. Popescu-Puţuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXVI) • R. Dima Constantin Dobrescu-Argeş • En Bucarest, hace 50 años • V. Smărândescu Itinerario histórico a lo largo de Mureş y Tîrnave

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti,
Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

42 427

